

**İSLAMİ İKTİSAT PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE'DEKİ
FAİZSİZ BANKALARIN GELİŞİM SÜRECİ
VE BANKACILIK SİSTEMİNDE YERİ**

Cemile ÇİMEN

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Veli SIRIM

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAMİ İKTİSAT PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE'DEKİ FAİZSİZ
BANKALARIN GELİŞİM SÜRECİ VE BANKACILIK SİSTEMİNDE YERİ**

Cemile ÇİMEN

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr.Veli SIRIM

TEKİRDAĞ- 2020

Her Hakkı Saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

.../... / 2020

Cemile ÇİMEN

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cemile ÇİMEN tarafından hazırlanan “İSLAMİ İKTİSAT PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE’DEKİ FAİZSİZ BANKALARIN GELİŞİM SÜRECİ VE BANKACILIK SİSTEMİNDE YERİ” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin,..... OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Yedek Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../2020

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdür Vekili

ÖZET

Kurum, Enstitü	: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İktisat Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: İslami İktisat Perspektifinde Türkiye'deki Faizsiz Bankaların Gelişim Süreci ve Bankacılık Sisteminde Yeri
Tez Yazarı	: Cemile ÇİMEN
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Veli SIRIM
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2020
Sayfa Sayısı	: 110

İslâmî iktisat alanında ortaya çıkan faizsiz bankacılık sistemi, mevduat bankalarından farklı bir yapıda faaliyetlerini yürütmeye çalışmaktadır. İslâm dininde faizin yasak olmasından dolayı kurulan faizsiz bankalar, Türk bankacılık sistemine bir alternatif olmaktan ziyade eksik kalan bir parçayı tamamlama görevini üstlenmiştir. Faizsiz olarak faaliyetlerini yürütmekte olan katılım bankacılığın birden çok hedefi vardır. Bunların içerisinde sağlam bir finansal sistem oluşturmak, ekonomik ve toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak, bankacılık sektörü içerisindeki payını artırmak, toplumsal yapıya uygun yeni hizmetler geliştirmek, toplumsal dayanışmayı daha da iyileştirmektir. Bu çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankalarının çalışmalarındaki farklılıkları göstermek, özellikle Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ilişkilere yönelik fayda sağlamak, katılım bankacılığının hangi süreçlerden geçtiğine dair bilgi akışını sağlamak, günümüze kadar yaşanan bu gelişimi ve mali sistemimizin içerisinde var olan etkilerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktır.

Türkiye'de meydana gelen ya da yaşanan krizlerle birlikte farklı dönemlerde maruz kalınan finansal krizlerin etkileri incelendiğinde bunun negatif etkileri açıkça görülmektedir. Yaşanan bu etkilerin minimum düzeyde atlatmayı başaran faizsiz

bankalar, kendi iç dinamikleriyle devlete hiçbir maliyet yüklemeyi başarmışlardır. Bu olumlu sonuçlar da dikkate alınmak suretiyle, Türkiye’de bankacılık faaliyetlerini devam ettiren katılım bankalarının finansal sistemeyaptığı katkılar, bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Bankacılık, Ekonomik İstikrar, İslâmî iktisat, Finansal krizler, Katılım Endeksi

ABSTRACT

Institution, Institute	: Tekirdag Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Thesis Department	: Department of Economics
Thesis Title	: Islamic Economics Development in the Perspective of Interest Bearing Bank in Turkey and its Place in the Banking System
Thesis Author	: Cemile ÇİMEN
Thesis Adviser	: Doç. Dr. Veli SIRIM
Type of Thesis, Year	: MA Thesis, 2020
Total Number of Pages	: 110

The Islamic banking system, which emerged in the field of Islamic economics, tries to carry out its activities in a different structure from the deposit banks. The interest-free banks established due to the banning of interest in Islamic religion have undertaken the task of completing a missing piece rather than an alternative to the Turkish banking system. Participati on banking, which carries out its activities without interest, has multiple targets. These include creating a sound financial system, helping to achieve economic and social goals, increasing its share in the banking sector, developing new services in accordance with the social structure, and further improving social solidarity. The purpose of this study is to show the differences in the works of deposit and participation banks operating in the Turkish banking sector, to provide benefits especially for economic relations with the Middle Eastern countries, to provide information flow regarding the processes through which participation banking has passed, is trying to get out.

When occurred in Turkey or exposed at different periods with crises examined the effects of the financial crisis thick that negative effects are clearly seen. The

interest-free banks, which have managed to overcome these effects to a minimum, have succeeded in leaving the state at no cost with their internal dynamics. By taking into account these positive results, contribution to the financial system continued to move their banking activities by participation banks in Turkey, it has tried to put forward in this study.

Keywords: Islamic Banking, Economic Stability, Islamic Economics, Financial Crises, Participation Indices

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarımın her aşamasında bilgi ve deneyimleri ile yardımlarını esirgemeyen değerli danıőmanım Doç. Dr. Veli SIRIM'a, yüksek lisansa baőladıęım andan itibaren fikirleriyle beni yönlendiren değerli Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM'a, Dr. Öğr. Üyesi Zehra DOĞAN ÇALIŐKAN'a teőekkürü borç bilirim ve jüri üyelerimden Dr. Öğr. Üyesi İskender GÜMÜŞ ve Doç. Dr. Ömer ESEN hocalarımaya çok teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu süreçte maddi ve manevi desteklerinden dolayı sevgili aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Cemile ÇİMEN

Mart 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	ix
GRAFİK LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
FAİZSİZ BANKACILIK VE TÜRKİYE'DEKİ OLUŞUM SÜRECİ	3
1.1.FAİZSİZ BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ.....	3
1.1.1. Faiz Yasağının Kur'ân-ı Kerim ve Hadislerdeki Delilleri	9
1.1.2. Faizsiz Bankacılığın Ekonomiye Katkısı.....	11
1.2.FAİZSİZ BANKACILIK SİSTEMİNE DUYULAN İHTİYACIN NEDENLERİ.....	12
1.2.1. Dini Sebepler.....	12
1.2.2. Ekonomik Sebepler	13
1.2.3. Toplumsal Sebepler.....	15
1.3. FAİZSİZ (KATILIM) BANKACILIĞIN ÇALIŞMA KONULARI	16
1.4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	25
FAİZSİZ BANKALARIN TÜRKİYEDEKİ HUKUKİ YAPISI, KURULMA VE FAALİYET İZİNLERİ	25
2.1.FAİZSİZ BANKALARIN KURULMA ŞARTLARI.....	25
2.1.1. Faizsiz BankaKurucularında Bulunması Gereken Özellikler	26
2.1.2. Katılım Bankalarının Faaliyet İzni	28
2.1.3. Kurulmuş Olan Katılım Bankalarının Çalışma İzninin İptal Edilmesi.....	29
2.2. FAİZSİZ BANKALARIN DENETLENME ÇALIŞMALARI VE SONRASINDA ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER	29
2.2.1.Katılım Bankalarının Önlem Almasını Gerektiren Durumlar	29
2.2.2. Katılım Bankalarının Faaliyet İzninin Kaldırılması veya Fona Devri.....	30
2.2.3. 2005 Yılı ve Sonrası: 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun Katılım Bankaları İçin Getirdikleri	31
2.3. TÜRKİYE'DE FAİZSİZ (KATILIM) BANKACILIK: ÖZEL FİNANS KURUMLARINDAN KATILIM BANKALARINA.....	34

2.4. KATILIM BANKACILIĞININ FİNANS SİSTEMİNDEKİ YERİ	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	40
TÜRKİYE’DE ÇALIŞMALARINI YÜRÜTEN KATILIM BANKALARI VE ÇALIŞMA ALANLARI	40
3.1. TÜRKİYE’DE ÇALIŞMALARINI YÜRÜTEN KATILIM BANKALARI	40
3.1.1. Türkiye Finans Bankası	41
3.1.2. Albaraka Türk Bankası	41
3.1.3. Kuveyt Türk Bankası	42
3.1.4. Ziraat Katılım Bankası	42
3.1.5. Vakıf Katılım Bankası	42
3.1.6. Türkiye Emlak Katılım Bankası	43
3.1.6.1. Türkiye Emlak Katılım Bankasının Çalışma Araçları.....	44
3.2. Faaliyetlerine Son Verilen Katılım Bankaları	44
3.2.1. Bank Asya Katılım Bankası.....	44
3.3. KATILIM VE MEVDUAT BANKALARI ARASINDAKİ FARKLAR	45
3.4. KATILIM BANKALARININ AMAÇLARI, HEDEFLERİ	46
3.4.1. Kârlılık.....	46
3.4.2. Yatırıma Teşvikte Bulunmak ve Sosyal Adalet	47
3.4.3. Katılım Bankalarının Hedef ve Fonksiyonları.....	47
3.5. KATILIM BANKALARININ FAALİYET ALANLARI VE KULLANDIĞI ARAÇLAR	48
3.5.1. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Araçları.....	49
3.5.1.1. Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha)	49
3.5.1.2. Emek Sermaye Ortaklığı (Mudarebe).....	50
3.5.1.3. Müşareke	52
3.5.1.4. İcara (Leasing)	54
3.5.1.5. Finansal Sertifika (Sukûk)	55
3.5.1.6. Borç Verme (Karz-ı Hasen)	57
3.5.1.7. Selem veya Selef	58
3.5.1.8. Teminat Mektupları (Gayri Nakdi Krediler).....	58
3.5.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama Araçları	59
3.5.2.1. Özel Cari Hesap	60
3.5.2.2. Katılım Hesabı	60
3.5.2.3. Kıymetli Madenler Hesabı	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	64
KATILIM BANKALARININ BİR DİĞER KOLU: KATILIM ENDEKSİ VE TÜRLERİ	64

4.1. KATILIM ENDEKSİ KAVRAMI	64
4.2. KATILIM ENDEKS TÜRLERİ	64
4.2.1. Katılım 30 Endeksi	64
4.2.2. Katılım 50 Endeksi	66
4.2.3 Katılım Model Portföy Endeksi.....	68
4.2.4. Ziraat Portföy Katılım Endeksi.....	71
4.3.KATILIM BANKACILIĞININ TÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL İSTİKRARA ETKİLERİ	74
4.4.KATILIM BANKACILIĞINTÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL YAPISI ve GELİŞİMİ.....	76
4.4.1. Banka Çalışan Sayısı	77
4.4.2. Bankaların Şube Sayısı.....	77
4.4.3. Katılım Bankalarının Finansal Yapısı	80
4.5.KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİNE YÖNELİK KAMUOYUNDA BELİREN BAZI ŞÜPHELER.....	81
4.5.1. Sistemin Yararları	82
4.5.2. Sistemin Güvenceleri	83
4.5.3. Sistemin İçinde Bulunan Eksiklikler	84
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ	95
EKLER.....	96

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Konvansiyonel Bankacılık Modelinde Ekonomik Süreçle.....	7
Tablo2.Katılım Bankacılığı ModelindeEkonomik Süreçler.....	7
Tablo 3. Katılım (Faizsiz) Bankaların Toplam Aktifleri ve Sektör İçerisindeki Payları.....	36
Tablo4. Katılım (Faizsiz) Bankalarının Personel ile Şube Sayısının İnkışafı.....	37
Tablo 5. Katılım Bankalarının Kuruluş ve Çalışma Yılları.....	44
Tablo 6. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırılması.....	45
Tablo 7. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Temel Ayrım Noktaları Olan Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklılıklar.....	62
Tablo 8. Banka Çalışan Sayısı.....	77
Tablo 8. Şube Sayısı.....	77
Tablo 10. Toplanan Fon Miktarı (Milyon TL).....	80
Tablo 11. Kullandırılan Fon Miktarı (Milyon TL).....	80
Tablo 12. Toplam Aktif Miktarı (Milyon TL)	80
Tablo 13. Net Karları (Bin TL).....	81

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Katılım Bankalarının Tercih Edilme Nedenleri.....	16
Grafik 2. Katılım Endeksinin Sektöre Göre Dağılımı.....	66
Grafik 3. KAT50 Endeksinin Sektöre Göre Dağılımı.....	68
Grafik 4. Katılım Model Portföyünün Sektör İçindeki Payı.....	71
Grafik 5. ZYPKAT 2016-2018 Yıllarındaki Kâr ve Temettü (Gelir) Dağılımı.....	73
Grafik 6. Bankaların 2018-2019 Yıllarındaki Şube Sayıları.....	78
Grafik 7. Bankacılık Sektörünün Aktif Dağılımı.....	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AM-DM	: Azalan Müşareke
ABG	: Albaraka Bankacılık Grubu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
FB	: Faizsiz Banka
FFHK	: Faizsiz Finansal Hizmet Kurumu
FS:	: Faizsiz Sistem
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İB	: İslâmî Banka
İDB	: İslâmî Kalkınma Bankası
İFK	: İslâmî Finans Kurumları
İFKMDO	: İslâmî Finans Kurumları ve Muhasebe Denetim Organizasyonu
İFM	: İstanbul Finans Merkezi
İKT	: İslâm Kongresi Teşkilatı
İEAM	: İslâm İktisadî Araştırma Merkezi
KB	: Katılım Bankacılığı
MPO	: Satın Alma Siparişi Üzerine Murabaha
MB	: Mevduat Bankası
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
ROE	: Öz Sermaye Kârlılık Oranı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
BKZ	: Bakınız
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

GİRİŞ

İslâmî inanç içinde ekonomik faaliyetlerin yürütülmesindeki en önemli amaç; sağlıklı, dinamik ve büyümeye yönelik bir ekonomik modelin oluşturulmasıdır. Amaç edilen bu modelin, dinin çizdiği sınırlar içinde kalması ve neredeyse her alanda iktisadi adaletin sağlanması ve hakkın sahibine verileceğine dair güven veren bir modelin olması zorunlu hale gelmiştir. Adalet kavramının sağlanması; devletin dışındatüketiciler, üreticiler, özel sektör ve diğer çıkar grupları arasında oluşturulmalıdır (Gürler, 2017).

İslâm ekonomisinin düzenine bakıldığı zaman temel yapısının üç unsura dayandığını söylemek mümkün; imandan ortaya çıkan inanç mefhumları (kavramları), toplumu düzenleyen normlar ve adaletle birlikte güvenliği sağlayacak olan devlet gücüdür. Müslüman bireylerin ekonomik alanda Kur’ân ve sünnetin çemberinde şunlara dikkat etmesi beklenmektedir; itidalli (orta yol) davranmak, helal olandan kazanmak ve harcamak, israftan ve cimrilikten kaçınmaktır.

Faizsiz Bankacılığın ortaya çıkmasını sağlayan Müslümanların Kur’ân ve sünnetteki emirlere uymak istemesi gibi dinî, sosyal ve iktisadî faaliyetler bulunmaktadır. Dünyada “İslâmî Bankacılık” olarak adlandırılan “Faizsiz Bankacılık” sistemi geleneksel bankacılığın yanında kısa bir geçmişe sahip olsa da kendi içerisinde faizden uzak, kâr ve zarar mekanizması üzerine yoğunlaşmış ve İslâm ülkelerinin dışında birçok ülkede güvenilirliğinden dolayı, yaşanan krizlerde güçlü bir şekilde çıkması faizsiz bankacılığın daha da yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Faizsiz finans modellerinin tasarruf sahiplerinden bir araya getirdikleri fonları faizsiz finansman modeline uyumlu bir teknikleölçerek ortaya çıkan kâr ve zararı tasarruf sahipleri ile paylaşma temeli üzerinekurulur. Asıl yapısı itibariyle parasal işlemler ile mal ve hizmet sektöründeki canlılığın iç içe dâhil olduğu, yapılan herhangi bir para işleminin kesin bir şekilde mal alanının yanında hizmet içerisinde de bir karşılığının bulunduğu; elde edilen gelirin ise paylaşıldığı bir sistemdir. Türkiye’de bu modelin yürütülmesi katılım bankaları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

Katılım Bankacılığının dünyada genelinde yükselen ilgi çekici olma özelliğine paralel olarak Türkiye’de de bu konuyu kapsayan çalışmaların sayısı artmaktadır. İçerisinde kamuyu da barındıran ve katılım bankacılığına artan ilgi ile bunun sonucunda da çalışmalarına yeni başlayan katılım bankalarıyla beraber sektör içerisinde %6 oranındaki payının, 2025 yılında % 15 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir. Katılım bankalarının çalışma prensiplerinin mevduat bankalarından farklı olmasından kaynaklı, ekonomik sistemin eksikliklerini gidermesi özelliğiyle birlikte mevduat bankaları ile aynı rekabet ortamı içerisinde faaliyetlerini yürütmeye çalıştığı da açık bir şekilde görülmektedir.

Türkiye’de bulunan katılım bankacılık sisteminin gelişim süreci ve bankacılık sistemindeki yerini inceleyen bu çalışma, dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde; faizsiz bankacılığın ortaya çıkış süreci, faizsiz bankacılığın nedenleri, çalışma konuları ve İslâmiyette faiz yasağıyla ilgili hadis ve ayetlere yönelik bilgi verilmektedir. İkinci bölümde; faizsiz bankacılığın Türkiye’deki hukukî yapısı, kurulma izinleri ve katılım bankalarının sektör içindeki yeri hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde; Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları, katılım bankaları ile mevduat bankaları arasındaki farklar, katılım bankalarının faaliyet alanları ve kullandığı araçlar hakkında bilgi verilmektedir. Dördüncü bölümde; katılım endeksi ve türleri, katılım bankacılığın Türkiye’deki finansal yapısı ve gelişimi ve katılım bankalarının faaliyetlerine yönelik kamuoyunda ortaya çıkan şüpheler üzerinde durulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ BANKACILIK VE TÜRKİYE'DEKİ OLUŞUM SÜRECİ

1.1.FAİZSİZ BANKACILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

İslâmnormuna göre faiz helal kılınmadığı hem Kuran'ı Kerim hem de sünnette apaçık vekesin bir şekilde bildirilmiştir. Güngör'ün (2012) yaptığı çalışmasında da ifade ettiği gibiİslâm, vade farkı ile mal alıp ve satma işlemini doğru olarak kabul etmiş ancak vade farkı yöntemi ile para alıp satma işlemini ise haram kabul etmiştir. İslâmî yapı içerisindeki faiz yasağına bağlı olarak Müslüman ülkelerde, dini inançlardan kaynaklı faiz esasına dayanan bankalar ile çalışmak istemeyen insanların bulunmasından dolayı faizsiz ekonomi modellerine yönelik arayışlar 1940'lı yıllardaortaya çıkmıştır.

İslâmî ekonomi düşüncesinin ilk başlangıcını 1945 yılına kadar götürmek mümkündür. Bu dönemde bağımsızlık hareketleri sonucu istiklalini elde eden Hintli Müslüman aydınlar, İslâm dininden nasıl yarar sağlayacaklarını araştırmaya başlamışlar ve bu alanda yeni şeyler yapmaya çalışmışlardır (Polat, 2012). Günümüzde faizi barındırmayan banka sistemi yapısının avangardı ise 1955 yılında faizden uzak bankacılık alanında ulaşılan araştırma çalışması ile Pakistanlı ünlü iktisatçı Muhammed Uzair tarafından gerçekleştirilmiştir (Akın, 1980). Bu dönemin ilerleyen zamanlarda kendini göstermeye başlayan kuram çalışmalarının ardından pratiğe geçilmesi aşamasında Prof. Ahmet Neccâr'ın 1963-1966 seneleri içinde Mısır merkezinde yürüttüğü faizden uzak banka türü bir ilk olmuş ancak bu yılların koşulları nedeniyle uzun süre çalışmalarını gerçekleştirememiştir.

Faizsiz bankacılığın daha sistematik ve kurumsal olarak ilk uygulanmaya konulma zamanı İslâm toplumları içinde Mısır'ın kasabası olarak bilinen Mit Gamr da uygulanmıştır. Bu doğuş ile birlikte 1963-1967 senelerini kapsayan hareketlilik sonucunda, bütün bankaların devletin himayesinde toplanmasına karşı gerçekleştirilen bir sınamaneticesinde ortaya çıkarılmıştır. Mısır tarımsal faaliyetlerle uğraşan ve ticari ihtiyaçlarını karşılama maksadıyla geliştirilen bu çalışma tasarruf bankaları ile kırsal bankacılık kurallarının adetaaynı çember içinde son derece küçük bir orandakendini

göstermiştir. Aynı döneme denk gelen ve Hindistan halkının Müslüman kesiminde görülen “Kooperatif Bankacılık” uygulamaları da dünyada çapında ilk olan faizsiz finansman yöntemler içerisinde sayılabilir (Karakaş, 2002).

İslâmî finans adına, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar bilimsel alandaki gelişmeler neredeyse sadece Müslüman din âlimlerinin yazılarından ibaretti. Ancak İslâmî iktisat alanında dönüm noktası olan 1976 yılında Cidde Kralı Abdülaziz Üniversitesi’nde “İslâm İktisadı Araştırma Merkezi’nin (İEAM) kurulmasıyla birlikte başlamıştır (Khan, 2018). Bu gelişmenin ardından İslâm iktisadına dair araştırma makalelerin, kitapların ve dergi yazılarında önemli miktarda artış yaşanmıştır.

İslâm ülkelerinin bu alandaki önemli girişimleri sonucunda, İslâm Kongresi Teşkilatı’nın (İKT) uluslararası düzeyde gelişerek faaliyetlerini yürütmesiyle birlikte İslâm Kalkınma Bankası kurulmuştur. Buna ek olarak ilk faiz işlemi yapmayan ticari banka, 1972 senesinde Kahire kentinde, ülkeyi kapsayan sosyal güvenlik sistemini ilerletmek için kurulan Nasser Sosyal Bankası’dır (Karakaş, 2002).

İslâm iktisadı alanında yaşanan bütün bu gelişmelere rağmen bu alanın bilim dalı olarak öğretimi için müstakil ders kitaplarına ve eğitim materyallerine ihtiyacı bulunmaktadır. Bir çıkış olarak Müslüman ekonomistler, İslâm iktisadının konvansiyonel ekonomi biliminin tamamlayıcı olarak öğretilmesi gerektiğini ve odak noktasının konvansiyonel ekonomi bilimi eğitimiyle birlikte İslâmî doktrinlerin ekonomi ile ilişkili olduğu bilgisinin aktarılması gerektiğini önermektedir (Khan, 2018). Bu gelişmelerin ışığında ekonomik faaliyetlerin ihtiyacı sonucunda finans sistemini içine alan banka sistemine ihtiyaç duyulmuştur.

Faizden uzak faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan ekonomik yapı, yaşanan olumsuz ekonomik dönemleri en iyi şekilde ve en az zararla geçirmesi, faizsiz sistemin; faiz ile faaliyetlerini yürüten mevduat bankalarından daha da güvenilir bir yapıda olduğunu kanıtlamıştır. Çağımıza bakıldığında faizsiz sistemi tercih edenlerin sadece dinin emir ve yasaklarına uymaya çalışan kesimi değil, yatırım yapmak amacıyla hareket edenleri de içine aldığı görülebilmektedir.

Faizden uzak duran bu sistem 2017 yılına bakıldığında gelirindeki büyümenin 2 trilyon dolara kadar arttığı görülmektedir. Bu büyüklüğün 1,5 trilyon dolarlık miktarı

faizi içinde barındırmayan sistemin birtakım kullanmış olduğu yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler şöyle sıralanabilir; sukûk (finansal sertifika), faizden uzak fonlar, tekâfûl (katılım sigortası) ve mikro ekonomiile süratleilerlemektedir. Fakat genişbağlamda araştırılmaya devam edilmesi gereken önemli bir alandır.

Katılım bankaları, hane halkından tasarruf yaptıkları fonları toplayıp, faizden uzak olan bu ekonomik sistem kuralları içindeendüstri ve kâr sağlamak temel hedefiyle ticarete tespitlerde bulunarak, elde edilen faydayı ve kötü sonuçları sermaye sahipleriyle ortak bir şekilde paylaşır. Yapılan bütün bu çalışmalarınİslâmî Katılım Bankacılığı içinde barındırdığı “katılım” kelimesinin yapılan banka faaliyetlerinin kâr ve zarar ilkesine bağlı sistem olduğu açıktır. Ticari argümanlarınve endüstrinin gereksinimi temelde şunlardır; ham olarak çıkarılan maddeler, emtia, gayrimenkul, makine ve teçhizatın elde edilmesi, faizsiz bankacılıkkilerinedayanan, yani mal alışverişinin finansmanı aracılığıyla yapılmaktadır. Bunun yanı sıra halkında ihtiyacını barındırdığı mevduat bankacılık işlemleri de gerçekleştirilmektedir (Yurttadur, 2017).

İslâmî Bankacılık sistemi, İslâm finansmanın en gelişmiş unsurudur. İslâmî ekonomik yapının canlılık kazanması ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların İslâmî kurallar etrafında yatırım ürünlerine yönelik artan talepleri, İslâmî bankacılık yapısının daha hızlı gelişim süreçlerine dâhil olmasını sağlamıştır (Akbulak, 2005).

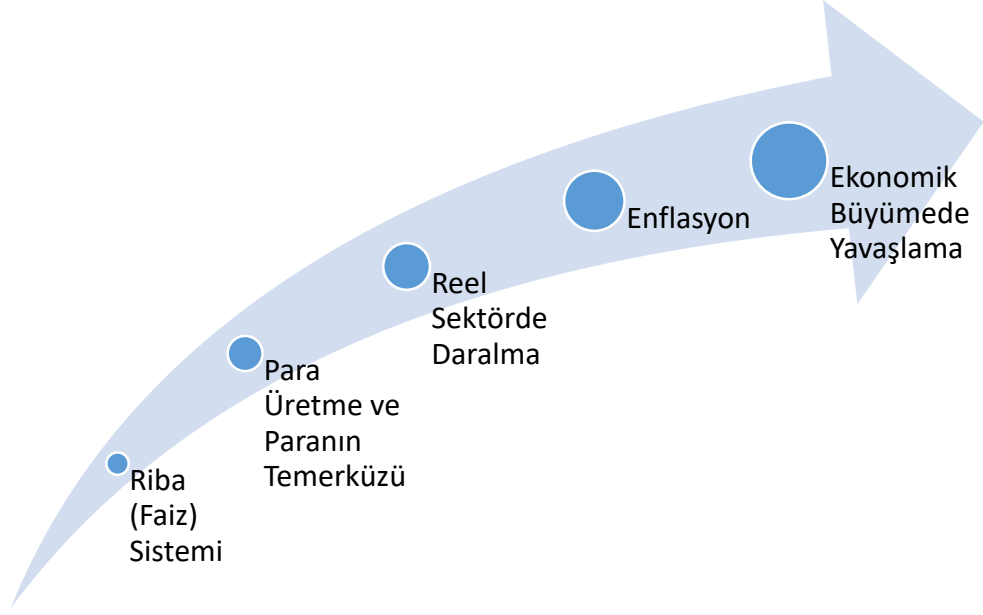
Türkiye, 1975’te İslâm Kalkınma Bankası’nın kurucu üyeleri arasında yer almaya başlamıştır. Elindeki kaynak miktarını artıran Türkiye, 1984 senesinde en büyük hissedarları arasında yer alarak İKB Yönetim Kurulu’nda kalıcı üyelik hakkı kazanmıştır. İKB’nin faaliyetlerine başladığı yıllardan sonra faizden uzak banka sitemi ile hız kazanmış ve çok kısa zamanda Mısır, Kuveyt, Bahreyn ve diğer birçok ülkeye yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin neticesinde faiz temeline göre faaliyetlerini yürüten banka ve finansal kurumlarda da faizsiz bankacılık alanına bir ilgi oluşmuştur.

Faizsiz Finansal Hizmet Kurumu’nun (FFHK) etkisi ile 2018 yılı muhtevasında yayımlanan hizmetler sektörü istikrar raporu gereğince global düzeyde faizden uzak bu ekonomik yapı;bankacılık, sermaye piyasaları ve İslâmî sigortacılık yöntemleri sonucunda bugün itibariyle 2 milyar dolarayükselerek büyümesine devam etmektedir.

Bunun sonrasında 2017’de oluşan gelir daha önceki yılın aynı periyodunda dolar cinsinden yüzde 8,3’lük bir artışla 2,05 trilyon dolara ulaşmıştır. Faizden uzak ekonomide umumî manadailerleme olsa da en iyi gelişmenin faizsiz bono ile İslâmî tahvillerde olduğu görülmektedir.

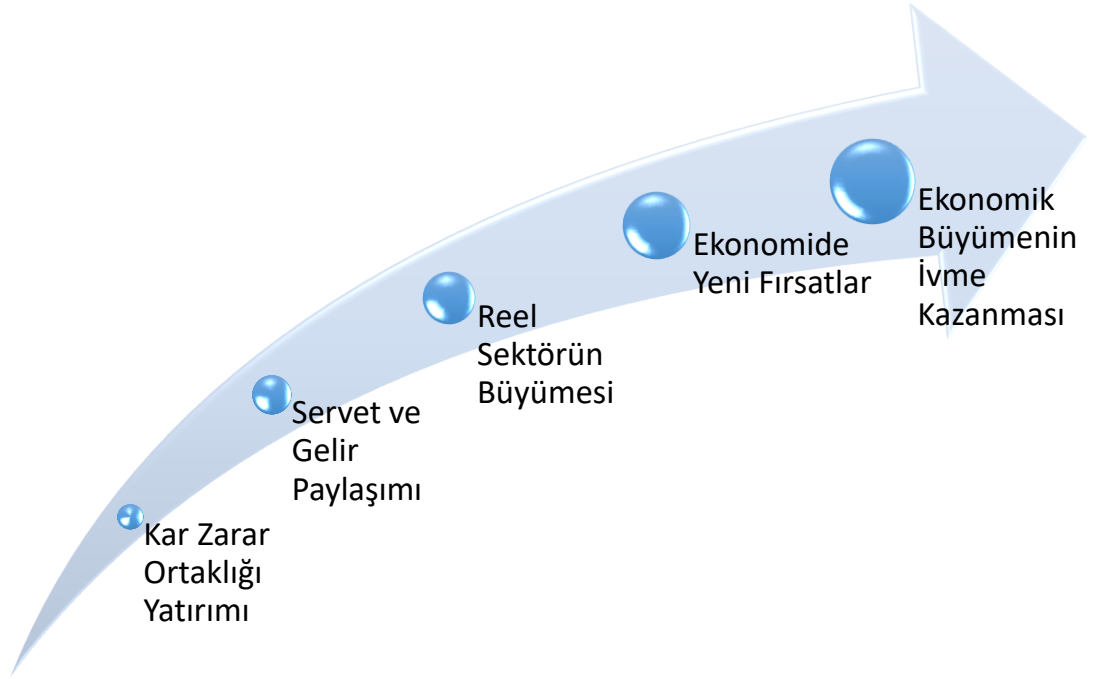
Global düzeyde faizden uzak olan bu banka sistemi elindeki popülasyonu yüzde 4,2’lik yükselme ile neredeyse 1,57 trilyon dolara yükselmiş, küresel İslâmî sigortacılık (tekâfül) kesimi ise yüzde 4 oranında artışla 26,1 milyar dolara yaklaşmıştır. Ülkelerin pazar payına bakıldığı zaman büyüklüklerine göre bir sıralama yapmak mümkün; İran, Suudi Arabistan, Malezya, Kuveyt, Katar, Türkiye, Bangladeş, Endonezya ve Bahreyn gibi sıralanabilir (TKBB, 2019).

Tablo 1. Konvansiyonel Bankacılık Modelinde Ekonomik Süreçler

Kaynak: Ascarya, 2009.

Tablo2. Katılım Bankacılığı Modelinde Ekonomik Süreçler

Kaynak: Ascarya, 2009.

Şekil 1 ve şekil 2’de görüldüğü üzere anlaşmalı bankacılık sektörü ve katılım bankacılığının ekonomi içerisinde yarattığı etkiler açıklanmaktadır. Şekil 1’de gösterildiği üzere faizli sistemin temeli olan paranın bir yerde toplanmış olan faiz mekanizması, sermaye sahipleri açısından finansal sistemin daha cazip olması nedeniyle yatırımlarını reel sektörden çekmesine ve bundan dolayı reel sektörde küçülmenin olmasına neden olur. Reel sektördeki bu küçülme ise kısa sürede enflasyon sorununu gündeme getirir, bu süreç ekonomik büyümede yavaşlama ile sonuçlanır. Şekil 2’de ise katılım bankacılık sisteminin uygulandığı ekonomi modeli açıklanmıştır. Bu modelde reel sektöre dönük kâr zarar ortaklığı prensibine uygun şekilde gerçekleştirilen yatırım faaliyetleri neticesinde, gelirin ve servetin belli ellerde toplanmasının önüne geçilirken, giderek daha verimli ve üretken alanlara yapılan yatırımlarla yeni istihdam alanları oluşturularak daha fazla reel üretim gerçekleştirme imkânı ortaya konmaktadır. Süreç ekonomik ivme ile netice kazanır. Üstelik reel kanallarla gerçekleştirilen büyüme, kalıcı ve sürdürülebilir bir kalkınmanın esasını da net bir şekilde göstermektedir (Erdoğan, 2016).

1.1.1. Faiz Yasağının Kur’ân-ı Kerim ve Hadislerdeki Delilleri

Ayetlerde Faiz Yasağı

Bakara suresi 275-276. âyet meali:

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Ancak Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah’tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişte yaptığı kendisine aittir, işi de Allah’a kalmıştır. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir. Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkârcı günahkârı sevmez.”

Âl-i İmrân suresi 130. âyet meali:

“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah’tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”

Nisâ suresi 160- 161. âyet meali:

“Yahudilerin yaptıkları zulümler ve pek çok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri nedeniyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş yiyecekleri biz onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık.”

Rum suresi 39. âyet meali:

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz. Ama Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.”

Hadislerde Faiz Yasağı

Hz. Muhammed (s.a.s), “Veda Hutbesinde” şöyle buyurmuştur: “Ashâbım! Kimin yanında bir emânet varsa, onu sâhibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır; ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız! Allâh’ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliyeden kalma bu çirkin

âdetin her türlü ayağının altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbâs'ın fâizidir” (Müslim, Hâc, 147).

Hz. Muhammed (a.s.m.) başka bir hadisinde ümmetine şu şekilde ikazda bulunmuştur: “Kim malını faiz yolu ile yükseltirse, onun sonu mutlakâ malının azalarak iflâsa (fakirliğe) sürüklenmesidir” (İbn-i Mâce, Ticârât, 58).

“Biriniz, kardeşine ödünç para verir de ödünç alan kimse, ona bir şey hediye ederse, kabul etmesin veya bineğine bindirmek isterse ona da binmesin. Ancak daha önceden aralarında hediyeleşme ve yardımlaşma cârî ise bu müstesnâ” (İbn-i Mâce, Sadakât, 19).

Ebû Hüreyre (r.a)'den ifade edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) şu şekilde buyurmuştur:“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki faiz yemeyen hiç kimse kalmayacak! Kişi doğrudan yemese bile ona tozundan bulaşacak” (Ebû Dâvûd, Kitâbü'ül-Büyû, 3331).

Modern sosyal ve ekonomik hayatta faizin neden olduğu zararlar ve olumsuz neticesinde ortaya çıkanları şu şekilde sıralayabiliriz (Karaman, 2012):

-Likiditenin kişi, ortaklık veya devlet elinde toplanması için faiz aracı ve teşvik eden bir etken olarak ortaya çıkar. Minimum çıkar ve gelire yönelik bulunan kapitalist ekonomi yapısında toplam geliri ellerinde tutanlar, faizcilik yöntemiyle az verip çok almak, toplum içinde sunî talebi ortaya çıkarmaktadır. Bunun yerine piyasadaki sermayeyi toplayarak yatırım ve üretime sevk etmenin, faiz dışında ve onun zararlarını taşımayan teşvik yöntemleri de bulunmaktadır.

-Faizin sahip olduğu bir diğer olumsuz yapı, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını engelleyerek işsizliğin ortaya çıkmasına neden oluyor. Faiz, yatırılabılır fonların arz ve talep bakımından iş alanında daralmaya neden olmaktadır. Bundan dolayı faiz, yatırımları üretim alanından çıkarmaktadır. Keynes'in ifade ettiği gibi “Sermayenin kendine özel marjinal verimliliği faiz nispetine göre azaltılmaktadır.”

-Ekonomik açıdan bakıldığı zaman ise faizler artıka maliyete eklenilmekte ve maliyet enflasyonu denilen bir enflasyon oluşmakta, ihtiyaç sahibi ve dar gelire sahip kesimin

temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlükler yaşamaktalar ve bu güçlükler daha da yükselmektedir. Bu olumsuzlukların ardından ekonomik durgunluk ortaya çıkmakta, yaşanan bu durgunluk da ticaret ve sanayi sektöründe sarsıntıya neden olur ve ekonomik sistemin kendini toparlaması zor bir hal alır.

Faiz, yalnız kazanmayı hedef haline getirdiği için sosyal yapıyı olumsuz etkilemektedir. Ancak günümüzde tasarruf olarak toplanan sermayenin az olduğu hatta faiz ile birlikte gelir dağılımının zenginden ihtiyaç sahibine doğru bir dağılım gösterdiği iddia edilmektedir (Karaman, 2012).

Genel itibariyle toplum içerisinde faiz serbestleştirildiğinde bunun zarara uğrattığı ve sonrasında ortaya çıkan kötü etkileri sadece faiz almayı kabul eden ile veren arasında sınırlı kalmayarak tüm topluluğun ekonomik, sosyal ve ahlaki hayatlarını etkilediği bilinmektedir. nk faizle infak ve sadaka gibi toplumun içindeki yardımlaşma davranışlarından kopararak bir tarafın haksız kazanç ile daha da servetini artırmasına neden olurken diğer tarafın servetinden daha da kaybetmesine neden olmaktadır. Toplumda adaletsiz bir şekilde gelirin bir elde toplanması gibi bir zararı da bulunmaktadır.

1.1.2. Faizsiz Bankacılığın Ekonomiye Katkısı

Faizsiz bankacılığın ekonomi bilimine birçok alanda katkısı bulunmaktadır. Bu katkılar şu şekilde sıralanabilir; finansal sistemin içine dâhil olmayan fonların sistemin içine alınarak tasarruf sahibi için kr elde edilmesi (kullanılmayan kaynakların kullanılması), gelir dağılımını düzenleyen etkenler, reel sektöre kaynak sağlayarak ekonomik büyümeye faydası, kayıt dışında kalan çalışmaların kayıt altındatutulması, Kurum Vergisi, KDV, KKDF ve BSMV gibi vergileri ödenerek kamu maliyesine faydaları, reel sektör için direk fon sağlanması nedeni ile istihdamın devamlılığı ve yükselişi ile sosyal kültürel alanlarda fayda sağlayabilmektedir.

Yeni bir sitem yapısına sahip olan faizsiz bankacılık, ortaklık ve kâr zarar payı gibi risk paylaşımı ile tanımış olması ve bu enstrümanların katkısıyla, bir yandan ekonomiyi hareketli bir hale getirirken, diğer yandan fonlanan tarafın küçük ve orta büyüklükte ekonomiyi harekete geçirecek pozitif bir çeşitlilik isteyen işletmelerin

olması sonucu, yatırımların bir taraftan marjinal getirisi bir taraftan da diğer sektörlere kaynaklık etmesi sonucu istihdamla beraber gelir etkisi de daha da artış göstermiştir (Ulusever, 2009).

1.2.FAİZSİZ BANKACILIK SİSTEMİNE DUYULAN İHTİYACIN NEDENLERİ

Faiz yasağına hassasiyet gösteren kesimin yatırımlarını nasıl değerlendireceklerine bir yol gösterici konumda olan, ayrıca finansmanlarına katkı sağlamak gibi işlevleri bulunan katılım bankaları, banka ile özel veya tüzel kişilik arasında yapılan bir akte (sözleşmeye) dayanarak faaliyet gösterirler. Tabii ki bu akit ilgili devletin hukuki düzenlemelerine aykırı olamayacağı gibi, faize dair hiçbir unsuru da ihtiva etmemektedir. Günümüzde birçok akit çeşidi mevcuttur (Sarp, 2009).

İslâm fıkıh bilginleri alışveriş, vedia, icare gibi sözleşmeleri incelediklerinde bunların bir kısmına özel, bir kısmına da genel prensipler belirlemişlerdir. İslâm hukuku, koyduğu genel şartlar ve prensiplere aykırı olmamak kaydıyla insanlar arasındaki sözleşmeleri sınırlamamış ve bu konuda çok fazla detaylandırmaya girmemiştir. Zaten İslâm'ın kurallarında da bu tarz bir kısıtlama söz konusu değildir (Karaman, 2012). Bunlardan kaynaklı, katılım bankalarının sunmuş oldukları sözleşmeler de bu temel prensiplere ve normlara aykırılık teşvik etmeksizin, yapılacak olan ticaretin genel hatlarını ifade etmekte ve sınırlarını çizmektedir.

1.2.1. Dini Sebepler

Para ticaretinin gerçekleştirilmesi ve karşılıksız bir şekilde gelirin kazanılmasının yasaklanması İslâm dininde faizsiz bir banka sisteminin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Faiz kavramı Müslümanların dışında diğer topluluklar olan Museviler ve Hristiyanlar için de yasak kılınmıştır. Museviler için kutsal kitap olan Tevrat'ta da faiz kesin bir dille yasaklanmıştır. Ancak Museviler faizi, yalnız kendi içlerinde yasak olarak belirtmekte, Musevilerin dışındakiler ise faiz uygulamakta herhangi bir rahatsızlık görmemektedirler (Doğan, 2007).

Gerçekleştirilen ticari faaliyetlerde kârın ve faizin ayırt edebilmesi için başlıca prensipler belirlenmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Uçan, 1993):

-Ticari işlemlerde malı satan kişi her zaman kârı elde etmeyebilir fakat faizle, yürütülen işlemler borç miktarının üstünden birden çok alınıyor.

-İnsanlar ticarete bulunurken, var olan imkânlarına dayanarak ve zamanını harcayarak bunun karşılığını almaktadır. Fakat faizle gerçekleşen faaliyetlerde bir emek olmadan kâr elde edilmektedir.

-Ticaret işleminde karşılıklı çıkarların değişmesi sonucunda alışveriş yapan mudaribler aynı miktarda olmaktadır. Fakat faizle yürütülen işlemlerde alıcı olan taraf çıkarı doğrultusunda hareket eder ancak bunun sonucunda kâr kazanıp kazanmayacağını tam bilmez.

Faizin yasak olmasından kaynaklı dini hassasiyeti bulunan kişilerin ellerinde tasarruf olarak tuttıkları mal miktarı arttığından dolayı bir ihtiyaç ve mevduat bankalarını tamamlayıcı olarak faizsiz banka yapısı kendisini göstermiştir.

1.2.2. Ekonomik Sebepler

Faizsiz bankaların çalışmalarını sürdürmek için kullandıkları fonların maliyetlerini, geri ödeme döneminin sonuna kadar bir değişiklik yapmadıkları piyasa içerisinde diğer bankalarda var olan kredi oranlarının düşmesine rağmen yüksek kârlar elde edebilme şansına sahip olmaktadır. Mevduat bankaları değişen faiz esasına göre çalışmalarını yürütmelerinden dolayı piyasa faizleri düştüğü zamankendi kredi faizlerinde düşürmek zorunda olmaları kârlarını da düşürmektedir (Arabacı, 2007). Söz konusu durum ekonominin olumlu yönde geliştiği zamanlarda oluşmaktadır.

Ekonomik yapının 1998 ve 2001 yıllarında meydana gelen kriz dönemlerinde faizsiz bankaların daha sağlam bir şekilde atlatması, bankaya olan güveni artırmaktadır. Faizsiz bankalar, kullandıkları fonları değişmeyen maliyet yönteminden dolayı aniden gerçekleşen bir kriz durumunda maliyetlerini yükseltmedikleri için zarara uğrayabilmekte. Söz konusu durumun yaşanması sonucunda ellerinde bulunan fonlara daha az oranda kârlar verilebilmektedir. Kriz döneminde az olan kâr paylarından dolayı faizsiz bankalardan mevduat bankalarına doğru bir nakit akışı yaşanacaktır. Ayrıca bu dönemlerde fon kullanım talebi yüksek oranlı maliyetlerin neticesinde düşeceğinden faizsiz bankaların ellerinde atılacak

fonlar meydana gelecektir ve bu atıl fonlar maliyetleri yükseltici bir etki oluşturmaktadır. Faizsiz bankalar için paranın önemi kriz dönemlerinde daha da yoğun şekilde görülmektedir. Mevduat bankaları kriz dönemlerinde kullandıkları kredilerin faiz oranlarını değiştirememeleri, mevduat faizlerini de yükseltmektedir. Bütün bu yaşananların sonucunda fazla nakit çıkışından kaynaklı bir sorun olmayacaktır(Arabacı,2007).

Faizsiz bankacılığın kendini göstermesini sağlayan finansal nedenlerin temelinde, 1970 yıllarını kapsayan, küresel anlamda İslâmçatısı altında olan ülkelerin petrol gibi değerli kaynağın yarattığı büyük oranda gelirler kazanmaktadırlar. OPEC ülkelerinin o dönemlerde değerli kaynak olan petrolün fiyatını yukarı çıkarmasıyla birlikte Petrolü dışarıya satan yani ihraç yapan Müslüman ülkelerin gelirleri (iradı) ve tasarrufları yüksek oranlara ulaşmıştır. Petro-dolar olarak isimlendirilen ülkelerin, dış ticarete ortaya çıkan tasarrufları batılı ülkelere doğru yönelmiş, İslâm'ı benimseyen ülkelerin, kalkınmasına ve gelişmesine herhangi bir etkileri olmamıştır (Doğan, 2008).

Gelecek için hedef ve beklentisi olan ülkeler, önemli kabul ettikleri iki şey bulunmakta; bunlardan birincisi teknolojik yeniliklere karşı uyum sağlamak diğeri ise ekonomik kaynakların denetiminin sağlanacağı sistemi kurmaktır. Bundan dolayı beklentilerin sonrasındaki on yılda banka sektörünün yanında hizmet ile üretim sektöründeki şirketlerin birleşimi hızlı bir şekilde büyümüştür. Birleşen şirketler; HSBC Holding, Credit Suisse Corp, Chase, Mantrust, Citi Group, ABN Amro Bank, Bank of Tokyo Mitsubihi, Robobank'ta gibi birden çok banka başkuruşları ile bir araya gelerek dünyanın değişik yerlerindeki birikimlere de el atmıştır. Adı geçen bankalar, birden fazlası ilk sırada Orta Doğu olmak kaydıyla çok sayıdaki İslâm ülkeleri de faizden uzak olan bu banka faaliyetlerine farklı alanlar ayırarak açarak geliri kendilerine çekmiş ayrıca mühim çalışmalarında kendini göstermiştir. Bunlarla beraber New York Borsası İslâmî kurallara yönelik farklı bir endeks hazırlayarak, İslâmî hassasiyeti bulunan birçok birikimciyi finansal sektöre girmesini sağlamıştır(Başar, 2000).

1.2.3. Toplumsal Sebepler

Fertlerin bir araya gelerek toplumu oluşturduğu gibi oluşan bu toplumsal yapının mutluluğu ve kardeşlik duygusuyla barış içerisinde yaşaması yine fertlere yani kişilere bağlıdır. Bu ortamın kazanılabilmesi içinde insanların ekonomik ve sosyal alanlarının daha da iyileştirilmesi gerekmektedir.

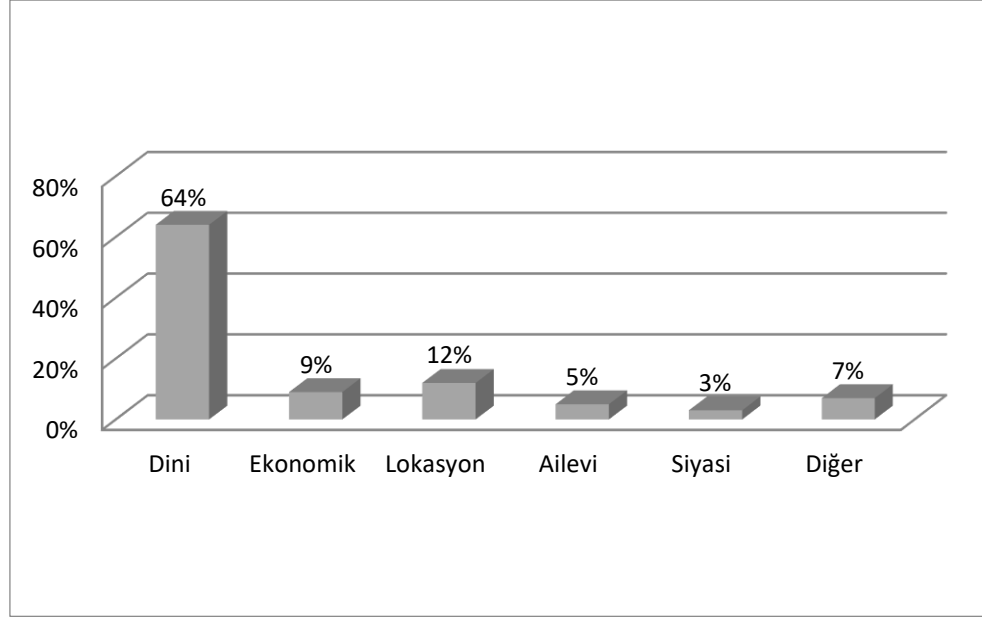
Aynı özelliklere sahip olmayan kişilerden meydana gelen, çatışmalardan uzak, barışçıl bir yaşamve iyi yönde iletişimin sağlanması son derece önemlidir. Temelde bu iletişim ise sınıflar haline gelen zengin kesim ile fakir kesimin aralarındaki eşitliğin oluşturulması gerekir.

Bu husus ile az gelişmiş ülkelerde tüm çabalara rağmen kapanmak bilmeyen gelir eşitsizliğinden uzak yapının değiştirilmesi için farklı yöntemler araştırmak, çağımızda “sosyal devlet” görüşü kapsamında ilk sırada olması gerekmektedir. Bundan dolayı faizden uzak olarak kurulan bu modelde faiz aracılığıyla ellerindeki mallarını arttırmak isteyenler engellenmektedir (Suiçmez, 2002).

Sermaye sahibi olan kişiler, neredeyse tüm sosyal yapı içerisinde gücünü yoksul olan kesim ile güçsüzlere yönelik kullanıyor gibi görünmektedir. Ortaya çıkan bu görüntü yoksul ve güçsüz olanların barıştan uzak, öfke, kin ve nefret gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına kaynaklık eder (Akçan, 1997). İlerleyen zamanlarda bu duygular fertten çıkarak toplumsal bir hale dönüşür. Bu durum ülkeler arasındaki bağlantılarda dahi kendisini gösterebilmektedir.

Katılım bankacılığının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini anket aracılığıyla ve soru cevap yöntemiyle araştıran Dikmen (2019), bankacılık sektöründe bilgi sahibi olan 100 kişiyi anketine dâhil ederek Katılım Bankacılığının tercih edilmesindeki temel etkenleri tespit etmeye çalışmıştır.

Grafik 1. Katılım Bankalarının Tercih Edilme Nedenleri

Kaynak: TKBB, 2018.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde katılım bankalarının tercih edilmesinde %64 oranıyla dini değerlerin etkili olduğu sonucunda varılmıştır. Bunun dışında bankaların ev ya da iş yerlerine yakınlığından kaynaklı %12 oranıyla tercih edilme nedenleri arasında, %9'luk bir paya sahip olan ekonomik nedenlerde ise daha avantajlı olduğu fikri ve bir diğer önemli oran olan %7'lik bir pay ile bireyin içinde bulunduğu sosyal ekonomik yapı, çevre, psikolojik etkenleri oluşturmaktadır.

1.3. FAİZSİZ (KATILIM) BANKACILIĞIN ÇALIŞMA KONULARI

Faizsiz Bankalar, daha önceki bankacılık sektörünün kanunları içerisinde görülen kurallar gizli kalmak şartıyla kanunlar çerçevesinde gösterilen şu çalışmalarını gerçekleştirebilmektedir:

- Katılım fon kabulü,
- Nakit veya gayri nakit her çeşit ve her durumda kredi verme yetkisi,
- Nakdi, kaydi ödeme ve fon gönderme faaliyetleri, araştırmacı bankacılık faaliyeti ya da çek hesaplarının kullanması gibi tüm çeşitli ödeme ve tahsilat faaliyetleri,
- Kambiyo senetleri ve çek gibi satın alma işlemleri,

- Koruma ve saklama görevi,
- Banka kartları, seyahat çekleri ve kredi kartları şeklinde ödeme araçlarının ihracı ve bu araçların çalışmalarının yürütülmesi faaliyetleri,
- Değerli taş ve madenlerin alım ve satımı, para piyasası içindeki araçların alımı, satımı ya da bunların emanet olarak alınması gibi kambiyo işlemleri,
- Para piyasası araçlarının dışında sermaye piyasasının araçlarına, mala, değerli madenlere ve dövizle bağlı; vadeli işlem akitlerinin, opsiyon akitlerinin, çok sayıda eşdeğer aracı bulunduran kolay anlaşılabilir ya da anlaşılması zor olan finansal araçların alım satımı ve arbuluculuk faaliyetleri,
- İhracı yapılan sermaye piyasası araçlarının tavassut (aracılık) amacı ile alım ve satımının gerçekleştirilmesi,
- Yatırım danışmanlığı faaliyetleri,
- Portföy yönetimi ve işletmeciliği,
- Fon sağlayan ya da fon talebinde bulunan müşterileri adına teminat sağlayarak güven vermenin yanında temel yükümlülükleri üstlenerek garanti verme işlemleri,
- Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri içerisinde meydana getirilen bir akte dayanarak üstlenilen yükümlülükler etrafında alım ve satım işlemlerine bağlı piyasa yapıcılığı,
- Aracı olan bir işletme ya da kişinin (forfaiting) ve faktoring faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Leasing (kiralama) işlemleri,

Yukarıda belirtildiği gibi katılım bankalarının çalışma alanları, sermayesine ek olarak hem yurt dışı hem de yurt içerisinde özel cari hesaplar, kâr ve zarara katılma hakkı verilen hesaplar aracılığı ile fonların bir araya getirilmesi ekonomiyi fon sağlamak, faaliyet gösteren ve toplanan fonları mevzuatında olması gereken kurallara uygun bütün çeşitli zirai, ticari çalışmaların ve hizmetlerin sağlanmasında, ortak yatırımlarda, yurt dışı teminat mektubunun verilme durumunda, ihracat ve ithalatın sağlanmasında, yatırımlar hakkında gerekli parçaların bir araya getirilmesi, firmalara taksitli bir şekilde satışının yapılması veyahut leasing işleminin yapılması gibi konularda

kullanım yetkisine sahip bir mali bir kuruluş olarak çalışmalarını yürütmektedir (ÖFK'nin kurulmasına bağlı 83/7506 sayılı kararname).

1.4. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bankaya olan itimadın, faaliyetlerin yürütülmesindeki hızlı ve kullanışlı olması, bankanın sahip olduğu imaj, bankanın sahip olduğu konum ve şube miktarı, masraf giderinin az olması ve uygun miktarlardaki kredi kolaylığı, şube içindeki fiziksel kolaylıklar, banka personelinin bilgisi, banka personelinin yakın ilgisi, üretim yapmak isteyen girişimcilere sağlam fon sağlanması gibi müşterilerin banka seçimlerinde etkili olan temel etkenler olarak sayılabilir.

Türkiye’de katılım bankacılığı için yapılan çalışmalar araştırılıp incelenmiş ve farklı ülkelerle İslâmî Bankaların tercih edilmesinde etkili olan faktörler şu şekilde gösterilebilir:

İslâm ekonomisi çalışmalarının başlayıp hız kazanması dünyanın farklı bölgelerinde yaşamlarını sürdüren aydın (münevverler) ve İslâmî normlara bağlı kesimler tarafından destek görmesi ve ekonomik hareketin öncüleri olarak kabul gören Pakistanlı Ebu’l-A‘lâ el-Mevdudi, Mısırlı Seyyid Kutub ve Cezayirli Malik Binnebi gibi İslâm ekonomisinin tanınmış yüzlerinin literatür içinde ilk adımları atmaları düşünceye katkılar sağlamaktadır. İslâm iktisadı kapsamında yapılan bütün bu çalışmalar Türkiye’de de çalışmaların başlayıp gelişmesine önemli katılar sağlamıştır.

Katılım bankacılığın ortaya çıkmasından itibaren, Tabakoğlu’nun da “İslâm Metodolojisi” adlı eserinde ifade ettiği gibi İslâm dünyasında iktisadi bir model ve sistemin geliştirilmesi dini çalışma olmasının yanı sıra bir kimlik ve kültür mücadelesinin şartı haline gelmiştir. Modern İslâm düşüncesinin, Batı’nın iktisadî hayat anlayışı ve kurumları ile hesaplaşmadan ve kurumsal bir yapı oluşturmadan başarıyı elde edemeyeceği düşüncesi geniş bir kitle tarafında kabul görmüştür.

İslâmî iktisadın ilk teorik çalışmaların başladığı Pakistan’da da İslâmî bankaların hizmetlerinden yararlanan 120 kişiye bu bankaları seçimlerinde etkili olan nedenlerini belirlemek için anket yöntemiyle sormuştur. Anket sonucunda, din ve kârlılık yine

etkili faktörler olarak belirlenmiştir. Bu faktörlerin dışında da az maliyet, çalışanların içtenliği diğer etkili olan faktörler arasında yerini almıştır (Bhatti, 2010).

Ayhtyamova ve arkadaşları (2015), eski Sovyet Birliği ülkelerinde ve Rusya’da İslâmî ekonomi ve finansı konularında yazdıkları makalelerinde, bilhassa İslâmî yapıda buluşan toplumların finans olguları ve ilişkilerine yönelik önemli noktalara dikkat çekerek öneride bulunmuşlardır. Dikkat çekecek konu başlıkları; İslâm ülkelerinin finansal yapısı ve dış ticaret çalışmaları, modern İslâmî ekonomi normu, İslâmî ülkelerle olan parasal durumları, uluslararası finansal raporlama kalıpları ve İslâmî yapıda olan ülkelerde kredi, para ve banka gibi temel konular incelenmiştir.

Türkiye’de İslâmî iktisat hakkında doğrudan bilgi alınabilecek kaynağın yetersizliğinden dolayı, Saraç’ın (2016) yapmış olduğu bu çalışma son derece bilime katkısı açısından önemli bir yere sahip olmaktadır. Saraç’ın 11. Uluslararası İslâmî Ekonomi ve Finansı Konferansında hazırlanan, “Türkiye’deki İslâm Ekonomisi ve Finansı Eğitime Dair Özet Bir Rapor” isimli çalışmasında Türkiye’deki eğitim sistemine yönelik bilinmesi gereken bilgiler aktarmıştır.

Ernst ve Young (2012), çalışmalarından elde edinilen bilgiler ışığında, İslâmî iktisat faaliyetleri yılda ortalama olarak %10 ile %20 arasında bir büyüme göstermektedir.

Hesse ve Cihak (2010), Dridi ve Hasan (2011), Beck ve arkadaşları (2013), İslâm bankaları için farklı dönemlerde yaptıkları araştırmalar sonucunda gerçekten de finansal bankacılık sistemi içerisinde İslâmî bankaların daha istikrarlı olduğunu gösteren bilimsel kanıtlarla göstermişlerdir. İslâmî finans, borcun yerine yatırımcıların kazancını farklı türlerden, kaynaklardan oluşturulan bir havuzun kar ve zarara bağlandığı varlığa bağlı ekonomik araçları incelemektedir (Öztürk, 2017: 70).

Pakistan sınırlarında bulunan Peshawar ve İslamabad kentlerinde uygulanan ankets faaliyetleri sonucunda edinilen bilgiler incelendiği zaman müşteriler, çoğunlukla, “*şeriat yasalarına uygun hareket etmelerinden dolayı*” İslâmî bankaları yeğledikleri sonucu ortaya çıkmıştır (Lee ve Ullah, 2011).

Malezya’da gerçekleştirilen bir incelemede İslâmî bankacılığın seçilmesinde etkili olan faktörler araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, katılımcılar öncelik

tercihlerinde etkili olan; “*maliyet ile fayda maksimizasyonunun karşılaştırması, hizmet dağıtımı, etkinlik, arkadaş, akrabaların önerileri gibi*” temel faktörler faizsiz bankacılık seçiminde etkili olduğu ortaya konulmuştur (Marimuthu, Chan, Lim ve Tan, 2010).

Ürdün sınırlarında yürütülen ve 434 kişilik anket çalışmalarıyla mevduat ve faizsiz bankacılığın seçiminde etkili olan faktörler belirlenmiş. Yürütülen bu çalışmanın sonucunda; hızlı ve kullanışlı bir hizmet, bankanın bilinirliği, sahip olduğu imaj ve güvenilirliği bunun dışında bankanın gizlilik prensibine bağlılığı üzerine etkili olan üç temel etken tespit edilmiştir. Bunların dışında mevduatların kazandırdıkları, arkadaş, çevre etkisinin yanında inanç şekilleri müşterilerin banka tercihinde etkili olan diğer faktörlerdir (Erol ve Radi, 1989).

İngiltere’de bir doktora çalışmasında İslâmî bankaların seçilmesinde tesir eden nedenlere ulaşılamaya çalışılmıştır. İngiltere sınırlarında yaşamını sürdüren 300 kişilik Müslüman grupla yapılan anket çalışmalarına göre Müslüman kesim üzerinde etkili olan çoğunlukla *dini sebepler* olmaktadır (Ömer, 1992).

Malezya’da 301 kişiyi kapsayan ve banka müşterisiyle uygulanan anket uygulamasında İslâmiyet’e inanan ve İslâmiyet’e inanmayan insanların banka modelini seçmelerinde etkili olan nedenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Uygulama doğrultusunda tercih edilme nedenleri arasında Müslüman ve gayri Müslüman müşteriler arasında anlamlı bir ayrım olup olmadığı araştırılmıştır. İslâm inancına sahip olan kişilerin fakat %40’lık bir bölümün dini nedenlerden dolayı faizsiz bankaları seçtikleri ortaya çıkmıştır. İnanç şekli nasıl olursa olsun müşteriler, işlemlerin hızlı bir şekilde tamamlanmasını istedikleri anlaşılmış, müşterilere yardım eden personelin olması ve iyi bir hizmet için oldukça hassas oldukları sonucuna varılmıştır (Haron, 1994).

Faizsiz bankaların Bahreyn’deki müşterileri tarafından tercih edilmesinde etkili olan başlıca nedenleri ortaya çıkarmak için 300 kişilik bir çalışma planı hazırlanmıştır. Yürütülen anket çalışmasında müşterilerin ilk olarak İslâmî ekonomi kurallarına bağlılığı ve ikinci neden olarak, yatırılan paranın getiri miktarını dikkate alarak banka seçiminde buldukları neticesinde varılmıştır. Bunun yanında etkili olan bir diğer

faktör, İslâmî bankaların çalışma şekliinden memnun kalan müşterilerin fakat fazla olan hizmet giderlerinden ise memnun olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Metawa, 1998).

Ürdün sınırlarında, faizsiz banka müşterisi ile uygulanan bir anket çalışmasında müşterilerin İslâmBankası (İB) memnuniyetleri belirlenmeye çalışılmış ve bu bankaları tercih etmelerini belirleyen nedenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın neticesinde; kurumun sahip olduğu imaj, bankanın bilinirliği, dini sebepler, mevduat bankalardan alınan hizmetlerin İslâm bankaları tarafından da yapılması İslâm bankaların seçilmesinde etkili olmaktadır(Naser, Jamal ve Khalid, 1999).

Malezya’da yapılan bir anket çalışmasında İslâmî Bankaların tercih edilme nedenleri arasında etkili olan nedenler; bankanın faizden uzak olması, uyguladığı düşük kredi oranları, insanlara sağladığı güven ve ekonomik kaynak sağlaması müşterilerin seçiminde etkili olduğu ortaya koyulmuş (Âmin, 2008).

Singapur sınırlarında 190 kişiyi kapsayan anket uygulamasında burada yaşayan İslâmiyet’e inananların %62,1’i yeterli veya rekabet edecek düzeyde getiri sağlamasa bile fonlarını faizsiz bankalarda tutmak istediklerini ve bir değişiklik yapmayacaklarını dile getirmişlerdir. Bunun temel nedeni ise, banka müşterileri üzerinde etkili olan dini nedenler olmuştur(Gerrad ve Cunningham, 1997).

Kuveyt’te faizsiz bankacılık üzerine yaptıkları araştırmalara göre dini ve kültürel etkenler, faizsiz bankanın seçilme nedenleri arasında en etkili neden olmuştur (Othman, 2001).

Endonezya’da yapılan bir çalışmada faizsiz bankacılığın, müşteri hizmetleri kalitesine yönelik yapılan araştırmalarda dini nedenlerin faizsiz bankaların tercihinde önemli nedenlerden olduğu neticesine varılmıştır (Wakhid, 2007).

Yapılan bir diğer çalışmada KB tercih edilmesinde dini ve toplumsal nedenlerin etkili olduğu ortaya koyulmuştur (Gait, 2009).

Bir diğerk ülke olan Malezya’da dört ayrı bölgede 750 katılımcı ile yürütülen anket yönteminden yararlanarak müşterilerin İslâm bankalarını tercihindeki nedenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde, banka personelinin bilgi sahibi olması, yetenekli olması, içten ve saygılı olması en önemli nedenler arasında yer almıştır. Őubelerin ev veya iş yerine yakın olması da diğerk etkili nedenler arasında olmuştur (Dusuki ve Nurdianawati, 2007).

Libya sınırları içerisinde ticari/kurumsal kişilerin İB ile yapılan çalışmaların sonucunda *dini nedenlerin* faizsiz bankaların tercih edilmesindeki en etkili olan faktörler arasında olduğu ortaya konulmuştur. Dini nedenlerin dışında kârlılık, işletme desteği ve benzeri olmayan hizmetler adı altında bir araya gelen etkenlerin mevcut olduğu belirlenmiştir (Gait veAndrew, 2009).

Bahreyn’de bulunan faizsiz ve konvansiyonel bankaların seçilmesinde belirleyici olan nedenleri ortaya koymak maksadıyla 655 kişi ile yürütülen bir anket faaliyeti sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır;dini yapının etkisi, sosyal bilinç, hizmetin iyi olması, etkinlik, personellerin durumu ve iş ya da eve yakınlıklar gibi etkili olan faktörler arasındadır (Al-Ajmi, 2009).

Türkiye’deki KB’lerin müşterilerinin banka seçiminde etkili olan faktörler arasında tespitite bulunmak, incelemelerde bulunmak, ekonomik araçların kullanım oranını ve müşteri memnuniyetini ortaya çıkarmak için bu çalışma faaliyetleri yürütülmüştür. Müşterilerinin banka seçimlerinde rol sahibi olan nedenlere bakıldığı zaman sırayla; İslâm’dan kaynaklı sebepler, kurumun sahip olduğu imaj, mevcut ailevi yapı ve arkadaşlardan kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.Getiri miktarlarının etkileri ise en sonda bulunmaktadır (Karakaya, 2004).

Türkiye’de, faizsiz banka müşterilerinin banka tercihlerini belirlemek maksadı ile 161 adet katılım bankası müşterisi belirlenmiş ve bu kişiler ile bir anket uygulaması yapılmıştır. Tercihlerinde son derece belirgin bir etkiye sahip olan faktör “*dini etkenler*” olarakbelirlenirken, mevduat bankaları tarafından yürütülen faaliyetlerin aynı şekilde FB (faizsiz banka) tarafından da gerçekleştirilmesi ve banka personellerinin yakın ilgisi banka tercihinde etkili olmaktadır (Okumuş, 2005).

Baykara, 2005 ve 2011 yıllarını kapsayan çalışmalar neticesinde katılım bankacılığının verimlilik ve etkinliğini belirli yöntem ve analizler ile değerlendirmeler yaparak çalışmalarında bir bulguya ulaşmıştır (Baykara, 2012).

Faizsiz bankacılıkta banka müşterilerine ve yöneticilerine yönelen “Sizin tercihlerinize göre ideal bir banka nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen cevap; müşteriler açısından son derece önemli bir faktör olarak hızlı ve etkin servis arzusu, banka yöneticileri açısından da ün ve prestijin önemli olduğu ortaya koyulmuştur (Kaynak, 1986).

Tabakoğlu, “İslâm İktisadı Metodolojisi” adlı eserinde 1956 yılına kadar sınırlı sayıda olan İslâm iktisadı çalışmalarının, daha sonrasında da hızlı bir şekilde gelişmeye ve yayılmaya başladığını belirtmektedir. Tabakoğlu, yaptığı bu çalışmada İslâmiktisadının gelişimini şu şekilde sıralamıştır; 1955-1960 arasında 10 olan eser sayısı, 1960-1965 arasında 19’a, 1965-1970 arasında 58’e çıkmış, 1970-1975 arasında 49’a düşmekle birlikte 1975-1980 arasında yaklaşık üç kat artarak 140’a, 1980-1984 arasında ise 256’ya kadar sürekli pozitif yönlü bir artışla devam etmektedir (Tabakoğlu, 2005).

Karakoç (2013) eserinde İslâm içinde anlatılan birey ile toplum ilişkisi, hiçbir tarafın birbirine zarar ve eziyet etmemesi şeklinde bir denge noktasında olmasını söyler. Komünizm; bireyi topluma adanmış, kapitalizm ise toplumu bireye adanmıştır. İslâmiyet’e bakıldığı zaman arada denge noktasını yakalamak için ayrıca bireyi, topluma karşı da güvene almak maksadıyla diğer hakların dışında ona mülkiyet hakkını da vermiştir. Bundan dolayı toplumun güvenini sağlamak için de bu hakka sahip ve bunu kullanarak birden fazla kayıtlar ve sınırlar çizmiş, toplumu da tamamı ile çalışmayan bireyler yığını şeklinde bırakmamıştır (Karakoç, 2013).

Döndüren, yapmış olduğu bu çalışmada bankacılık isteminin içinde payını artıran faizsiz bankacılık uygulamalarının büyüme dönemleri içinde ekonominin istikrarlı bir şekilde gelişmesine ve modern bankacılık sisteminin oluşmasından önemli bir paya sahip olduğunu, Osmanlı devleti içinde bulunan faizsiz kredi sistemi ile Türkiye’de git gide gelişen faizsiz bankacılık uygulamasını karşılaştırmasını yaparak göstermiştir (Döndüren, 2008).

Veri zarflama analizi yöntemiyle Özgür'ün (2007) yaptığı bu çalışmada, 2001-2005 yıllarını kapsayan dönemde faizsiz bankacılığın etkinliğini ölçmeye çalışarak ekonomik düzen dönemlerinde faizsiz bankacılığın etkili olma durumunda pozitif gelişmelerin olduğu ve verimli çalışma ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir (Özgür, 2007).

Ece'nin yaptığı bu çalışmasında, finansal gelişim içerisinde faizsiz bankacılığın çalışmalarını takip etmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik buhranın bankacılık sektöründe olduğu gibi faizsiz bankacılık sisteminde de etkili olmuş, fakat faizsiz bankacılık sistemi 2005'ten buna yana görülmececek derecede bir gelişmenin olduğu ve küresel ekonomik buhranın etkilerinin azalmasıyla beraber gelişen dönemlerde faizsiz bankalarının öz kaynak oranının da yükseleceği kanısına erişilmiştir (Ece, 2011).

Zaim'in 2000'li yıllarda yaptığı bir çalışmasında dünyaya hâkim olan serbest piyasa ekonomisi içinde faizsiz finans müesseselerinin kurulup rekabete açılması, modelin uygulayıcısı olarak bilinen İran, Pakistan, Sudan dışındaki diğer üye ülkelerde bu model uygulanmıştır. Bu yaklaşım tarzı içinde de faizsiz bankacılığın istenildiği ve olması gerektiği gibi başarıyla uygulandığı söylenemez. Faizsiz bankacılığın uygulandığı diğer islâm ülkelerinde de durum aşağı yukarı benzer bir manzara arz etmektedir. Türkiye'deki Özel Finans kurumları birçok engellere rağmen, diğer ülkelerdeki emsalleri içinde başarılı örnekler olarak gösterilebilir (Zaim, 2000).

Yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda İslâmî iktisat çerçevesinde "Faizsiz Bankacılığın" tercih edilmesinde çoğunlukla; dini nedenler, hizmet kalitesi, hızlı ve etkin bankacılık işlemlerin yapılması son olarak da personellerin ilgi ve yardımseverliği etkili olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ BANKALARIN TÜRKİYEDEKİ HUKUKİ YAPISI, KURULMA VE FAALİYET İZİNLERİ

2.1.FAİZSİZ BANKALARIN KURULMA ŞARTLARI

Türkiye’de herhangi bir faizsiz bankanın faaliyetlerini yürütmesine veya yurt dışında faaliyetlerini yürüten bir bankanın Türkiye’de ilk şubesini açmak istediğinde, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda yer alan maddelerinin gereklerini sağlamasıkoşuluyla Kurulun minimumbeş üyesi aynı yönde verdikleri oyları ile birlikte alınacak olan karar sonucunda izin verilmektedir.

Türkiye içerisinde faaliyetlerini yürütecek olan bir faizsiz bankanın(TKBB, 2005);

- Kurulma şeklinin Anonim şirket gibi olması,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığının bulunması ve tamamının adı yazılı olmak zorunda,
- Bankayı kurmak isteyenlerin bu Kanunda belirtilen koşullara sahip olması,
- Yönetim kurulu üyelerinin, Kanunun kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri ve plânlanan çalışmalarını yürütebilecek meslekî tecrübeye sahip olması,
- Öngörülen çalışmamevzularınının plânlanan malî, yönetim ve organizasyon yapısı ile uyum içinde olması,
- Nakit ve her türlü çalışma konularının dışında ödenmiş, sermayesinin minimum otuz milyon Yeni Türk Lirası olması,
- Temel sözleşmenin bu Kanun normlarına uygun halde bulunması,
- Kurumun etkin denetimini engellemeyecek şeffaf ve açık bir ortaklık yapısı ve organizasyon şemasına sahip olması,
- Vadesi uzatılan borcun (konsolide) denetimini engelleyecek nitelikte herhangi bir durumun olmaması,

- Faaliyet konularına göre daha önceden öngörülen iş plânlarını, kuruluşun mali yapısı ile ilgili projeksiyonlarını sermaye yeterliliğinin de içinde olacak şekilde, ilk üç yıl için bütçe plânını ve yapısal örgütlenmesini gösteren bir faaliyet programını iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi de içinde olmak şartıyla ibrazda bulunması zorunludur.

2.1.1. Faizsiz Banka Kurucularında Bulunması Gereken Özellikler

Faizsiz Banka kurucu ortaklarının 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında:

- İcra ve İflas Kanunu 2004 sayılı normlarına bakıldığında müflis olmaması, iflas durumunu (konkordato)duyurmuş olmamalı, anlaştıktan sonra tekrardan yapılandırma başvurusunun onaylanmamış olması ya da hakkında konkordatonunötelendirilme kararı alınmış olmamalı,
- Fona devri gerçekleştirilen bankalar içindeyüksek miktartlı paya sahip olmamalı veya kontrolün kendisinde bulunmaması,
- Tasfiye edilecek olan bankerlerle iradî tasfiye dışında, tasfiye edilecek olan finansal kuruluşlarda, çalışma yetkisine son verilen kalkınma ve yatırım bankalarında, ortaklarının temettü dışında ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi fona devredilen veya bankacılık yapma, mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkilerine son verilen kredi kuruluşlarında, fona devredilmeden veya bankacılık yapma ve mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkilerine son verilmeden evvel fazla payı olmaması veya kontrol yetkisinin bulunmayışı,
- Taksirli suçların dışında affa uğramış olsalar dahi mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar uyarınca ağır hapis veya beş yılı aşan hapis, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar uyarınca üç yılı aşan hapis cezası ile ceza almış olması veya mülga 3182 sayılı Bankalar Kanununun, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun, bu Kanunun ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun ve ödünç para verme işleri konusunda mevzuatın hapis cezası gerektiren hükümlerine muhalefet yahut mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu veya diğer kanunlar uyarınca basit veya nitelikli zimmet, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi

yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlâk kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, karapara aklama veya Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile Devlet sırlarını açığa vurma, Devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar, Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar, vergi kaçakçılığı suçlarından veya bu suçlara iştirakten hükümlü bulunmaması,

- Gerekli malî güç ve itibara sahip bulunması, işin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliliğe sahip olması,
- Tüzel kişi olması hâlinde, risk grubu ile birlikte ortaklık yapısının şeffaf ve açık olması şarttır.

Yukarıda belirlenen şartların dışında, Aysan (2017) İslâmî iktisada bağlı olarak gelişen bir ekonomide, bireysel ekonomi karar birimlerinden aşağıda belirtilen davranışlarda hassasiyet gösterilmesi beklenilmektedir:

- Ekonomik birimlerden olan; tüketim, tasarruf, yatırım ve istihdam gibi diğer ekonomik çalışmalarda başka kişileri de önemseyerek sosyal hedeflere hizmet etmesi. (En önemli sosyal hedef; gelir ve servetin dağıtılmasında dengenin ve eşitliğin oluşturulması, istikrarlı yapı ve ekonomik kalkınma).
- Belirleyici olan ekonomi birimlerinden maslahat-ı ümmeti (sosyal amaçları) koruyan kişisel kâr ve faydayı en üst düzeye çıkarmakla motivasyonu sağlanır.
- Kişiler, haram olanlardan kaçınarak uygun bir tüketim ile israftan uzak durmakla yükümlüdürler.
- Gelir sahiplerinin tasarrufları yatırıma yönelik olmalıdır. Bu şekilde ekonomik kalkınmaya ve sosyal amaçlara hizmet edilmiş olacaktır.

Ekonominin karar birimleri tarafından gerçekleştirilen bu davranışlar İslâmî iktisadın politika araçlarını da kabul etmiş olacaktır. Bu politika araçları (Aysan, 2017);

- Faizin yerini alacak ticaret ve kâr ortaklığı olmalı,
- Para üretimi, yatırım ve üretimin doğal sonucu ortaya çıkar,

- Maslahat-ı ümmetin gerçekleşmesi için sosyal kurumların ve devletin de gerekli olduğu zaman ekonomik alanlarda rol alması,
- Sosyal adaletin sağlanmasında zekât vasıtasıyla zenginden fakire yönelik kaynak aktarımının gerçekleştirilmesi,
- Toplumunu meydana getiren bütün üyeler için asgari bir gelir düzeyinin garanti edilmesi gerekmektedir.

2.1.2. Katılım Bankalarının Faaliyet İzni

Katılım bankalarının faaliyetlerini yürütmesi ve daha önce de belirtilen normlar etrafında kurulması veya Türkiyeiçerisinde şubesini artırma iznine sahip katılım bankasının, Kuruldan bunun dışındaçalışma yetkisi de alması gerekmektedir. Bir beyanname aracılığıyla yapılan başvuru neticesindealınacak izin, Kurul tarafından aksi belirtilmedikçe, normlardakiçalışma alanlarını kapsamaktadır. Alınançalışma yetkisi Resmî Gazetede ilan edilir. Kararın, ilk izin başvurusundan itibaren fazla üç ay içerisinde verilmesi gerekmektedir.

Kuruluş yetkisini alan faizsiz bankalarınfaaliyetlerini yürütebilmesi için sahip olması gereken özellikler;

- Sahip olduğu sermayenin nakit bir şekilde ödenmiş ve plânlanan çalışmaları yürütebilecek bir seviyede bulunması,
- Kurucular tarafından yedinci maddede belirtilmiş olan az sermayenin %10 oranındaki sisteme giriş miktarının 1/4 fon hesabına transfer edildiğini gösteren belge bildirimini yapılması,
- Çalışmalarının kurumsal yönetim normlarına uygun hale gelmesi, yeteri kadar personel ve teknik donanımının bulunması,
- Kurul tarafından çalışmamevzularını gerçekleştirebilecek yeterliliğe haiz olduğu sonucuna ulaşılması gerekmektedir.

2.1.3. Kurulmuş Olan Katılım Bankalarının Çalışma İzninin İptal Edilmesi

Kurulma faaliyetleri son bulan bir faizsiz bankacılığın, çalışmazlığının gerçeğe uygun olmadığı tebligatlarla alınmış olması veya çalışmaların yürütülme yetkisi alınmasının ardından altı ay içerisinde çalışma faaliyetlerine başlamaması ya da yine bir sene içerisinde aralıksız altı ay süre ile herhangi bir faaliyeti yürütmemiş olması hâlinde faizsiz bankanın çalışma izni iptal edilmiş olur. Faaliyetlerini yürütmesi için yetkinin alındığı tarihten itibaren bir ay içinde ilgili kuruluş birliğine üye olmaması veya sisteme giriş payının kalan taksitlerinin fon hesabına yatırılmaması takdirde ve bu sorumlulukların kurum tarafından yapılan ikaza rağmen yerine getirilmemiş olması durumlarında, katılım fonu kabul etme çalışması haricinde kalan çalışma alanları Kurul'da hepsi belli bir ölçüde kısıtlanabilir (Arabacı, 2007).

2.2. FAİZSİZ BANKALARIN DENETLENME ÇALIŞMALARI VE SONRASINDA ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

İslâmî bankaların, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında olması ve çalışmalarından dolayı, BDDK'nın (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu) denetim ve gözetimine tâbi bir kuruluştur. İslâmî bankalarının denetlenmelerine bağlı mevzuatla birlikte (Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı, 2019):

- a) 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,
- b) Hazine Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu,
- c) Merkez Bankası Kanunu,
- d) Sermaye Piyasası Kanunu,
- e) Vergi Usul Kanunu ile denetleme çalışmaları yürütülmektedir.

2.2.1. Katılım Bankalarının Önlem Almasını Gerektiren Durumlar

Konsolide (vadesi uzatılan borç) veya vadesi uzatılmayan borcun olması durumlarında yapılan denetlemeler neticesinde bir katılım bankacılığının (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu);

- a. Aktiflerinin vade itibarı ile yapması gerekenleri yürütememesi durumuyla karşılaştığında ya da likiditeye ilişkin yapılan düzenlemeye uyulmaması,
- b. Gelir ve giderle alakalı dengede bozulmanın yaşanması sonucunda kârlılığın çalışmalarını yürütecek yeterliliğe sahip olmaması,
- c. Sermaye yeterliliğiyle alakalı düzenlemeler incelendiğinde yetersiz öz kaynakların olma durumu veya mevcut durumun gerçekleşmek üzere olması,
- d. Aktif kalitesinin malî bünyeyi olumsuz yönde etkileyecek kadar bozulması,
- e. 5411 sayılı Kanuna ve buna bağlı düzenlemeler veya BDDK'ce belirlenen kararlara karşı aynı derece de karar, faaliyet ve uygulamalarının olması,
- f. İç denetleme ve kontrol, risk yönetim yapılarının kurulmaması, bu yapının etkin ve yeterli bir düzeyde işletmemesi veya denetlemeyi engelleyecek herhangi bir durumun olması,
- g. Yönetimin yetersizliği sebebiyle 5411 sayılı Kanun ve alakalı mevzuatla berabertanımlanan risklerin önemli derecede yükselmesi veya malî bünyeyi negatif yönde etkileyecek bir etkinin olması durumunda dikkat edilmesi gerekmektedir.

2.2.2. Katılım Bankalarının Faaliyet İzninin Kaldırılması veya Fona Devri

Denetimler neticesinde bir katılım bankacılığıyla alakalı olarak (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu);

- a. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yukarıda açıklanan maddeler çerçevesinde alınacak önlemlerin BDDK tarafından verilen süre içerisinde veya her durumda en geç on iki ay içerisinde kısmen ya da tamamen alınmaması ya da bu önlemler alınmış olmasına rağmen, malî durumunun kuvvetlendirilmesine imkân olmadığı veya bu önlemler alınsa bile malî bünyesinin kuvvetlendirilemeyeceği ortaya çıkarılması,
- b. Çalışmalarını yürütmesinin ardından, katılım fonu sahiplerinin hakları ve malî sistemin güven ve istikrarı açısından tehlikeli olduğu belirlenmesi,
- c. Sorumluluklarını zamanında yerine getiremediğinin ortaya konulması,
- d. Faaliyetlerinin toplam miktarı varlıklarının toplam miktarını geçmesi,
- e. Söz sahibi ortakların veya yöneticileri bankanın mevcut kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı

olarak kendi lehlerine kullanması veya dolaylı olarak kaynak kullandırması ve bankayı bu amaçla zarara sokması

Bu durumlardan bir ya da birkaçının yaşanmasında BDDK, en az beş üyesinin oy birliğiyle alınan karar, bankanın faaliyet iznine son vermeye ya da kredi kuruluşunun temettü dışında ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini, zararın mevcut ortakların sermayesinden üşürülmesi şartıyla kısmen veya tamamen devredilmesi, satışı veya başka bankayla birleştirmesimaksadıyla fona devredilmesinde yetkili hale gelir.

Çalışma iznine son verilen Katılım bankaları BDDK'nın 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'ndaki normlarına uygun bir şekilde tasfiye işlemi yapılır.

2.2.3. 2005 Yılı ve Sonrası: 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun Katılım Bankaları İçin Getirdikleri

5387 sayılı Bankacılık Kanunu 2 Temmuz 2005 yılında tasdikiyle birlikte ÖFK'nin ismi "Katılım Bankaları" şeklinde değiştirildi. Bunun dışında Özel Finans Kurumları Birliği'nin ismi de "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" (TKBB) şeklinde değişikliğe uygun görülmüştür. Katılım bankaları adına yaşanan bu olumlu gelişmelerden sonra 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 1 Kasım 2005 tarihinde ilan edilerek, faizsiz işlemlerini yürüten katılım bankalarının diğer mevduat ve ticari bankalar ile bulunan değişikliklere son verilmiştir. Duyurulan kanun ile birlikte katılım bankalarının tümü Bankacılık Kanununun sınırlarının içine alınmıştır. Kanun kapsamının içerisinde katılım bankalarının sorumlulukları, özel cari ve katılma hesapları açık bir dille tanımlamaları yapılmıştır. Güvence fonu, 4672 sayılı Kanun ile son bularak bu fonda bir araya gelen tüm varlıklar Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF)'ye devredilmiştir. Katılım bankalarının faaliyetlerine son verilme durumlarında bu sürecin yönetim ve takip görevi TMSF'ye devredilmiştir (Arabacı, 2007).

Türkiye'de 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 3. maddesinde açık bir şekilde "Katılım Bankaları; katılma ve özel cari hesapları aracılığıyla fon toplama ve toplanan fonlar karşılığında kredi kullandırmak başlıca görevi olmak üzere etkinlik gösteren kurumlar ile yurt dışında kurulan bu vasıftaki kurumların ülkemizde bulunan

şubelerini de ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma incelendiği zaman 5411 sayılı kanunun bankalar için getirdiği zorunluluklar şöyle sıralamak mümkün;

- Kâr-Zarar için Katılım Fonu toplama,
- Nakdi ya da gayri nakdi her çeşit ve tarzda kredi kullandırma çalışmaları,
- Fon transferi, akreditif işlemleri, muhabir çek işlemlerinin yapılması dâhil tüm tediye (kasadan para çıkımı gösteren fiş) ve tahsilât işlemi,
- Çek ve diğer kambiyo senetlerinin takip işlemleri,
- Koruma, saklama işlemleri,
- Bankaların hizmet olarak müşterilerine sundukları kredi kartı, banka kartı ve seyahat çekleri gibi ödeme araçlarının ihracı ve bunlarla ilgili çalışmaların yükseltilmesi işlemleri,
- Efektif alım-satım işlemleri; para piyasası araçlarının alım-satımı, değerli maden ve taşların alım-satımı ve bu değerli taşların güvenliğinin sağlanması gibi hizmet işlemleri,
- Ekonomik ve mali göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, değerli madenler ve dövizde endeksli işlemlerin, vadeli ve opsiyon sözleşmelerinin işlemine birden fazla basit ya da karmaşık yapıdaki finansal türev araçların alım-satım ve aracılık şeklinde çalışmaların gerçekleştirilmesi,
- Piyasa türlerinden olan sermaye piyasası araçlarının alım-satımı ile bu araçların tekrar geri alım ve satımının üstlenilmesi işlemi,
- Sermaye piyasasının araçlarına son verilme faaliyetlerine ve halka arzı yöntemi ile satış faaliyetlerinin emsallik (aracılık) hizmetini yürütmek,
- Daha önceki dönemlerde son verilen sermaye piyasası araçlarının aracılık çabası ile alım ve satım çalışmalarının yapılması,
- Müşterilerinin çıkarları için teminat ve garanti mektubu vermek, bunların dışında diğer bütünsorumlulukları üstüne alması,
- Yatırım müşavirliği faaliyetleri,
- Portföy yönetimi ve işletilmesi,
- Faktoring (değerli belge) ve forfaiting (mal ve hizmet alımındaki aracı kuruluş) faaliyetleri,
- Bankaların arasında piyasaya göre para alım satımında aracılık eden kuruluş,

- Leasing faaliyetinin yürütülmesi,
- Sigorta acenteliğinin yerine getirilmesi,
- Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) aracılık hizmet çalışmaları,
- Kurul kararlarıyla belirlenen hizmet çalışmaları,

Yukarıdaki bilgiler dâhilinde bankacılık kanunu ile hem faizle çalışan mevduat bankaları hem de faizden uzaklaşmalarını yürüten katılım bankaları için bir mecburiyet durumunu ortaya çıkarmıştır. Ancak 4389 sayılı Bankacılık Kanundan, 5411 sayılı kanunageçisi sırasında katılım bankaları bu kanundan en çok faydalanan kuruluşları haline gelmişlerdir.

Meydana gelen bu kanun değişikliğinin faizsiz bankalar için sağladığı yararları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür(Eskici, 2007):

- Bankacılık kanunundan önce Özel Finans Kurumu ismi ile ilk ortaya çıkan bu bankalar isim değiştirerek, temel yapısını kâr ve zarar üzerine kurarak katılma prensibi ile birlikte ifade edilmesinden kaynaklı, ÖFK'nin müşterilerine verdikleri hizmetlerin diğer bankaların müşterilerine verdiği hizmet çalışmalarının farklı olmamasından dolayı “Katılım Bankası” ibaresi temelde artık uygulanmaya başlanmıştır.
- Bankacılık Kanun’unda yapılan bir değişiklik ya da göndermeler aynı şekilde katılım bankaları için yapılmış gibi kabul görmektedir.
- Kanun’un mevcut 79. maddesinin gereğinden kaynaklı; katılım bankaları, tüzel özelliğe sahip olan ve kamu kuruluşu özelliğindeki TKBB’denişlem izni alındığı tarihten itibaren 1 ay içerisinde üye olma zorunluluğuna sahiptir.
- Bankacılık Kanununun geçici 3. maddesinde ifade edildiği gibi; faaliyetlerini yürüten ÖFK'nin 1 yıl gibi bir zaman içinde ticari unvanlarının “Katılım Bankası” şeklinde bir düzenleme yapmaları gerekmekte ve sahip oldukları konumu Bankalar Kanun’un mali raporlaması ile ilgili normlarla uyumu yakalama zorunluluğu bulunmaktadır.
- Özel Finans Kurumları Birliğinde bulunan ‘Güvence Fonu’, TMSF’ye devrinin ardından özel cari hesap ve kâr-zarar katılma hesaplarının yalnız birine sahip olan kişinin hesabında olması gereken miktar 15.02.2013 tarihinde yayınlanan

Resmi Gazete 'de güvence fonu 50.000 Türk Lirası yerine 100.000 TL şeklinde değiştirilmiştir. Katılım bankalarının kurucu ortakları, yönetim kurulu başkanı ve üyeleri, müdürler kurulu başkanı, genel müdür ve genel müdür yardımcıları ile bu kişilerin birinci derece (anne, baba, eş, çocuk) gibi akrabalarına ait kar-zarara katılım fonu ve diğer tüm hesaplarından güvence fonuna dâhil edilmemiştir.

- Özel Finans Kurumlarının daha önce bulunan kanunda faaliyet izni iptal edilen bankaların kapatılma çalışmalarının, ÖFKBaracılığıyla ataması yapılacak olan tasfiye kurulu kararı ile birlikteyürütülmesi öngörülürkenkanunun değişikliğiyle TMSF'ye devredilmiştir.

2.3. TÜRKİYE'DE FAİZSİZ (KATILIM) BANKACILIK: ÖZEL FİNANS KURUMLARINDAN KATILIM BANKALARINA

Küresel mali kriz tüm dünya da etkisini göstermeye devam ederken bütün dikkatleri ve çalışmalarını gerçek bir altyapıya dayandıran İslâmî Bankacılık yapısınınüstüne çekmiştir.

İslâm finans düşüncesi ve teorisi, Türkiye'dekiliteratürüilk olarak kendini 1960 yılında göstermeye başlamış ve böylelikle İslâm dünyasındaki bu dalgalanmaların içinde olmuştur. Gelişmelere bakıldığı zaman, iktisadi bakımdan Müslüman ülkelerde ortak denilebilecek bir yapının ve sorunların olduğu, bunun dışında Türkiye'deki Müslümanların da İslâmî çerçevede gelişmelerin ve yayınların takipçisi olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Türkiye'de ilk olarak faizsiz banka adıyla yaygınlık kazanan bu yapı, kâr ile zarar mekanizmasına bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve riskleri müşterilere dağıtan bu banka, küresel anlamda birçok yerde de faizsiz bankacılık(interest-free banking) ya da İslâm bankası (Islamic Banking) olarak bilinmektedir. Bu sistem dünyanın birçok bölgesinde de bir alternatif olmaktan ziyade tamamlayıcı bir yapı olmaktadır (Parlakkaya ve Çürük, 2011).

Katılım Bankacılığının Türkiye'de ilk defa“Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası” ismiyle kendisini gündeme getirmiştir. Kurulan bu banka sistemi halkın ve

ülkenin sınırları dışında kalan işçilerinin tasarruflarını faizden uzak ancak en faydalı ve kârlı bir şekilde bir araya getirilerek endüstriye katılmasını sağlamak amacıyla 1975 yılında kurulmuştur. Ancak kısa bir zamanın ardından faizli sistem ile faaliyetlerine devam etmiştir (Yurttadur, 2017).

Dünyada faizsiz bankacılığının yaygınlık kazanmasının sebebi; zenginleşen İslâm ülkelerinin fon fazlasını faizsiz bir şekilde yatırım yapmak istemesiyle ortaya çıkarken bu durum Türkiye’de farklılık göstermektedir. 1980 senelerine gelindiğinde ithal ikameci politikaları yürüten Türkiye, sonraki süreçlerde dışa açılarak ihracat çalışmaları ile büyüme stratejisini uygulamaya çalışmıştır. Dışa açılma yöntemi ile finans alanında dünya içinde yaşanan gelişmelerin Türkiye’ye de kazandırılması sağlanmıştır. Bu gelişmelerle finansal piyasalara katılım bankacılığı alanında kendini göstermesi, ÖFK’nin kurulması ile olmuştur. ÖFK’nin temel hedeflerinde tasarrufların teşvikinin sağlanması ve özellikle İslâm inancından kaynaklanan birikimlerivara olan finansal sistemde değerlendirmekten kaçınan Müslüman kesime bir seçenek oluşturarak bu tasarrufların ekonomiye katılmasıdır.

Faizden uzak ekonominin Türkiye içindeki gelişim süreci, 1983’te “Özel Finans Kurumlarının Kuruluşu ve Faaliyetleri” isimli bildiri ile İslâmî bankacılık (Islamic Banking) formundan başlamış ve neredeyse son zamanlara kadar özel sektörün inisiyatifi, sermayesi ve itici gücü yürümüş ve kurumsallaşmıştır. 1985’te çalışmalarına başlayan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. faizden uzak bankacılığın şartlarına dayalı faaliyetlerini yürütmeye başlamış ilk özel finans kurumlarıdır. Bu gelişmenin ardından 1989’da Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1999’de ise Anadolu Finans Kurumu A.Ş. (Yurttadur, 2017). Bu kurulan bankalardan sonra 2015 senesinde Ziraat Katılım Bankası, 2016’da da Vakıf Katılım Bankası ve 2019 yılında Türkiye Emlak Katılım Bankası faizsiz finans sektörüne girmiş böylece katılım bankalarının sayısı Türkiye’de altıya ulaşmıştır.

Devlet sermayesine dayanarak kurulma aşamasında olan katılım bankalarının hakikatinden hareket ile üzerinde devletin etki ve ağırlığının git gide yükselmesi beklenmektedir. Türkiye’de faizden uzak ekonomik sektörün uzun yıllar

kamu otoritesinin olumlu olmayan bir ayrımcılığınamaruz kalmasından kaynaklı büyümesi ve yaygınlaşması çok yavaş ve ürkek olmuştur. Gelişmelere bakıldığı zaman son dönemlerde gerçekleşen düzelmeler,İslâmî kurallara dikkat eden iş dünyasının kazandığı özgüven ile faizden uzak olan bu sektöre yarar sağlanacağı beklenmektedir. Türkiye içinde faizsiz bir şekilde faaliyetlerini yürüten bu finansal modelin bankacılık sektörü içerisindeki pazar hakkı yüzde 5'lik bir payı elinde bulundurmaktadır.

Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin (TKBB) kurallarına göre 2025 senesine kadarmevcut miktarın artırılarak yüzde 15'e çıkarılması ile katılım bankacılığının payını artırılması hedeflenmektedir. Türkiye içerisinde devletin faizden uzak ekonomi modelinekendisi de sermaye sahibi olarak dâhil olması modelin daha da gelişmesini sağlamış, yeni rezervlerintükenmesi modele karşı güvenin yükselmesi ve diğer faktörlerin etkileriyle pozitif bir sonuç görülebilmektedir. Katılım bankacılığı modeline Türkiye hem sermaye sahibi hem de müteşebbis olarak faizsiz ekonomi modeline katılmıştır. Global düzeyde bunun ilk örneği Türkiye olmuştur.

Tablo 3. Katılım (Faizsiz) Bankaların Toplam Aktifleri ve Sektör İçindeki Payları

Yıllar	Toplam Aktifler	Sektör Payı
2015	120.251	%5,1
2016	132.874	%4,9
2017	160.136	%4,9
2018	206.806	%5,3
2019	267.663	%6,1

Kaynak:TKBB, 2019.

Katılım Bankacılığının yıllar itibarıyla sektörden aldığı paya bakıldığı zaman 2015'ten sonra bir düşüş yaşandığı görülmekte ancak sektör içindeki payını iki yıl boyunca koruyarak 2018 yılında %5,3'lük bir artışla payını yükseltmeye başlamıştır.

Tablo 4. Katılım (Faizsiz) Bankalarının Personel ile Şube Sayısının İnkişafı

Yıllar	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2015	1.080	16.554
2016	959	14.465
2017	1.032	15.029
2018	1.122	15.654
2019	1.167	15.975

Kaynak: TKBB, 2019.

Şube ve personel sayıları bakımından katılım bankalarının gelişim sürecine bakıldığında Bank Asya'nın faaliyetlerine son verilmesinden sonra 2016 yılı içerisinde şube ve personel sayısında önemli birazalma meydana geldiği görülmektedir. Bu yılda her ne kadar iki tane katılım bankası faaliyetlerine başlamış olsa da bunlar henüz diğer katılım bankalara oranla yeterli kabul edilecek bir büyüklüğe ulaşamamışlardır. Ancak sonraki yıllara bakıldığında hızla Katılım Bankacılığın bankacılık sektörü içinde toparlandığı net olarak görülmektedir.

Faizsiz bankacılığın Türkiye'de bir dönüm noktası olarak kabul edilecek dönemlerinden biri 2005 yılında gerçekleşmiştir. TBMM'de 19.10.2005 senesinde onay alan 5411 sayılı BK'nın (Bankacılık Kanunu)ResmîGazete 'de 1 Kasım 2005 tarihinde yayımlanması ile "Özel Finans Kurumları" çalışmalarına "Katılım Bankaları" olarak devam etmeye başlamışlardır. Yapılan bu düzenlemeyle Özel Finans Kurumları banka niteliği kazanmış bunun yanında da faaliyetlerinde çeşitli imkân ve kolaylıkları da elde etmiştir (Alp, 2009).

Türkiye'de 1980'li senelerinde faaliyetlerini yürüten ÖFK, mevduat bankalarından temel ayırım noktaları, kâr/zarara ortak olma esasına göre çalışmaktadırlar. ÖFK kavramı kâr/zarara girmeyitemel kabul eden bankacılık modelineksiksiz ve doğru şekilde ifade edememekteydi ve finansal işlemlerde birtakım sorunlar ortaya çıkıyor ve bu sorunları çözmeye çalışıyorlardı. İfadenin açık ve anlaşılır olmaması sebebiyle, herkes tarafından kolay bir şekilde anlaşılacak bir isme ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında yurtdışında geçen İslâmî bankacılık veya faizsiz bankacılık terimleri de tam olarak ihtiyacı karşılamamaktadır.

Faize karşılık gelen faizsizlik değildir ve İslâm normları, mazi ve istikbaliyetüm çağları saran ve evrendeki bütün insanları içine alan ulvi inancın ismidir. İslâmiyet için temel esas olarak kabul gören bir bankacılık sektörü ya da tekafül faaliyetini yürüten şirket söz konusu olmadığından İslâm ve banka kelimesinin dahi bir arada kullanılması sorun olarak görülmüş bir önyargı sistemi oluşmaya başlamıştır. Yurtdışı çalışmalarda uluslararası model, ilgili bankalar içerisinde banka isminin bulunmaması ve Türkiye’ye özgü olmasından kaynaklı, bu kurumları banka şeklinde değil adeta bir kiralama işlemi, aracı şirketleri (faktöring) veya özel şirketler gibi değerlendirilmekteydi. Oluşan mevcut durum birçok çalışmada olduğu gibi dış ilişkilerle yapılan işlemlerde de sıkıntılar ortaya çıkarıyor ve bu kurumların çalışmalarını geciktirip daraltıyordu. Bu sebeplerden kaynaklı; açık, anlaşılır ve kâr/zarara girmeyi temel almış olan banka sisteminin en doğru söylemi “Katılım Bankacılığı” olarak 1 Kasım 2005 yılından başlayarak Bankacılık Kanunu ile beraber kullanımına başlanmıştır (Türkmenoğlu, 2007).

2.4. KATILIM BANKACILIĞININ FİNANS SİSTEMİNDEKİ YERİ

Katılım bankacılık sisteminin Türkiye açısından önemine bakıldığında, 2005’te yapılan bankacılık kanun değişikliğiyle bankacılık sektörünün tamamlayıcı bir parçası haline gelmiştir. 2005’ten itibaren günümüze kadar ki süreçte KB finansal yapı içinde istikrarlı bir şekilde gelişerek atıl kalan tasarrufların ekonomiye dâhil edilmesini kaynaklık etmeye devam etmektedir. Ortaya çıkan bilanço rakamlarına bakıldığı zaman, şube ve personel sayılarında, topladıkları ve kullandıkları fon miktarlarında hızlı artışlar görülmektedir. Ayrıca iki katılım bankasının devlet desteğiyle kurulması da sektöre güveni daha da artırmaktadır.

2019 Yılındaki bilanço rakamlarına bakıldığında son çeyrek verilerine göre katılım bankalarının toplam aktifleri 267, 66 milyar TL, öz kaynak toplamları 21,09 milyar TL yükselmiştir. Ayrıca katılım bankalarının topladıkları fon miktarları bugün 203,20 milyar TL seviyelerine ulaşmış olup, piyasaya 144,93 milyar TL fon tedarikini sağlayarak ekonomik kalkınmayı etkilemektedir. Bu oranlarla aynı yönde artış gösteren şube ve personel sayıları ise katılım bankaların toplamda 1.167 şube ve

15.975 personel sayısıyla işlemlerini yürütmeye tüm hızla devam etmektedir (TKBB, 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÇALIŞMALARINI YÜRÜTEN KATILIM BANKALARI VE ÇALIŞMA ALANLARI

3.1. TÜRKİYE'DE ÇALIŞMALARINI YÜRÜTEN KATILIM BANKALARI

1975 Yılından itibaren Türkiye, İslâm Kalkınma Bankası'nın kurucu üyeleri arasında yer almaya başlamış daha sonrasında dasermaye hissesi miktarını yükselterek 1984 yılında dakalıcı en büyük hissedarlar arasında yer almıştır. Bu olumlu gelişme sonucunda İKB'nin yönetim kurulunda sürekli üye bulundurma hakkını kazanan Türkiye'nin faizsiz bankacılık ilealakalı ilk adımı 17.04.1975 senesinde ve 1877 sayılı norma dayanarak 11.11.1975/13 sayılı KHK ile faaliyetlerini yürüten Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası olmuştur. Çalışmalarını yürüten bu sistemdeki banka kar/zarar ortaklığı temelinde, faizden uzak kredi ve finansman elde etmek maksadıyla kurulan ilk mali kuruluştur diyebiliriz. Söz konusu banka, bilhassa yurt dışında faaliyetlerini yürütmüş ve çalışanların tasarruflarını kar/zarar ortaklığı ilkesine göre finansal gücünübütünleştirerek karlılık ve verimlilik mantalitesidâhilinde düşünülerek, yurt içerisinde hızla gelişen endüstriyi istihdaf etmektedir (Akın, 1986).

Faizsiz finansman girişimleri noktasında Türkiye'de dönüm noktası 1980'li yıllarda yeniden yapılanma içine girmiş ekonomiye ivme kazandırmak amacıyla 16.12.1983 yılında çıkarılmış olan 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye dayanarak "Özel Finans Kurumları" ismiyle ilk faizden uzak özel bankaların kurulmasına imkân sağlanmıştır. Nitekim Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Merkez Bankası'nın teferruata ilişkin yaptığı düzenlemeler neticesinde ilk olarak 1985 yılında ilk faaliyet iznini Albaraka Türk almıştır. Onu aynı yıl içinde Faisal Finans Kurumu izlemiş, 1989 tarihinde Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 tarihinde Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995'te İhlas Ekonomi Kurumu A.Ş., ve sonuncu olarak kabul edilen Asya Finans Kurumu A.Ş. 1996 tarihindeçalışmalarını yürütmüştür.1995 tarihinde kurulmuş olan İhlas Ekonomi Kurumu A.Ş.'nin faaliyetleri, bankacılık sektörünün krize girdiği bir dönemde Bankacılık Düzenleme

ve Denetleme Kurulu tarafından 2001 yılında durdurulmuştur. Daha sonra bu kurum tasfiye sürecine girmiştir.

3.1.1. Türkiye Finans Bankası

1994 yılında birçok ülkede yaşanmaya başlayan siyasal istikrarsızlık, parasal zorluk, kronik ve yüksek enflasyonla beraber finansal karışıklıklar Türkiye ekonomisini de etkileyerek 2001 yılında benzeri olmayan bankacılık krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Bankacılık krizinin devam eden dalgaları mevduat bankalarının sayısını düşürdüğü gibi katılım bankası olan İhlâs Finansın da iflas etmesine yol açmış ve bunun dışında Faisal Finansın da Türk holding şirketi tarafından satın alınarak Family Finans şeklinde isim değiştirmesine neden olmuştur (Dişli, Aysan, v.a., 2017). 2005 yılında Family Finans ile Anadolu Finans birleşerek Türkiye Finans ismi verilmiştir. Bunların neticesinde Türkiye Finans Bankası 2005 yılında faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır.

TFB'nin sermaye yapısından; %50 Boydak Grubu, %49,3 Ülker Grubu, %0,70 ise diğerlerini kapsamaktadır. Bunların dışında Türkiye Finans Bankasının %60'lık bir hisse oranı NCB'ye satışı ile alakalı BDDK'de tasdik beklenilmektedir (Döndüren, 2008: 18). 2019 Yılı'nın üçüncü çeyreği itibariyle Öz kaynaklar toplamı: 4.687.255 bin TL, personel sayısı: 3.487, şube sayısı: 310, toplam aktifler: 50.630.730 bin TL.

3.1.2. Albaraka Türk Bankası

Albaraka Türk Bankası, 1984 yılında kurulmuş olup 1985 yılında ise çalışmalarına başlamıştır. Bankanın sahip olduğu sermaye dağılımı; %54,06'lık oranı Albaraka bankacılık Grubu (ABG), %7,84'lük oranı İslâm Kalkınma Bankası (IDB), %4,6'lık oranı yabancı yatırımcılara ait, %12,92 yerli sermayeyi ve son sermaye oranı ise %20,57'lik oranı da Halka Açık Hisselerdir.

Albaraka Türk Bankasının 2019 üçüncü çeyrek itibariyle özkaynaklarının toplamı: 3.233.427 bin TL, personel sayısı: 3.833, şube sayısı: 230, toplam aktifleri: 46.295.214 bin TL. Elli iki ülke ve bunun dışında 160'dan fazla bankayla dailetişim ağı bulunmaktadır (TDBB). Albaraka Türk Katılım Bankası, 2007 yılının haziran ayında %20,57 hissesini halka açmış ve çok kısa bir sürede yerli yatırımcılardan

50-60 kat, yabancı yatırımcılar tarafından ise 25 kat talep edilmiştir. Halka açılan bu hisseden 170 milyon dolar gelir kazanılmış, sonrasında 5,5 milyar dolarlık bir talepte olmuştur. Yine 2007 yılının haziran ayında 1 TL (Yak. 0,85 \$) nominal değerli bir pay için satış fiyat aralığı 3.60-4.10 TL olarak belirlenmiş, hisse başına tavan fiyat miktarı aşağı yukarı 4.10 TL (3.48 \$)'lik bir oran meydana gelmiştir(Sahici, 2007).

3.1.3. Kuveyt Türk Bankası

Kuveyt Türk Bankası 1989 yılında kurulmuştur. Bu bankanın sermaye yapısı: Kuveyt Finans Evi %62, Kuveyt Sosyal Güvenlik Kuruluşu %9, IDB %9, Vakıflar Genel Müdürlüğü ise %18,72'lik bir orana sahipken, diğer%1,28(Döndüren, 2008: 19). 2019 Yılı'nın üçüncü çeyreği itibariyle Özkaynaklar toplamı: 6.371.906 bin TL, personel sayısı: 5.958, şube sayısı: 428, toplam aktifler: 95.860.200.

3.1.4. Ziraat Katılım Bankası

Tümü T.C. Hazinesinin sorumluluğuyla karşılanmış 675.000.000TL varlık ile BDDK'nin10.10.2014yılı ve 6046 sayılı izni ile birlikte kurulması tamamlanmış, 12.05.2015 tarihli ve 6302 sayılı kararla etkinlik izni verilmiştir. 2019 Yılı itibariyle öz kaynaklar toplamı: 2.991.243, personel sayısı: 1.106, şube sayısı: 94, toplam aktifler: 30.803.790.

3.1.5. Vakıf Katılım Bankası

Tüm T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, birçok vakıf tarafından karşılanmış 805.000.000 TL varlık ile BDDK'nin27.02.2015 senesindeki kurulma izniyle tam net olarak 25.06.2015 yılında kurulumu tamamlanmış,17.02.2016 yılında ise etkinlik izni verilmiştir.

Katılım bankalarının Türkiye'de bankacılık sektöründeki önemini gösteren ana işaretlerden bir diğeri de finansal düzen içerisindeki oransal hissedir.Çağımızda finansal sektördeki oran git gide yükselen katılım bankaları, finansal ihtimamın her noktasında dikkat çeken bir büyüme göstermektedir. 2019Yılı'ndan itibaren toplam aktiflerden dolayı katılım bankalarının, bankacılık sektörü içindeki oranı %6,1'e, toplam özvarlıkları içindeki payı %4,4'e, net kâr payı da %5'e ulaşmıştır. Veriler incelendiği zaman katılım bankalarında ciddi oranda gelişmelerin yaşandığı net olarak görülmektedir (TKBB, 2013).

2019 Yılı'nın üçüncü çeyreğinden itibaren öz kaynakların toplamı: 1.841.892, personel sayısı:1.231, şube sayısı: 104, toplam aktifler: 27.198.135 (TKBB, 2013).

3.1.6. Türkiye Emlak Katılım Bankası

Millî mücadeleden sonra, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik alanda kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla inşaat girişimlerine destek olmak, yetim ve öksüzlerin haklarını korumak ve gerekli olan kredileri toplamak için 1926 yılında ilk olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası ile alınan yetkiyle Emlak ve Eytam Bankası olarak kurulmuştur.

Zamanla değişiklik gösteren ülke ihtiyaçlarından dolayıbirden çokad değişikliğine uğrayan banka, Emlak ve Eytam Bankası olarak başlarken, sırayla Türkiye Emlak Kredi Bankası, Tek Bank ve son olarak Türkiye Emlak Bankası adıyla yola devam etmiştir.

Türkiye'nin şu anda en genç katılım bankası olarak BDDK'nın "26.02.2019 tarihli toplantısında, 26.02.2019 tarih ve 4389042-101.01.01-E.3768 sayılı yazı ve ekleri incelenmiştir.5411 sayılı Bankacılık Kanununun 10 uncu maddesi ile Bankaların İzne Tabi İşlemleri ile Dolaylı Pay Sahipliğine İlişkin Yönetmeliğin 7' inci maddesi kapsamında yapılan değerlendirme neticesinde, Türkiye Emlak Katılım Bankası AŞ.'ye faaliyet izni" ile Türkiye Emlak Katılım Bankası, 93 yıllık mevduat bankacılığı deneyimiyle Türkiye'nin finansal yapısına fayda sağlamak için katılım bankacılık sektörüne katılmıştır.

2019 Yılı'nın üçüncü çeyreğinden itibarenTürkiye Emlak Katılım Bankasının öz kaynakları toplamı: 1.152.756, personel sayısı: 222, şube sayısı:11, toplam aktifler: 6.181.234 (TKBB, 2019).

Tablo 5. Katılım Bankalarının Kuruluş ve Çalışma Yılları

Banka İsimleri	Kuruluş Yılı	Çalışma Yılı
Albaraka Türk	1984	1985
Kuveyt Türk	1989	1989
Türkiye Finan	2005	2005
Türkiye Emlak Katılım	2019	2019
Vakıf Katılım	2015	2016
Ziraat Katılım	2014	2015

Kaynak: TKBB, 2019.

3.1.6.1. Türkiye Emlak Katılım Bankasının Çalışma Araçları

Ekonomik büyümeye önemli katkısı olan inşaat sektörü olmak üzere istihdam oluşturarak, üreticilerden tüketicilere doğru ekonomik döngüde sürdürülebilir bir yaşama kaynaklık etmek ve bütün bireylere yönelik yeni, ulaşılabilir finansal modeller geliştirecektir.

Bunlara ek olarak Türkiye Emlak Katılım Bankası, katılım sektörü için yeni ürün ve hizmet modelleri oluşturarak katılım bankacılığın sektör içerisinde payının yükselmesinde kaynaklardan bir haline gelecektir (Emlak Katılım Bankası, 2019).

3.2. Faaliyetlerine Son Verilen Katılım Bankaları

3.2.1. Bank Asya Katılım Bankası

Asya katılım bankası, 29.05.2015 tarihinde Fona devri yapılmış, 22.07.2016 tarihinde ise faaliyet izninin kaldırılmasına karar verilmiştir. Fon, tasarruf mevduatı sahiplerinin yerine geçerek bankanın doğrudan iflasını talep etmiş ve İstanbul 1. Asliye Ticaret Mahkemesinin 2017/41 E. sayılı iflas davasında 16.11.2017 tarihinde Bankanın iflasına karar verilmiştir. Müflis bankanın tasfiyesi Fon tarafından önerilen ve İcra Hukuk Mahkemesince atanan iflas İdaresince yürütülmektedir. Fona devriyle ilgili kanun 5411-106/3.

3.3. KATILIM VE MEVDUAT BANKALARI ARASINDAKİ FARKLAR

Katılım ve mevduat bankalarının yürütmüş olduğu faaliyetlerinin birbirinden ayrıştığı noktalar aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 6. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırılması

Katılım Bankacılığı	Mevduat Bankacılığı
Özel cari hesaplarla birlikte katılma hesapları vasıtasıyla fon toparlar.	Ticari hesap ile mevduat hesapları aracılığı ile fon toplar.
Nakit kredi kullandırmazlar, bunun yanında fon kullandırmaları ticari etkinliklerin finansmanına dayanmaktadır.	Faiz karşılığında nakit kredi kullandırmaktadırlar
Kâr ve zarara katılma prensibine göre bir araya getirilen fonlar, faizden uzak metotlarla ticari çalışmalarda kullanılır	Bir araya getirilen fonların bir kısmı ticari işlemlerde değerlendirirken, diğer kısmı ise faizli finans enstrümanlarında değerlendirilir.
Katılma hesaplarında kâr ve zarara dâhil olma durumu olduğundan vade tarihinden önce kâr ve zarar belli olmamaktadır.	Vadeli mevduat hesapları faize dayalı olduğundan vade sonunda ele geçecek paranın tutarı bellidir.
Katılma hesapları ve özel cari hesaplar yoluyla toplanan fonlar, fon ihtiyacı olan müşterilerin ticari faaliyetlerinin finansmanında kullanılır.	Bir yandan fonlar bir araya getirilirken bir yandan da fonları kullandırırken faiz esası vardır.
Katılma hesabına para yatırıldığı gün vade sonunda alınacak olan kâr miktarı belli olmaktadır. Kâr payı vade sonunda belli olur.	Mevduat hesabına para yatırıldığı gün vade sonunda alınacak faiz oranı bellidir.

Müşterilerin anapara garantisi yoktur. Hesap sahibi hesabın vade tarihinde kârlı göstermesi durumunda kârlı bakiyeyi alır.	Müşterinin anapara garantisi vardır. Vadeden önce para çekilmesi halinde vade bozulur.
Alışveriş veya ortaklık akdidir.	Borç ve faiz akdidir.
Gerçek alışveriş olduğu için reel sektörü destekler.	Nakit para ticaret işleminin dışında her türlü tüketim için kullanılabilir.
Fon havuzlarında toplanan paralar, fon ihtiyacı olan müşterilerimizin ticari işlemlerde kullanmaları için verilir.	Müşteriye verilecek olan faiz baştan bellidir ve bu oran değişmez.
Katılım Bankaları; üretim, yatırım ve ticaretle/ ortaklıkla ilgilenir. Fon fazlası olan müşterilerinden topladığı fonları ve öz kaynaklarını ticaretle/ ortaklıkta değerlendirerek toplumsal fayda sağlamayı hedefler.	Faizsiz çalışmada paradan para kazanılır. Bu tür işlemlerin ekonomik bir yönü olmayıp, topluma da bir getirisi olmaz.
Kâr payı ticarete veya ortaklığa dayanmaktadır. İslâm içerisinde alışveriş helal kılınmıştır.	Faiz haram kılınmıştır.

3.4. KATILIM BANKALARININ AMAÇLARI, HEDEFLERİ

Katılım bankalarının temelde iki amacı bulunmaktadır:

3.4.1. Kârlılık

Kâr kavramı, gelirin giderden fazla olması halinde meydana gelmektedir. Kârlılık kavramı ise, kâr amacıyla çalışan firmaların kârlarının herhangi bir bilançoya

oranlanması sonucu ortaya çıkan miktardır. Kâr; bir işletmenin temel amacı olmamakla birlikte, işletmelerin çalışmalarının neticesini gösterir. Kâr kavramı yatırımcının üstlendiği risk karşısında bir ödül olarak görülür (Ustaoğlu, 2014).

Kârlılık durumu bir bankanın ne tür etkinlikte işlemlerini yürüttüğü mevzusunda bizlere bilgi vermektedir. Kârlılık durumunun yüksek olması bankalar tarafından istenilen bir şeydir (Ustaoğlu, 2014).

Banka sahibinin asıl dikkate aldığı nokta, bankaya yapılan yatırımların getiri miktarıdır. Ortakların gelirlerinin finansal açıdan bugünü ve geleceğinin gösteren bu bilgi bir diğer kârlılık ölçütü olan Öz Sermaye Kârlılık Oranı (ROE) ile elde edilebilmektedir. ROE, bir liralık öz kaynak için elde edilen net kâr miktarını gösteren kârlılık ölçüsüdür (Ekonomi Araştırma Dergisi, 2014).

Bankaların aktif kârlılık oranları ile öz sermayelerine bakıldığı zaman, kriz dönemlerinde İslâm Bankaları risk düzeyleri çok düşük olduğu için kâr paylarının diğer mevduat bankalarına oranla daha yüksek bir miktara sahip olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Katılım Bankaları, mevduat bankaları karşısında hedeflerini büyük ölçüde gerçekleştirmiştir.

3.4.2. Yatırıma Teşvikte Bulunmak ve Sosyal Adalet

Doğrudan mevduat, ortaklık vasıtasıyla yatırım, yatırım projelerine yönlendirilmesi, fizibilite raporlarının hazırlanması, mevduatların meydana gelmesi amacıyla iyi bir iklim ve atmosfer yaratmak (Başaran, 2016:3). Farklı tasarruf hesap ve şekilleri bulmak, farklı finansman metotları geliştirmek, yurt içi ve yurt dışı bankacılık alanlarında hisse ve yeni alanlar geliştirmek, bankanın güvenini artırmak, müşterileri ile alakalı sistemsal durumunu daha iyi bir hale getirmek, sosyal adaletin olmasına katkı sağlamak, faizsiz borç para olarak ihtiyaç sahiplerine borç temininde bulunmak, toplumsal birlik ve beraberlik hizmet sağlayacak projeler ortaya koymak (Türkmenoğlu, 2007).

3.4.3. Katılım Bankalarının Hedef ve Fonksiyonları

İslâmî bankacılık sisteminin temel özelliklerini en iyi şekilde anlatan hedef ve fonksiyonlar bunlardır:

- Tam istihdam ve ideal iktisadi büyüme ile birlikte geniş tabanlı iktisadi refah,

- Sosyal ekonomik adalet ve gelire birlikte servetin de adil dağılımı,
- Mübadele aracının daha muteber bir hesap birimi, daha adil ertelenmiş ödeme standardı ve daha istikrarlı bir değer saklama aracı olması için paranın değerinde istikrar,
- Tasarrufların iktisadi kalkınma için adil bir şekilde hareketlenmesi ve yatırımın bütün taraflara adil bir getiri sağlaması,
- Bankacılık sisteminden beklenen bütün hizmetlerin en etkili şekilde verilmesidir.

Hedef ve fonksiyonlara bakıldığı zaman konvansiyonel bankacılıkla aynı olduğu akla gelse de önemli iki var bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, iki sistemin dini değerlere, sosyal ekonomik adalete ve uhuvvete olana bağlılıklarıyla ayrılmaktadır (Chapra, 2019: 16). Ancak bu hedeflerin uygulanmasında çok önemli paya sahip olan stratejidir. İşte bu noktada İslâmî iktisadın kendine has bir katkı ortaya çıkarması gerekmektedir.

3.5. KATILIM BANKALARININ FAALİYET ALANLARI VE KULLANDIĞI ARAÇLAR

Geleneksel faizsiz finansman çeşitleri, mevcut mevzuatta fon kullandırma yöntemleri başlığıyla kendi içerisinde aynı olmakta ancak farklı bir isimlendirilme yapılmıştır.

Faizden uzak olan bankacılık sisteminde para sahibi (Rab Al Maal), işletici “Mudarib”dir. Mudarib (işleten), önceden belirlenmiş kurallara dayanarak kazancını gerçekleştirir. Zarar olması halinde, para sahibetkilenecektir; işletenin göstermiş olduğu çaba ve çalışmaların bedelini kaybetmiş olmaktadır. Tabii ki, Mudaribin yani işletenin dikkatsizliği sonucu oluşan bir durumun oluşmasına da taraflar arasındaki sözleşmenin kurallarına uyulmamasından ortaya çıkan zararlar Mudarib’e ait olmaktadır. Bu modele göre İslâm’a uygun bir iş yapısına “*mudarebe*” olarak ifade edilmektedir.

Günümüzde İslâm dünyası içinde, mudarebe modeli ile organize edilmiş ve şeriat kurallarına bağlı şekillenen kuruluşların ortaya çıktığı görülmektedir. Faizden

uzakfaaliyetlerini yürüten bu sistem, müslümanlar için kaynaklarını yatırılabileceği ve mali hizmetlerden yararlanma imkanını İslâmî kurallara göre sunmaya çalışmaktadır. Bu sisteme göre kâr elde edenlerin herhangi bir zarar yaşandığında da onu üstlenmesi gerektiği ilkesiyle, işletmenin mali risklere katılma kavramından faydalanmaktadır.

Günümüz koşulları içerisinde İslâmî finans kuruluşlarının para kullandırma yöntemlerini şöyle sıralamak mümkündür: Mudarebe, Müşareke, Murabaha, İcare, Kiralama-Satın alma, Vadeli Satış, Döviz Alım-Satımı, Uluslararası Piyasalarda Mal Alım-Satımı ve Acil Destek Fonu şeklindedir.

3.5.1. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Araçları

3.5.1.1. Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha)

Murabaha İslâm hukukunda maliyet ve satış türüdür. Bu işlemde taraflar bilinen maliyet fiyatı üzerine konacak kârmarjı için pazarlık yaparlar. Satıcı, malların elde edilmesi için katlandığı maliyeti açıklamak ve masraflara ilişkin tüm bilgiyi alıcıya sunmak zorundadır (Ayup, 2017).

İslâm bankacılığı tarafından şu an kullanılmakta olan murabaha usulü normal ticarete kullanılan klasik murabaha türünden farklıdır. Bu işlem önceden satın alma sözü veya herhangi bir finansal kuruluştan krediyle mal edinmek isteyen bir kişi tarafından yapılan taleple sonuçlandırılır. Bu itibarla, bahse konu olan modern murabaha, ‘satın alma siparişi üzerine murabaha’ (MPO) olarak adlandırılır. İFKMDO’nun bu konudaki standardı da bu düzenlemeye dayanır (Ayup, 2017).

Murabaha muamelelerinde malın maddesel olarak var olması ve işlem yapan bankanın mevcut malı satın almanın akabinde bu malın satışını yapmak zorundadır. Banka malı alım satımındaki işlemlerde malın elinde kalma riskini ortadan kaldırmak için ilk olarak malı almak isteyen müşterisine, bankaya yazılı beyanda bulunması istenmektedir. Vadeli olarak satılan malın bedelinin tahsili bir bütün olarak da ödenebilir veya taksitlere bölünüp belirli süre zarfında ödenebilir. Bu ödemelerin güvencesi içinde banka belli bir teminat isteyebilir (Akgüç, 1987).

Murabaha satış işlemlerinde faizsiz bankalarkâr payını belirlerken faiz oranlarını göz önünde almaktalar. Ancak ticari bankalarla aynı ortamda faaliyet

gösteren faizsiz bankaların, bu karşılaştırmadan kurtaracak herhangi bir çözüm henüz ortaya konulamamıştır. Sıradan bir faizsiz bankanın bilançosu ciddi bir analize tabi tutulursa banka yatırımlarının %90'ının murabaha yöntemiyle yürütüldüğü net olarak görülecektir. Faizden uzak faaliyetlerini, yürüten bu bankalar, yatırımcıların tasarruflarına kısa zamanda ulaşmak istedikleri için, fonlarını uzun dönemli yatırımlara vermemeye çalışmaktadırlar. Bundan dolayı murabaha sözleşmelerinin çoğu kısa dönemlidir (Berberoğlu, 2004).

Murabahanın Geçerli Satış Şartları

Murabahanın geçerli olması için birtakım şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar:

- Geçerli bir satış yapmak için icap ve kabul yapan kişi, sözleşmeye taraf olabilmek için ehliyete sahip olmalıdır.
- Sözleşme, alıcının ve satıcının birbirlerine karşı özgür iradeleri ile gerçekleştirilmelidir.
- İcap ve kabul; fiyat, tarih, teslim yeri ve bedelinin ödenme zamanı gibi konularında her şey açık olarak belirtilmeli ve kesin hükümler içermelidir.
- Satıcı satışa konu malın ya sahibi olmalı ya da malın sahibi adına vekil bulunması gerekir.
- Satışa konu olan mal devredilebilir şekilde olmalıdır.
- Mebi yani işleme konu olan mal veya hizmet, satış anında hazır bir şekilde orda bulundurulmalıdır. Yani bir henüz doğmamış buzağı satamaz, ya da banka zaten tüketilmiş veya kullanılmış olan bir mala istinaden murabaha işlemi yapamaz.
- Satış mutlak ve anında olmalıdır yani gelecek bir tarihe satış bırakılamaz.
- Satış konusu mal, meşru ve değeri olan bir nesne olmalıdır. Ticari olarak değeri olmayan bir şey satılamaz.
- Satışı yapılacak olan malın fiyatı önceden belirlenmeli ve sonradan değiştirilmemelidir (Ayup, 2017).

3.5.1.2. Emek Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)

Emek Sermaye ortaklığına dayanan mudarebe, hem emek sahibinin hem de sermaye sahibinin bulunduğu bir ortaklık şeklidir. Başka bir ifadeyle, yapılan

mevduattaki bütün varlığın sahibi bankadır, fon kullanan müşteri ise, işe emek ve ustalığını koyar.

İslâmî kurallarla işlem gören bankaların, üçüncü kişilere fon kullandırması müşterek mudarebe anlaşması içerisinde olup biter. Bu sözleşmeye içinde üçüncü kişiler ile mudarebe sözleşmesi oluşturduğunda İslâmî banka rabbü'l-mal (sermayedar), fon kullanan ise mudarib durumundadır. İşletmeci çalışmasında yalnız emek ve ustalığını kullanmaktadır.

Fonların bu yöntemle kullandırılmasında “Rab-al-Mal” pozisyonundaki şahıs veya kurum ile “mudarib” pozisyonundaki yönetici arasında bir sözleşme imzalanır. Fonlar bu anlaşmada belirtilen amaçlar doğrultusunda kullanılır. Mudarib gördüğü yöneticilik hizmetine karşılık, elde edilen kârdan, anlaşmada saptanmış olan oranda pay alır. Kârın geri kalan bölümü ise sermayedarlar arasında paylaşılır. Fonu yöneten, anaparayı iade ödemesinin yapılması ve belliolan bir ilave gelir bulmayı taahhüt etmez. Etkinliksonucunda tahribat olmuşsa, bu tahribatı bütünüyle sermayeyi ortaya koyan tarafa aittir. Mudarib tahribata hiçbir şekilde karışmaz, mudaribin sadece kaybettiği tek şey; kâr sağlanamadığında emek, bilgi ve tecrübesi karşılığında herhangi bir şeyden pay alamıyor olmasıdır. Açık olarak bir kusur veya ihmal meydana gelirse doğan zarardan mudarib sorumludur (Vural, 1984).

Fonu yöneten banka aracılığıyla yapılan mudarebe sözleşmesi bağlayıcı bir sözleşme özelliğine sahip değildir. Sözleşmenin ardından taraflardan herhangi birisi işe başlamadan önce ya da başladıktan sonra sözleşmeyi tek taraflı feshedebilir. Taraflardan herhangi biri sözleşmeyi bozduğuna dair beyanda bulunmasının ardından diğer tarafın izni, rızası ve hazır bulunmasına gerek olmadan sözleşme son bulmuş olur.

Mudarib ile sermayedar arasında bulunan bağlantı, aktin hemen sonrasında belirli bir sıra içinde değerlendirme ve hükümlere bağlıdır. Aktin dayandığı hükümler (Çelik, 2017):

- Sermayedar kârın hepsini almak isterse ibd'aakdi yapılmış olur. Bu demek oluyor ki mudarib herhangi bir şey talep etmeyerek üretime katkı sağlamış olur sadece.

- Sermayedar ile mudarib, kârın hepsinin işletmeciye verilmesi üzerine anlaşılırsa bu durumda mudarebe akdi değil, karz (borç) akdi yapılmış sayılır. Mudaribin sermayedardan aldığı para borç olarak kabul edilir ve aynı miktarı ödemekle yükümlü olur. Bu şekilde sermaye sahibi kâr marjından bir almayacaktır.
- İşletmeci malı teslim alıp çalışmaya henüz başlamamışsa elindeki mal emanet olarak kabul edilir ve aldığı malı korumakla yükümlüdür. Ancak ondan kaynaklı bir neden olmadan mala bir zarar gelmesi durumunda herhangi bir tamir ya da düzeltme yapma zorunluluğu yoktur.
- İşletmeci, sermayedarın ileri sürdüğü şartların dışına çıktığı zaman malı gasp etmiş olur. Mudarib böyle bir durumda emin olmadığı için neden olduğu zararlardan yükümlüdür ve meydana gelen zararı onarması gerekmektedir. İşletmesi, sermayeyi çalıştırmaya başlamışsa sermayedarın vekili olmuş olur ve onun adına malında tasarruf etme hakkına sahip olmuş olur.
- Kâr meydana geldiği zaman her iki taraf arasında tam bir ortaklık oluşur ve taraflar arasında belirli oranlarda paylaşılır. Yapılan bu mudarebe sözleşmesi bozulduğu zaman mudarib işçi konumuna geçer ve bir kâr oluşmuşsa bunun tamamı sermayedarın olur. İşçiye de çalışmasının karşılığı ödenir sadece. Ancak bir kâr olmadığına âmile ücret dahi ödenmez.

3.4.1.3. Müşareke

Müşareke'ye İslâm normlarında şirketin adı verilmektedir. Daha önce bilgi verilen Mudarebe anlaşmasında bir bölümde kaynak olarak elde tutulan sermaye, diğer bölümde ise emek ortaya çıkarılırken, müşarekede yönteminde ise yanlılar işe hem emek hem sermayeleri ile birlikte girerler. Yapılan ortaklık sözleşmesinde kâr miktarı buna göre dağıtılır; fakat zarar sermayedeki hisse miktarına paylaşılır. Müşareke usulü genel olarak endüstrinin ekonomik işleyişinde başvurulur. Araç gereç ve makinelerin tedarik edilmesinde müşareke en iyi şekilde kullanılıyor (Vural, 1984).

Ücret düşüldükten sonra kalan kârın taraflar arasında dağılımı amacıyla sözleşmeye konacak kâr payı oranlarının, taraflarca faaliyete tahsis edilen sermaye payları kadar olması şart değildir. Kâr paylaşım oranları, ortaklık sözleşmesi imzalanırken her iki tarafça varılan anlaşmaya göre, serbestçe tespit edilebilir (Ömer,

2010). Ancak, zararın paylaşılmasında taraflara aynı serbesti tanınmamıştır. Zararda, zararı paylaşım oranı sabittir ve taraflarca faaliyete tahsis edilen sermayenin, faaliyette kullanılan toplam sermayeye bölünmesiyle bulunur. Faaliyet sonucu elde edilen gelirler ve faaliyetin yürütülmesi için yapılan masraflar müştereken tutulan bir hesapta takip edilir (Ekrem,2014).

Yapılan bu tarz ortaklıklarda ortaya çıkarılan sermayenin eşit olma şartı aranmamakta ancak kâr miktarı taraflar arasında anlaşma ile belirtilmektedir. Bu sözleşmelerde kâr oranının sermaye oranına ilişkili olması gibi bir şart olmamaktadır. Banka müşaraka kuralları ile ortaklarına sermaye sağlarken kâr paylaşma oranını anlaşma ile belirlemede serbesttir. Ancak bu şekilde oluşan akitlerde tarafların kâr paylarını önceden mutlaka belirlemiş olması gerekmektedir. Zararın paylaşımında ise taraflara serbestlik tanınmamış ancak zarar paylaşım miktarı bellidir ve bu miktar taraflarca ortaklığa dâhil edilen sermayenin, ortaklığın toplam sermayesine bölünmesi ile ulaşılmaktadır (Akgüç, 1987).

Müşaraka işlemlerinin yürütülmesi sonucu katılım bankalarının karşılaşılabileceği yüksek oranlı iş risklerinden dolayı uygulamada nispi olarak çok nadir kullanılmaktadır (Chance, 1992). Faizsiz bankaların müşaraka işlemlerini oldukça az kullanılmasının nedenlerinin temelinden biri müşteriyi tanıyabilmek için yapılacak olan araştırma masraflarının çok yüksek miktarda olmasından kaynaklanmaktadır (Khan, 1994).

Fon kullandırma yönteminden olan müşarakanın çalışma şeklini özetleyecek olursak; faizden uzak faaliyetlerini yürüten banka, ortağı olan müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmını sağlama yükümlülüğünü üstüne almaktadır. Müşteri konumunda olan ortak ise kendi mali imkanları ve projenin özelliğine uygun bir şekilde proje sermayesinin geri kalanını yürütmektedir.

Müşteri olan ortak, kendi profesyonelliğinden kaynaklı istenilen ve alınan mali yardımın; idaresi, denetimi ve gözetiminin yükümlülüğünü tamamen üstüne almaktadır. Bu yükümlülüklerin müşterinin üstüne kalması, ona kârdan daha yüksek oranda pay alma hakkını vermektedir. Bu yöntemle net gelir, banka ve ortak olan müşteri arasında şu şekilde dağıtılıyor; ortaklardan biri olan müşteri yaptığı iş ve

uzmanlıktan dolayı bir pay alabilmektedir. Gelirin geri kalan kısmı yatırıma mali katkısı bulunan iki ortak arasında, katılma payları ile orantılı bir şekilde dağıtılmaktadır. Zarar olması durumunda ise zararın taraflar arasındaki sermaye payları ile eş değerde dağıtılması gerekmektedir. Müşteri olan ortağın ekstra bir zarara maruz bırakılmaması gerekir. Müşaraka sistemi genel olarak sanayinin finansman yapısında uygulanmaktadır (Küçükkoçaoğlu, 2005).

3.5.1.4. İcara (Leasing)

Faizsiz bankanın uzun dönemli bir finansman yöntemi olarak kabul edilen leasing günümüzde de 3226 sayılı Finansal Kiralama normları doğrultusunda müşterilerinin talep ettiği ekipman (Küçükkoçaoğlu, 2005), bina v.b taşınabilen ve taşınamayan metallerin katılım bankaları aracılığıyla tedarik edilerek kiralanması işlemine finansal kiralama ismi konulmuştur (Yılmaz, 2010). Kiralama yönteminin günümüzde git gide önem kazandığı açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca kiralama usulü, yoğunlukla orta ve uzun dönemli bir finansman yöntemi olup kısa dönemde tercih edilmemektedir.

Kiralama yöntemi, kiracı ile mal sahibinin arasında yapılan bir akit türüdür. Sözleşme içinde kiralanın malın değeri ve ne kadar kullanılacağı belirtilmek zorundadır. İcaresi yapılan metanın sahipliğini üstlenen İslâm Bankası'dır. Malı alan müşteri, malı kullanır ve bu kullanımın bedel bir kira öder. Kiralama süresi malın kullanılabilirlik durumuna bakılarak 5-15 yıllarını kapsayabilen bir süre olabilir.

Taşınabilen ve taşınamayan malların finansmanında ortaya çıkan leasing, çağımızdaki ekonomik yapılar içerisinde yoğunlukla çağdaş kabul edilen teknolojiye daha uygun metotlarla elde etmeye çalışır. Örneğin İslâm Bankası taşınamayan bir tezgâhı müşterisine leasing yoluyla verebileceği gibi, çağdaş teknolojinin içinde olan ilk eseri de verebilir. Sıradan bir şey olarak kendi elindeki olanaklar ile de yeni teknolojik yapıda olan bilgisayarları kolaylıkla müşteri elde etmiş olur.

İcra Sözleşmesinin Geçerli Olmasının Şartları

İcra antlaşmalarının geçerlilik özelliğini sahip olması için birtakım şartları taşıması gerekir. Söz konusu şartları şu şekilde sıralanabilir:

- Akte/ intifaya konu olan varlık ya da hizmet, rastgele bir uyuşmazlığın yaşanmaması için net olarak tespit edilmelidir (El Kasani, 1993).
- İcare müddeti boyunca açıkça belirlenmelidir. Bununla birlikte ücret karşılığı bir hizmet söz konusu ise işin miktarı veya çalışma süresinden birisi mutlaka açık bir şekilde bilinmelidir (El Kasani, 1993).
- Akte konu olan mülkün kiracıya teslim edilmiş ve kullanıma sunulmuş olması zorunludur (Ayup, 2017).
- İşgücü hizmetinin yönetilme durumunda sözleşmeye taraf olan kişi yani işi yapacak olan kişi söz konusu işi yapabiliyor olması gerekir (El Kasani, 1993).
- İçerenin asıl maksadı gayri hukukî ya da haram olan bir çalışmanın olmamasıdır.
- Sözleşme hakkı geleneksel olmalıdır ya da geleneklere uygun bir şekilde yürütülmelidir (El Kasani, 1993).

3.5.1.5. Finansal Sertifika (Sukûk)

Fon kullandırma yöntemlerinin bir diğeri olan, finansal sertifikanın Arapça karşılığı olarak Sukuk ile beraber, faizsiz bono şeklinde de isim alabilmektedir. Finansal sertifika, faiz ödemeyi ve faiz masrafı yüklemeyi yasaklayan, İslâmî normlarla uyum içerisinde olan menkul kıymetleri gösterir. Genel anlamda faizsiz tahvil ismini de alabilmektedir. Finansal sertifika, bir kaynağa sahip olmayı veya o kaynaktan yararlanmaye etkinliğini ifade etmektedir (TKBB, 2019). Sukuk'un bir diğeri tanımı, ticari bir mülkün menkul kıymetleştirilerek sertifikalar yöntemiyle satılma işlemi ve daha sonra ise kiralanmasıdır. Satılan ya da kiralanmış varlık bir süre sonra tekrar geri alım işlemi yapılır.

Sukuk, özellikle hükümetler ve kurumsal yapı için alternatif fon kaynağı olarak meşruluk kazanmaktadır. Sukukun büyümesi İslâm hukukuna uygun araçlar olan küresel sermaye piyasasındaki yüksek taleple ivme kazanmıştır. Büyük işletmeler tarafından genişleme yatırımlarının ve sermaye harcamalarının finansmanını sağlamak ve İslâmî finans kurumlarının ve yatırımcılarının likiditeyi karlılıkla yönetmesini kolaylaştırması için ihraç edilen sukuk, geleneksel sabit getirili menkul kıymetlere bir alternatif olarak İslâmî sermaye piyasalarındaki araçlar içerisinde en önemli yere sahiptir (Ayup, 2017).

Bahreyn merkezli LCM, IIFM ve IIRA gibi son on yılda içerisinde İslâmî finans sektörünün küresel bağlamda kabulüne katkıda bulunmak amacıyla kurulan uluslararası kurumların İslâmî sermaye piyasalarını git gide daha da aktif ve etkin yapmak maksadıyla çok daha fazla araçlar bulmaları şarttır. Bunlar, sektör oyuncularının ortaklık esaslı sukukun potansiyelinden yararlanılmasında önderlik etmelidirler. Bunun sebebi sadece icare sukukuna bel bağlamak son birkaç yılda görüldüğü gibi, bir bütün olarak sektörün menkul kıymetleştirme potansiyelinin değerlendirilmesinde yeterli olmamaktadır. Bu piyasa gizilin değerlendirilmesi için hayati öneme sahip ve sürdürülebilir desteği sahip olmayabilir (Adam, 2005).

Sukuk'un gelişmesi; yerinde bir düzenleyici çerçeve, İslâm hukukuna uygunluk ve yakınlaşma, piyasa uzmanlarının gelişmesi, yatırımcıların eğitilmesi ve bilgi paylaşımı gibi unsurlara bağlıdır.

Sukûk metodunun başlıca özellikleri

- Sukuk metodu, mutedil (orta) ya da uzun dönemlidurağan veya değişken bir getiri kazandıran faizden uzak sermaye piyasası ürünü halindedir.
- Uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından belli bir ölçütte inceleme ve derecelendirmeningerçekleşmesi, yatırımcılar tarafından Sukuk'un risk ve getiri alanında değerlendirmesi yapılırken kılavuz şeklinde yararlanır.
- Sukuk işlemlerinde ödemesinin basit ve süratli gerçekleşmesi yatırım açısından düzenli bir şekilde gelir akışının yaşanmasını sağlar.
- Sukuk yöntemi ikincil piyasalarda işlem yetkisine sahiptir.

Sukuk piyasası, son 10 yılda dünya üzerinde toplanan miktarı 120 milyar dolara ulaşmış, Türkiye sınırlarında faaliyetlerini yürüten katılım bankaları ve hazinenin çabaları ile birlikte bugüne kadar 31 milyar TL'lik bir kaynağın oluşumuna önemli derecede katkısı olmuştur. Bu olumlu gelişmelerin ardından elde edilen kaynak Türkiye'nin faydasına sunulmuş, cari açık ile mücadelede orta ve uzun dönemli finansman avantajları ile hem istihdam hem de gelir seviyesinin yükselmesi için önemli katkıları olmuştur (TKBB, 2019).

3.5.1.6. Borç Verme (Karz-ı Hasen)

Faizsiz bankalar belirtilen yöntemlerin dışında kar amacı beklemeyen üretim faaliyeti dışında da kredi imkânı verilmektedir. Sosyal veya toplumsal kredi şeklinde deisimlendirilen kredilere, Karz-ı Hasen adı verilmektedir. Bu yöntemle insanların ihtiyaçlarını karşılama ve daha rahat biryaşamı arzu etmelerinden dolayı taraflar arasında faizden uzakolan sistemin içerisinde bir sözleşme yapılarak borç verme işlemi gerçekleşir. Geri ödeme şekli ise tarafların aralarında anlaştığı bir periyot ile takip edilmektedir. Faizsiz faaliyetlerini yürüten bu bankalar yapılan çalışmaların neticesinde kendileri için bir gelir kaynağı oluşmamaktadır.

Karz-ı hasen ile yapılan bu tarz krediler; aile kuramının başlangıcı olan evlilik durumlarında, hastalık, çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ya da olağanüstü birtakım durumlarda kullanıldığı gibi çok sık yaşanmamakla birlikte yani nadir anlarda küçük çaplı sanayi girişimcilerin tasarımlarını gerçekleştirmeleri amacıyla kullanılabilmektedir. Ortaya çıkan kredi taleplerini karşılamak için özel cari hesaplardan veya bankanın kendi kaynaklarından kullanarak fon verdikleri ihtiyaç sahibi kişilere, yasal nedenlerden dolayı katılım bankalarına borçlarını ödeme yapamayacak duruma gelirse ortaya çıkan borç, faizsiz bankaların elinde olan sosyal fonlardan mevcut zararın ödemesi yapılır (Özsoy, 2009).

3.5.1.7. Selem veya Selef

Fon kullandırma yöntemlerinden bir diğeri olan Selem satış işlemlerinde, alıcının istediği bir mal ile alakalı üstünde anlaşılacak miktarın daha önceden tahsilatının yapılması ve satın alınan malın belli olan bir süre neticesinde alıcıya tekrar geri verilmesini kapsayan bir akit türüdür (Atia, 1995). Selem satış işlemi İslâmîyet'in ilk yıllarında da alış verişte kullanılarak, çiftçilerin bu yöntemle birlikte hasat zamanı elde ettikleri ürünü; ekme zamanı geldiğinde satarak tohum, gübre gibi ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Selem satışı yapılan sözleşmelerinin kapsamı; buğday, arpa, yonca gibi ürünlere has olmayarak her çeşit ürünlerde selem kullanılabilir (Berberoğlu, 2004). Genel olarak süresi bir sene olan bu tarz işlemlerde faizden uzak çalışan bankalar, malın fiziksel sahipliğini üzerine almadan önce satış muamelesi yapamıyor, malın fiyatının belirlenmesi durumunda piyasa koşullarının üstünde bir fiyatta oluşturamazlar (Özsoy, 1994).

3.5.1.8. Teminat Mektupları (Gayri Nakdi Krediler)

Faizsiz bankalar nakdi kredilerin dışında müşterilerine gayri nakdi kredi hizmetini de vermektedir. Yapılan bu hizmetler:

- Teminat Mektupları,
- Akreditifler,
- Aval Kabul Kredileri,
- Harici Garantiler

Genel olarak gayri nakdi krediler; ticari ve yatırım bankalarında uygulandığı gibi faizsiz bankaların yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişilerin yararına yönelik bir malın teslimatı, bir bedelin ödenmesi veya bir işin gerçekleşmesi gibi fiillerin yapılması mevzularında, ilgili kişi veya kuruluşlara verilen sözün yerine getirilmemesi halinde mektup tutarının kayıtsız/şartsız ödenmesi sözünü içine alan garanti yani güven mektuplarıdır. Güven (teminat) mektupları verilen kurum ve kuruluşlar ile şekillerinden dolayı farklı tarzlarda olabilmektedir. Bunlara ek olarak bu mektuplar, TL ya da Yabancı para türünden kalıcı veya geçici olarak düzenlenmektedir. Yapılacak olan çalışmaların yapısına göre teminat mektupları hazırlanabilir (Türkiye Finans, 2019). Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Süreli Teminat Mektubu,
- Kesin (Net) Teminat Mektubu,

- Avans Teminat Mektubu,
- Sevk Teminat Mektubu,
- Çok Amaçlı Teminat Mektubu

Bunların dışında teminat mektuplarının bağlı bulunduğu 2886 sayılı kamu ihale kanununun normlarına dayanarak farklı uygulamalarla verilebilmektedir.

Faizsiz bankaların vermiş oldukları teminat mektupları önceden kamu ihalelerinde sıkıntılara neden olmaktadır. Bu hususta 1999 senesinde bütçe kanununda yapılan ek bir değişiklik ile mevcut ikilemler sorunu giderilmiş ve faizsiz bankalar tarafından verilen teminat mektupları da böylelikle ihalelerde karşılık bulmaya başlamıştır.

Teminat mektuplarını (akreditif) diğer fon yöntemlerinden ayıran bir diğer özelliği, teminat mektupsınırları, bankanın kasasından ancak lehine teminat mektubu verilen kişi veya kuruluşun yapması gerekenleri yerine getiremez ise bu durumda para çıkması mevzu olduğu için diğer finansman çeşitlerine göre daha yüksektir. Bunun için daha çok tercih edilme sonucunu ortaya çıkarıyor. Faizsiz bankaların mevduat bankaları gibi akreditifli faaliyetlerini yürütmekte ayrıca ithalatın finansmanında yatırımcılara yardım etmektedir. Bu teknikle dış ticaret çalışmalarından meydana gelecek olan tehlike oranları da düşürülmektedir.

Müşterisi için açtığı kredi hesabı olarak bilinen teminat mektubunun genel tanımı; bir banka müşterisinin bildirişi üzerine kendi kefaletiyle birlikte üçüncü bir kişi lehine, aracının yanında açılmasını talep ettiği krediye verilen isimdir. Akreditif kredisi ithalat ve ihracat ödemelerinde en çok tercih edilen ödeme araçlarından biri haline gelmiştir (Akın, 1986). Faizsiz bankaların müşterilerinin çıkarına yönelik harici bir garanti vermek gibi dış ticaretle alakalı bankacılık işlemlerini de yürütmektedir (Arabacı, 2007).

3.5.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama Araçları

Katılım bankaların mevduatlarını öz kaynaklar ve yabancı sermayeler oluşturmaktadır. Ancak Katılım bankalarının temel görevi, mevduat bankalarından farklı olarak faizden uzak kalarak müşterilerinden fonları toplayıp ve bu topladığı fonları en iyi şekilde ülke üretimine, kalkınmasına katkı sağlamaktır.

3.5.2.1. Özel Cari Hesap

Türk Lirası veya yabancı para türünden müşterileri için katılım bankalarının açmış olduğu hesaptır. Bu açılan hesap istenildiği takdirde kısmen veya tamamen kapalı olarak bildirildiği gibi karşılığında da bir masraf ödeneği istenilmemektedir ayrıca hesabı açan kişiye herhangi bir getiri ödemeyen fonların oluşan vadesiz hesaptır. Cari hesabın işletilmesi sonucunda ortaya çıkan risklerin ve getirilerin hepsi bankaya ait olur. Bundan dolayı bu hesap türü katılım bankaları için maliyetsiz bir kaynak olma niteliği taşır.

Özel cari hesaplar genelde ticari müşteriler tarafından nakit alışverişini gerçekleştirmek ve bankacılık hizmetlerinden ücretsiz veya daha düşük ücret ile faaliyetlerini yürütmek için açılmaktadır. Cari hesaplardan yararlanan müşterilerin bir bölümü ise nakdini belli bir süre korumak ve diledikleri zaman kullanabilmek için tasarruflarını bu tarz hesaplarda değerlendirirler. Katılım bankalarında bulunan cari hesaplar TL, USD ve EUR cinsinden açılabilir (Tunç, 2010).

Özel cari hesabından katılım bankaları müşterilerinin birçok işlemlerini yapabilmektedir; fatura, vergi, harç türü ödemeler. Katılım bankalarının ortaya çıkmasına kaynaklık eden dini kurallara uygun olması gerekir ve bu kuralların aksiyale hareket eden kişi ve kurumların tasarruflarının değerlendirilmesi caiz olarak görülmemektedir.

3.5.2.2. Katılım Hesabı

Katılım bankalarında TL ve yabancı para cinsinden müşterilerinin adına özel açtıkları kar ve zarar ortaklığına dayanan hesaptır. Müşterileri için açtıkları bu hesapların karşılığında “Kâr ve Zarara Katılma Hesabı Cüzdanı” müşterilerine hazırlamaktalar. Katılım hesabına yatırılan nakit fonların, faizsiz bankalar tarafından kullanıma sunulmasından ortaya çıkacak kar ya da zarara katılma neticesinde, müşterileri için başta belirlenen faiz, kâr payı veya başka bir ad ile ek ödeme imkânı vermeyen ve anaparanın bile tekrar geri ödenmesini engelleyen fonların oluşturduğu bir hesaptürüdür. Katılım hesaplarının temel özelliklerini şu şekilde sıralanabilir:

- Faizsiz bankalar, katılma hesaplarının yürütülmesinden ortaya çıkan kar ya da zarara katılma miktarını, zarara katılma oranı kara katılma oranının %50'den

düşük olmaması şartıyla, vade gruplarından başlayarak TL veya yabancı para hesaplar için farklı belirlene bilmektedir.

- Katılım hesabında, vade gruplarına uygulanacak kar ve zarara ortak olma miktarları, dönemlerden itibaren katılım bankalarının şubelerinde net olarak görülebilecek ilanlar asılır ve yayınlanır.
- Katılma hesaplarının işlemlerini yürütmeye başladığı andan geçerli olan oranlar hesap cüzdanına işlenir, herhangi bir şekilde ihtiyaç duyulduğunda vadesi bozulmadan para çekme işlemleri yapılabilir ve geri kalan miktar üzerinden vadenin sonuna kadarkâr payı alınabilmektedir.
- Katılma hesaplarının işleme konulmasında ortaya çıkankar ya da zarar, her vade grubunun toplam katılma hesapları içerisinde birim hesap değeri üstünden ağırlığı miktarınca, günlük ya da haftalık olarak dağıtılmaktadır.
- Kar zarar hesaplarında bir araya getirilen fonların kullanılması neticesinde zarar etme durumu olduğunda hesap sahiplerine hiçbir şekilde kâr payı verilmez.
- Faizsiz bankalar, katılma hesaplarında toplanan fonların yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sonra arta kalan bölümün yönetmelikte belirlenen teknikle kullanıma sunulur (BDDK, 2001).

Kar zarar katılma hesapları faizsiz bankalar için öz kaynaktan sonra gelen son derece güvenilir kaynaklar arasındadır. Müşterilerine kredi kullandırmak için fon kaynağı elde eden faizsiz bankalar, kar zarar katılma hesaplarından fon toplama işlemini yürütürler. Müşteriler kar elde etmek maksadıyla kar zarar katılma hesabına nakit yatırmaktalar ancak kar zarar katılma hesaplarında zarar payına da katılma durumunun olması, müşterinin zarar edeceği ortaya çıktığında bir işe nakit yatırım yapması akla uygun bir davranış olmayacaktır.

Katılma hesaplarında müşteriler sermayeleriyle birlikte faizsiz bankalar ise emeğini sermaye olarak sunar ve ortaklık sözleşmesi yapılmış olur. Meydana gelen bu ortaklık faaliyetinin tüzel kişiliği olmadığından kâr-zarar katılma hesaplarına “adi şirket sözleşmesi” şeklinde de olabilmektedir. Katılma hesapları bu oluşan ortaklık hesaplarına hiç bir faiz getirisi ödememenin yanı sıra geleneksel bankalardaki vadeli mevduat türüne de benzer özellikleri olmaktadır (Tenekeci, 2017).

Tablo 7. Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Temel Ayırım Noktaları Olan Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklılıklar

Faiz	Kar Payı
Borç ve faiz akdidir.	Kar Payı Faiz Alışveriş veya ortaklık akdidir.
Mevduat hesabına para yatırıldığı gün vade sonunda alınacak faiz oranı bellidir.	Katılma hesabına para yatırıldığı an vade sonunda alınacak kâr miktarı belirsizdir. Ancak kâr oranı vade dolunca belirlenir.
Müşteriye ödenecek faiz baştan bellidir ve bu oran değişmez.	Fon havuzunda toplanan paralar fona ihtiyaç duyan müşterilerin ticari işlemlerin finansmanında yararlanmaları için verilir. Ticaret bitinceelde kalan kârlar veya zararlar müşterilere kâr veya zarar şeklinde ödenir.
Müşterilerin anapara garantisi vardır. Vadeden önce para çekilmesi halinde vade bozulur.	Müşterilerin anapara garantisi yoktur. Hesap sahibi hesabın vade zamanında karlı olması durumunda kâr alırken zarar halinde anapasından daha az bir miktar almaktadır.
Faiz işleminde paradan para kazanılırken bu tür işlemlerin ekonomik yeri olmadığından toplumda artı bir değer üretmez.	Katılım bankaları üretim, yatırım ve ticaretle ilgilidir. Fon fazlasına sahip müşterilerden toplanan fonları ve öz kaynakları ticarete değerlendirerek toplumsal fayda sağlamayı hedefler.
Nakit para ticaret dışında her türlü tüketim için kullanıldığından verilen fonun kayıt dışı ekonomiye gitme şansı çok yüksektir.	Yapılan ticaret gerçek alışveriş oluğu için reel sektör desteklenir ve kayıtlı ekonomiye katkı sunulmuş olur.

Faiz dinen çok açık Kur'ân delilleri ile haramdır.	Kâr payı ticarete ve ortaklığa bağlıdır. Ticaret ve ortaklık faaliyetleri ise helal kılınmıştır.

Kaynak: Albaraka Türk Katılım Bankacılığı Sistemi ve Uygulama Esasları, 2019.

3.5.2.3. Kıymetli Madenler Hesabı

Katılım bankaları, tasarruf yapan müşterilerine gram altın, gümüş vb. gibi değerli madenlere sahip olma imkânı vermektedir. Bundan dolayı müşteriler tasarruflarını yatırıma dönüştürürken, kıymetli maden yatırım çeşitliliğini artırarak riskleri dağıtabilme imkânı verilmektedir. Bu hesap sayesinde emniyetli bir biçimde altın, gümüş vb. gibi madenlerin gram olarak alım ve satım çalışmalarını sunmaktalar. TL ya da USD karşılığı altın, gümüş vb. gibi madenler piyasa fiyatından müşterinin hesabına aktarılmakta, alınan kıymetli madenler müşterinin arzuladığı anda yeniden piyasa karşılığı o anda ne kadar ise hemen nakde dönüştürme imkânı verir (Kuveyttürk A.Ş., 2013).

Faizsiz bankalar değerli maden hesabı aracılığı ile altın, gümüş ve platin gibi değerli madenleri bir araya getirmektedir. Kıymetli maden hesaplarının en önemli niteliği kaydi olarak yürütülmesi yani fiziki olarak maden teslimatı gibi bir işlemin yürütülmemesidir. Kıymetli maden hesapları, faizsiz bankacılık için bilhassa altın depo hesabı alanında önemli derece de farklılaşmaktadır (Arabacı, 2016).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKALARININ BİR DİĞER KOLU: KATILIM ENDEKSİ VE TÜRLERİ

4.1. KATILIM ENDEKSİ KAVRAMI

Katılım endeksi kavramı, Bizim Menkul Değerler A.Ş. (BMD) tarafından sunulan, hesaplaması ve veri dağıtımı Borsa İstanbul (BİST) tarafından yürütülen bir endekstir. Katım endeksinin sponsorluğunu yapan bütün Katılım Bankaları'dır. Ayrıca minimum standartların belirlenmesinde ve hazır hale gelmesine de destek olmuşlardır (www.turkiyefinans.com.tr). Dünya çapında gerçekleştirilen ilk katılım endeksi, 1988 yılında Faisal Finans ve Votobel Bank (İsviçre) tarafından, 150 halka açık küresel şirketin performansını ölçmek amacıyla oluşturulan DMI 150 Endeksi'dir (El Khamlichi, 2014). Katılım fonu yöneticileri, oluşturulan bu İslâmî endeksleri kullanarak, dünyada bulunan bütün hisse senetlerini takip etme imkânı bulmaktadır.

Türkiye'de Borsa İstanbul'da işlem gören toplamda üç katılım endeksi bulunmaktadır. Bu endeksler; Katılım 50 Endeksi (KAT50), Katılım 30 Endeksi (KATLM30) ve Katılım Model Portföy Endeksi (KATMP) şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca bu endekslerin dışında 01.07.2016 yılında Ziraat Bankasının iştiraki ile beraber Ziraat Portföy Katılım Endeksi (ZPYKAT) adıyla katılım endekslerine eklenmiştir. Bütün bu endeksler, katılım bankacılığı kuralları doğrultusunda oluşturulmuş ve esas alınarak işlemlerini yürütmektedir.

4.2. KATILIM ENDEKS TÜRLERİ

4.2.1. Katılım 30 Endeksi

Katılım 30 endeksi (KATLM) BİST'de işlem gören ve katılım bankacılığı şartlarına uygun hisse senetlerinden oluşturulan bir borsa endeksidir. Katılım 30 endeksinde hisse senedi tercihi, bu şartlardaki endeks kuralları temel alınarak yapılmaktadır. Prensiplere dayalı endekste faaliyet gösterecek olan şirketler ona göre bir araştırılma sürecinden geçer. Bunların dışında endekse dâhil olacak şirketlerin belli bir finansal oranı da sağlaması gerekmektedir. Katılım 30 endeksinin başlangıç tarihi 31.12.2008, BİST Sınai'nin bu tarihteki değeri ise endeksin başlangıç değeridir.

BİST’da KATLM kodu ile yer alan bu endeks toplamda 30 hisse senedine sahiptir. Borsa İstanbul’un Ulusal Pazarında ve KÜP’te işlem gören hisse senetleri, GYO ve GSYO dâhil A ve B Grubu hisse senetlerinden oluşmaktadır. Ayrıca katılım endeksinde yer alan hisseler dönemsel olarak 3 ayda bir gözden geçirilerek incelenmeye tabidir.

Katılım 30 endeksinin tercih edilme sebepleri:

- Yakınzamanlarda faizsiz yatırım ve katılım bankacılığı şartlarına uygun olan pay senetlerinin alım ve satım oranı yükselmiş olması,
- Katılım bankalarının şartlarıyla belli bir süre yatırım yapan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonlarının faaliyetlerini gerçekleştirmesi,
- Birden çok kurum ve yatırımcının ihtiyacına cevap verebilmesi sonucunda sektör içinde belli bir ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

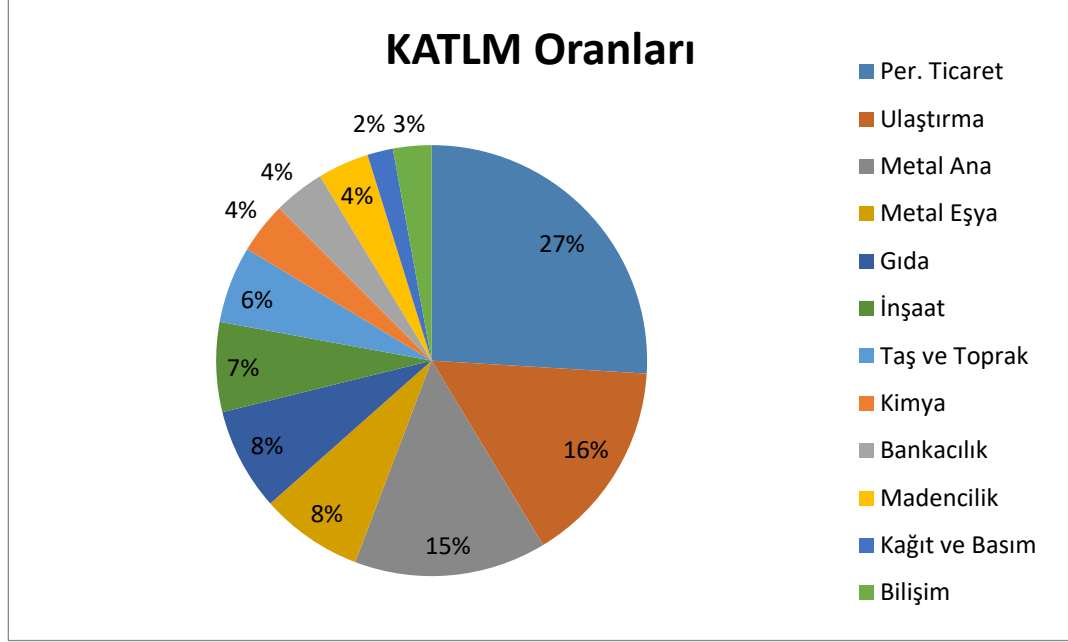
Katılım endekslerinin içinde olmak isteyen şirketlerin şu faaliyetlerin yürütülmesinden uzak durması zorunludur; faize bağlı finans, ticaret, hizmet, aracılık, eğlence, basın, yayın, reklam, alkollü içecek, kumar, şans oyunu, domuz eti ve benzer gıda, turizm, tütün mamulleri, silah, vadeli altın, gümüş ve döviz ticareti.

Katılım endeksine girecek olan şirketin şu finansal oranları yerine getirmesi gerekmektedir; şirketlerin toplam faizli kredilerinin piyasa değerine oranı %30’dan, faiz getirili nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine oranı %30’dan, söz konusu faaliyet alanlarında elde edilen gelirlerin tüm gelirlerine oranının da, %5’ten az olma zorunluluğu bulunmaktadır.

Katılım 30 endeksinin kullanım platformları; gösterge, karşılaştırma, yatırım fonları, endeks fonları, borsa yatırım fonları, teminata kabul edilecek hisse senetleri, alternatif, bireysel emeklilik fonları, hisse senedi işlemlerinde referans, karma ve türev ürünler, yabancı yatırımcılara yönelik ürünlerde kullanılabilir. Bunların dışında endeksin üçüncü taraflarca ürün temelli lisanslaması yapılarak yatırım fonu gibi

ürünlerde kullanılabilmesi içinde endeks danışmanı, katılım bankaları adına ile lisans sözleşmesine imza atar.

Grafik 2. KATLMEndeksinin Sektöre Göre Dağılımı:

Kaynak: Katılım Endeksi, 2018.

Yukarıda verilen değerlere bakıldığında zaman Katılım 30 Endeksinin sektör içindeki en yüksek orana sahip olan petrol ticareti (27%) iken sonrasında ulaştırma (16%) ve diğer sektörler gelmektedir.

4.2.2. Katılım 50 Endeksi

Borsa İstanbul'da işlem gören bir diğer katılım endeksi olan Katılım 50 Endeksi (KAT50), KATLM'den farklı olarak 50 hisse senedinden meydana gelmektedir. Endeksin hisse senetleri, Borsa İstanbul Ulusal Pazar'da ve KÜP'te işlem görmeye birlikte GYO ve GSYO dâhil olmak üzere A ve B grubu hisse senetlerinden oluşmaktadır. Endeksin başlangıç tarihi 09.07.2014, başlangıç değeri ise Katılım 30 endeksinin o günkü kapanış değeriyle başlamaktadır. Ayrıca KAT50, yine KATLM endeksinde olduğu gibi dönemsel olarak 3 ayda bir gözden geçirilerek incelenmek zorundadır. Katılım 50 endeksinin tercih edilme sebepleri şu şekildedir:

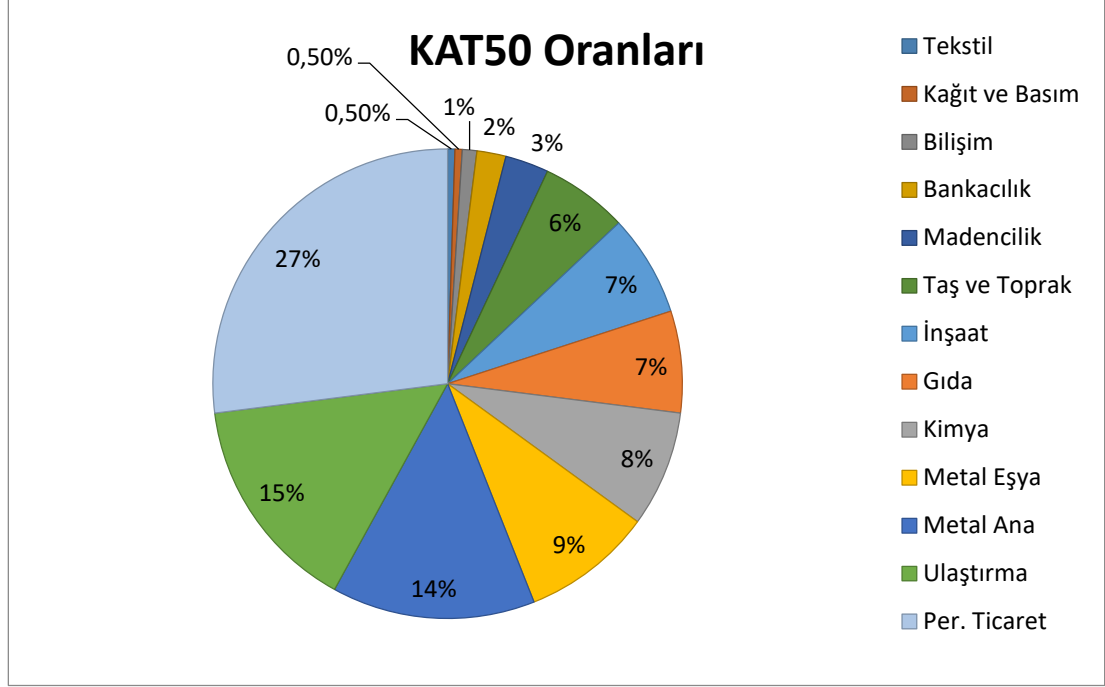
- Son zamanlarda faizden uzak yatırım ve katılım bankacılığı şartlarına uygun olan pay senetlerinin alım ve satım oranı yükselmiş olması,
- Belli bir süre bu şartlarla yatırım yapan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonlarının faaliyetlerini gerçekleştirmesi,
- Birden çok kurum ve yatırımcının ihtiyacına cevap verebilmesi sonucunda sektör içinde belli bir ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Katılım endekslerinin içinde olmak isteyen şirketlerin şu faaliyetlerin yürütülmesinden uzak durması zorunludur; faize bağlı finans, ticaret, hizmet, aracılık, alkollü içecek, reklam, tütün mamulleri, silah, vadeli altın, kumar, şans oyunu, domuz eti ve benzer gıda, turizm, eğlence, basın, yayın, gümüş ve döviz ticareti.

Katılım endeksine girecek olan şirketin şu finansal oranları yerine getirmesi gerekmektedir; şirketlerin toplam faize bağlı kredilerinin piyasa değerine oranı %30'dan, faiz getirisi olan nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine oranı %30'dan, söz konusu faaliyet alanlarından elde ettiği gelirlerinin toplam gelirlerine oranının da, %5'ten az olma zorunluluğu bulunmaktadır.

Katılım 50 endeksinin kullanım platformları; gösterge, karşılaştırma, yatırım fonları, endeks fonları, borsa yatırım fonları, bireysel emeklilik fonları, hisse senedi işlemlerinde referans, teminata kabul edilecek hisse senetleri, alternatif, karma ve türev ürünler, yabancı yatırımcılara yönelik ürünlerde kullanılabilir. Bunların dışında endeksin üçüncü taraflarca ürün temelli lisanslaması yapılarak yatırım fonu gibi ürünlerde kullanılabilmesi içinde endeks danışmanı, katılım bankaları adına ile lisans sözleşmesine imza atar.

Grafik 3. KAT50 Endeksinin Sektörlere Göre Dağılımı:

Kaynak: TKBB, 2018.

Yukarıda bulunan değerlere bakılınca Kat50 hisselerinde en az paya sahip olan tekstil, kâğıt ve basım (0,5%) gelirken en yüksek değere sahip olan sektör ise petrol ticareti (27%) ve ulaştırma (15%) gelmektedir. Zamanla bilim ve teknolojinin gelişmesiyle tercihlerde değişiklikler yaşanabildiği için oranlarda az da olsa değişimler yaşanmaktadır.

4.2.3 Katılım Model Portföy Endeksi

KATMP kısaltmasıyla çalışmalarını yürüten Katılım Model Portföy Endeksi BİST’de ve katılım bankacılığı şartlarına uygun olan hisse senetlerinden oluşturulan bir borsa endeksidir. KATMP de hisse senedi tercihi, bu şartlardaki endeks kuralları temel alınarak yapılmaktadır. Prensiplere dayalı endekste faaliyet gösterecek olan şirketler ona göre bir araştırılma sürecinden geçer ve endekse dâhil olacak şirketlerin belli bir finansal oranı da sağlaması gerekmektedir. Bunlara ek olarak portföy oluşmasında hisselerin asıl oranları da (F/K, FD/FAVÖK, PD/DD) kullanılarak aktif yönetim uygulanmış olacaktır.

KATMP kodlu endeksin başlama tarihi 09.07.2014'dür. Ancak başlangıç değeri 08.07.2014 tarihindeki Katılım 30 Endeksinin kapanış değeridir. Katılım model portföy endeksien fazla 13 hisse senedinden oluşabilmektedir. Daha önceki endekslerde olduğu gibi Borsa İstanbul'un Ulusal Pazarında ve KÜP'te hisse senetleri işlem görür, GYO ve GSYO dâhil A ve B Grubu hisse senetlerinden de oluşmaktadır. Ayrıca bu katılım endeksinde yer alan hisseleri dönemsel olarak 15 günde bir gözden geçirilerek incelenir.

Katılım model portföy endeksinin tercih edilme sebepleri; son zamanlarda faizden uzak yatırım ve katılım bankacılığı şartlarına uyumlu olan pay senetlerinin alım ve satım oranı yükselmiş olması, belli bir süre bu şartlarla yatırım yapan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) fonlarının faaliyetlerini gerçekleştirmesi, birden çok kurum ve yatırımcının ihtiyacına cevap verebilmesi sonucunda sektör içinde belli bir ihtiyaç oluşmuş, aktif yönetilen, piyasa üstünde getiri hedefleyen portföy ortaya çıkmıştır.

Katılım endekslerinin içinde olmak isteyen şirketlerin şu faaliyetlerin yürütülmesinden uzak durması zorunludur; faize bağlı finans, ticaret, hizmet, aracılık, alkollü içecek, kumar, şans oyunu, domuz eti ve benzer gıda, turizm, eğlence, basın, yayın, reklam, tütün mamulleri, silah, vadeli altın, gümüş ve döviz ticareti gibi alanlar.

KATMP endeksine girecek olan şirketin şu finansal oranları yerine getirmesi gerekmektedir; şirketlerin toplam faizli kredilerinin piyasa değerine miktarı %30'dan, faizli getiriye sahip olan nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine miktarı %30'dan, kaçınması gereken çalışma alanlarından elde edilen gelirlerin toplam gelire oranından, %5'ten az olma zorunluluğu bulunmaktadır.

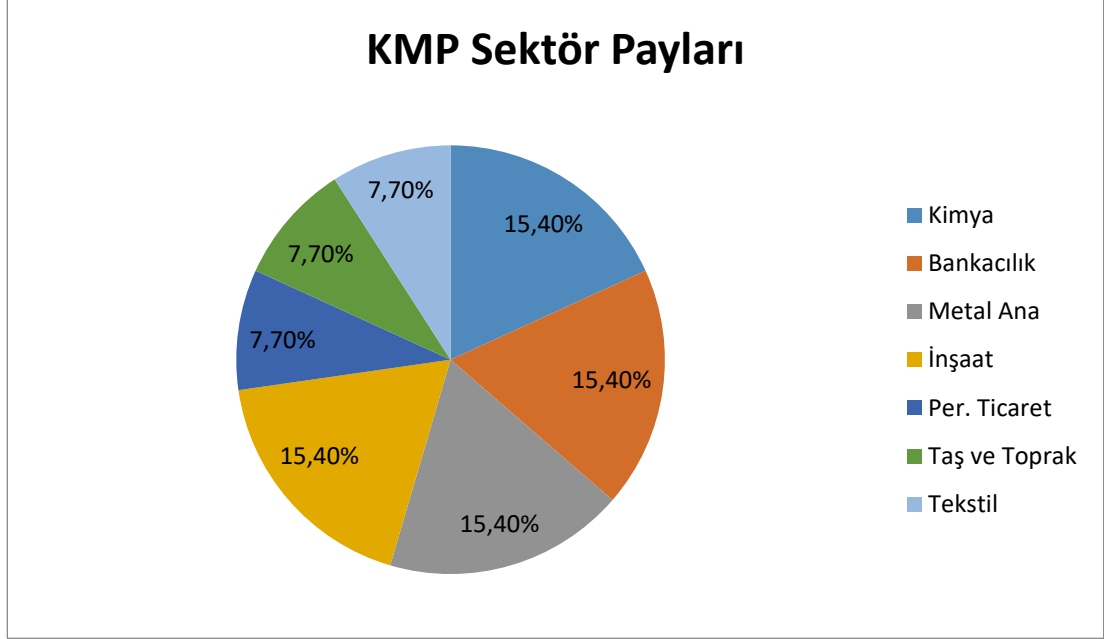
KATMP endeksinin kullanım platformları; göstergeler, karşılaştırma, yatırım ve endeks fonları, borsa yatırım fonları, bireysel emeklilik fonları, hisse senedi çalışmalarında referans, teminata kabul edilecek hisse senetleri, alternatif, karma ve türev ürünler, yabancı yatırımcıların tercih edeceği ürünlerde kullanılabilir. Bunların dışında endeksin üçüncü taraflarca ürün temelli lisanslaması yapılarak yatırım fonu gibi ürünlerde kullanılabilmesi içinde endeks danışmanı, katılım bankaları adına ile lisans sözleşmesine imza atar.

Katılım model portföyünün oluşma şekli; BİST Sınaî ortalamalarının oranı %15'tenazaltılarak pay alanında karşılaştırma yapılır. Her 3 oranda da daha az bir miktara sahip olan şirketlerin sayısı:

- 1) 13 ise, bu 13 şirket KATMP endeksinin şirketlerini oluşturmuş olur.
- 2) 13'den büyük ise, 13 olana kadar FD/FAVÖK en fazlaorana sahip olan şirketten başlanarak çıkartılır.
- 3) 13'den küçük ise, BİST Sınaî ortalamaları sırayla %10, %5 ve %0 oranlarında azaltılarak 13 olana kadar işlemler tekrarlanarak devam eder. Bu şekilde de 13 paya ulaşılamazsa en az FD/FAVÖK oranına sahip paylar eklenerek 13 paya tamamlanması gerekmektedir.

Belirlenmiş olanbu 13 pay aralığında en çok 2 katılım bankası bulunabilir. KB'nin sayısı 2'den fazla ise, F/K oranı en küçük 2 tanesi endeksin içinde kalması gerekir ve paylardan çıkartılan miktar kadar, 13 pay arasına giremeyenlerden en küçük F/K oranına sahip olanlardan tercih edilerek sayının 13'e tekrar eşitlenmesi gerekir. Yapılan bu değişikliklerden sonraki ilk iş günü ilan edilir, üçünü iş gününden itibaren de yeni endeks dönemi başlatılır (Katılım Endeksi, 2019).

Grafik 4. Katılım Model Portföyünün Sektör İçindeki Payı:

Kaynak: Katılım Endeksi, 2018.

4.2.4. Ziraat Portföy Katılım Endeksi

ZPYKAT kodlu Ziraat portföy katılım endeksi, 01.07.2016 tarihinde faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Endeksin başlangıç değeri 100.000'dir. ZPYKAT endeksi, Borsa İstanbul Yıldız Pazar, Ana Pazar, Gelişen İşletmeler Pazarı, GMYO VE GSYO, A, B ve C liste pazarların içinde çalışmalarını gerçekleştirmektedir. KATLM ve KAT50 endekslerinde olduğu gibi ZPYKAT endeki de dönemsel olarak 3 ayda bir gözden geçirilmektedir.

Ziraat Portföy Katılım Endeksinde yer alacak şirketler çalışmasahalarına ve finansal oranlarına göre belli bir incelemeye tabi tutulur. Yapılacak olan bu araştırma da Ziraat Portföy Araştırma birimi tarafından endeks kurallarına göre yapılmaktadır. İncelemelerde ilk olarak Yıldız Pazar ve Ana Pazarda faaliyetlerini yürüten şirketler ve Kolektif Yatırım Ürünleri ve Yapılandırılmış Ürünler Pazarı'nda işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları ile Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları, çalışmalarına göre incelenmekte, uygun bulunmayan şirketler çıkarılarak endekste bulunacak olan şirketler için liste yapılır.

Listede olan bu şirketlerin, endekste çalışma alanı faize bağlı finans, ticaret, hizmet, aracılık (bankacılık, sigorta, finansal kiralama, faktöring ve diğer faize dayalı faaliyet alanları), alkollü içecek, kumar, şans oyunu, tütün mamulleri, silah, vadeli altın, gümüş, domuz eti ve benzer gıda, basın, yayın, reklam, turizm, eğlence ve döviz ticareti yapmadan faaliyetlerini yürütmesi gerekir.

Endeksin normlarının gerektirdiği gibi endekste yer alacak olan şirketler bazı finansal oranlara sahip olması gerekmektedir. Şirketlerin toplam faize dayalı kredilerinin piyasa değerine oranı %33'ten, faiz getirili nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine oranı %33'ten ve yukarıda bahsedilen faaliyet alanlarından elde ettiği gelirlerinin toplam gelirlerine oranının da %5'ten az olması gerekmektedir. Bu kurallara uygun hisse senetlerinden, Danışma Kurulunun tasdikini almış, halka açık piyasa değeri en yüksek ilk 70 şirket endeksimizde yer alacaktır. Endeks Danışma Kurulu ise ISFA Academy'dir. Endeks hesaplayıcısı Borsa İstanbul A.Ş., dağıtımı Borsa Ziraat Portföy Katılım Endeksi'nin, Endeks Değerleri, endekste olacak payların tercihi ve mülkiyet yetkisi Ziraat Portföye aittir.

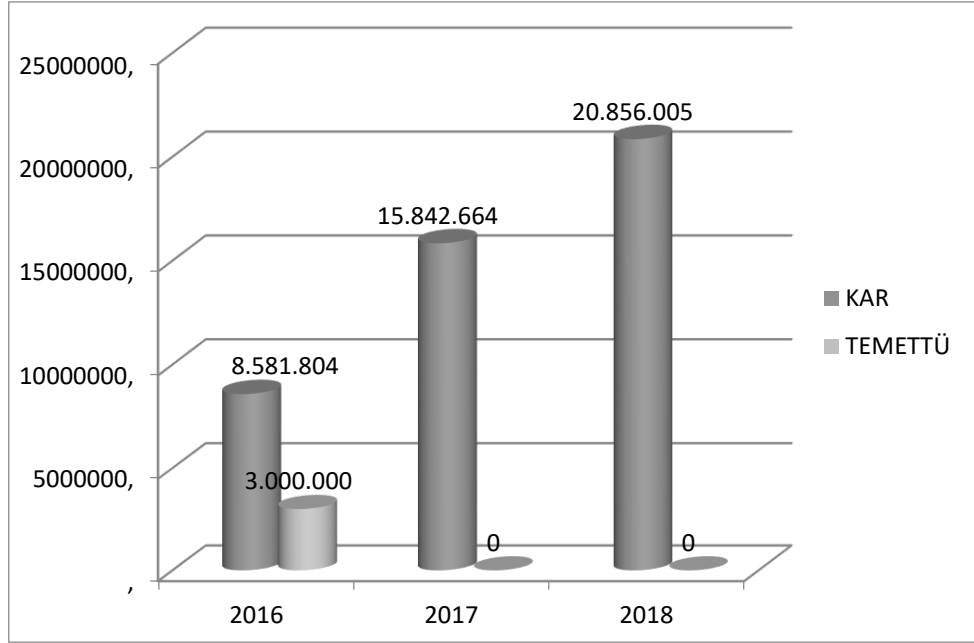
Bir şirketin temel çalışma alanları belirlenirken ilk başta şirket ana antlaşması temel alınır. Ana işlem alanlarından bir ya da birkaçı açıklanan maddelerden en az biri ile ilgili ise ve şirket ana sözleşmesinde İslâmî Finans prensiplerine uygun faaliyetlerini yürüteceği yönünde bir hüküm yok ise şirket ana listeden çıkarılır. Buna paralel olarak; şirketin temel akdinde bu çalışma alanları yer almasına rağmen, şirket fiilen İslâmî Finans kurallarına aykırı işlemlerdeyoksa, şirket ana listenin içine alınabilir.

Ziraat portföy endeksinde yer alacak payların belirlenmesi şu şekilde gerçekleşir; fiilen dolaşımda olan payların piyasa değerinin değerlendirme dönemi içerisindeki günlük ortalamasına göre büyükten küçüğe doğru sıralanması yapılır. ZPYKAT'ın listedeki ilk 70 paydan oluşmasının yanı sıra şayet listedeki payların sayısı 70'den az olursavar olan paylar endeksi meydana getirmektedir. Endeksin sınırlarında endeks dönemi içerisinde olabilecek farklılıklarda kullanılmak üzere 4 pay yedek olarak ayrılır ve dönemsel değişikliklerle beraber yedeklerin duyurusu yapılır. Birden çok grup payı ayrı sıralarda işlem gören şirketlerin grupları sıralamada ayrı bir

şekilde yer alır ve endekste yedek listesinde yalnız sıralamada en üstte bulunan grup yer alacaktır.

ZPYKAT'ın asıl amacı; Ziraat Portföy Yönetimi A.Ş. müşterilerinin yatırımlarını yapabileceği, İslâmî Finans prensiplerine uygun işlemlerini yürüten şirketlerin paylarından oluşturulan portföyün fiyat ve getiri performansının değerlendirilmesimaksadıyla meydana getirilmiştir.

Grafik 5. ZPYKAT 2016-2018 Yıllarında Kar ve Temettü Dağılımı:

Kaynak: Ziraat Portföy Endeksi, 2018.

ZPYKAT, 2016 yılından itibaren vergi sonrası ve diğer mali zorunluluklara ilişkin karşılıklar ayrıldıktan sonra kalan net kâr 8.581.804 TL olmakta, bu kârdan 3.000.000 TL temettü dağıtıldığı görülmektedir. 2017 yılına bakıldığı zaman vergi sonrası ve diğer mali yükümlülüklerle ilişkin karşılıklar ayrıldıktan sonra kalan net kâr 15.842.663,94 TL olup, ortaya çıkan bu kârın 15.050.530,74 TL'si Genel Kurul kararı ile Olağanüstü Yedek olarak ayrıldığı bildirilmiştir. 2018 yılına gelindiği zaman ise vergi sonrası ve diğer mali zorunluluklara ilişkin karşılıklar ayrıldıktan sonra ellerinde kalan net kâr miktarı 20.856.005,27 TL olmuş ve bu kârdan 19.813.205,01 TL Genel Kurul kararı ile tekrar Olağanüstü Yedek olarak ayrılmıştır.

4.3.KATILIM BANKACILIĞININ TÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL İSTİKRARA ETKİLERİ

Mevduat bankalarının gerçekleştirdiği çalışmaların hepsine paralel olarak katılım bankaları da kuruldukları ilk günden bugüne kadar ki çalışmalarının hepsini faizden uzak bir sistem ile yürütmektedir. Katılım bankaları, Türk Bankacılık Sisteminin içinde eksik kalan dairenin parçasını tamamlayarak görevini yerine getirmektedir. Fonksiyonel yapısıyla mevduat bankalarına benzemenin yanında fon toplama ve kullandırma yöntemlerinde de çeşitli farklılıklara sahiptir. Katılım bankalarının çalışma faaliyetleri arasında; havale ve transfer faaliyetleri, döviz alım ve satma işlemi, kambiyo işlemleri, kredi kartı işlemleri, teminat mektubunun verilmesi, akreditif (teminat mektubu) işlemleri, çek ve poliçe gibi menkul kıymetlerin muhataba bildirilmesi (keşidesi), tanzimi, kabul edilmesi ve üzerine değerlendirmelerin yapılması gibi bir dizi bankacılık ürün ve hizmetlerini gerçekleştirmektedir (Ekrem, 2000).

Günümüzdeki mevcut şartların içerisinde daha çok gelişme trendini yakalayan ekonomilerdeki yaygın finansaldüzensizliğin çeşidi enflasyondan gelmektedir. Enflasyon, Türkiye’de de en büyük sorunlardan biri haline gelmiş ve en önemli sebeplerden birisi arz ile talep arasındaki eşitsizliktir. Temelde üretime teşvik eden faizsiz bankaların enflasyonu düşürücü etkisinin yanı sıra yeni istihdam alanlarını da meydana getirerek doğrudan veya dolaylı yoldan önemli bir faydası olmaktadır.

Faizden uzak faaliyetlerini yürüten bankalar, Özel Cari Hesap ve Kâr-Zarar Katılımı hesapları vasıtasıyla fon toplayarak ve bu topladığı fonları kurumsal finansman desteği, emek-sermaye ortaklığı, sermaye-sermaye ortaklığı yöntemleriyle ekonomik hizmete katkı sağlayan kuruluşlardır. Bunlara ek olarak leasing hizmetleri de vermekteler. Ekonomiyle alakalı olan bu hizmetlerin ortak yanları reel sektöre fon kazandırma amacına yönelik hizmet vermektedir. Katılım Bankalarının verdikleri bu hizmetler sanayi sektörünün ayakta kalarak gelişmesi ve ekonomik krizlerin büyümesinin engellenmesi açısından son derecede önemlidir. Türkiye’de bulunan katılım bankacılığın finansal istikrar üzerindeki etkileri maddeler halinde sıralanabilir (Eskici, 2007):

- Atıl yani kullanılmayarak bekletilen tasarrufların sisteme dâhil edilmesi
- Kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi
- Reel sektör için finanse edilmesi
- İstihdamın artırılması
- Rekabetin geliştirilmesi
- Yabancı sermaye transferi sağlanması
- Maliyetleri düşürücü katkıları

Bunların dışında Türkiye'deki katılım bankalarının finansal piyasaya olan etkileri; yastık altı şeklinde yapılan birikimlerin farklı yöntem ve araçlarla kurumlar aracılığıyla değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleriyle birlikte, finans ihtiyaçlarını tekrar farklı finansman araçları kullanarak gidermek isteyen müteşebbisler için de yeni imkânlar ve fırsatlar vermektir (TKBB, 2019).

Türkiye ya da dünya içerisinde katılım bankaları müşterilerinin tercih yapabilecekleri çok fonksiyonlu bankacılık hizmetleri sunulmakla beraber bu sistemde verilen geniş seçim özgürlüğü sayesinde de mevduat ve katılım bankalarının birlikte finansman imkânlarını sunmaları, toplumsal yapıyı çok daha iyi bir konuma taşımaktadır. Bu şekilde yürütülen bankacılık faaliyetleri yeni bir tercih ortamını oluşturulması birden çok fon kullanıcısına avantajlar sağlamaktadırlar.

Mal ve hizmet üreticileri sadece kişisel kredi değerlerine göre değil, yapılan çalışmaların önemine göre sermaye temini açısından eşit fırsatlara sahip olmaktan kesinlikle memnuniyet duyulacaktır. Özgür çalışmayı tercih eden girişimcilerin, borç almanın dışındaki finansmanları kazanmak için farklı yöntemlere ihtiyacı bulunmakta. İşte bu noktada katılım bankacılığı kâr-zarar ortaklığı ile birlikte böyle bir fırsat verebilmektedir (Kahf, 2003).

Katılım bankacılığı sisteminin Türkiye'de de faaliyete geçmeye başladığı 1980'li yıllardan itibaren uygulanan "dışa açık ekonomi" modelinin yararıyla beraber Türkiye hem Ortadoğu hem de Uzakdoğu hatta zaman içerisinde Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde de önemli gelişmeler elde etmiştir. Önyargıların biraz da olsa kırılmaya başladığı bu dönemde körfez sermayesi Türkiye'de yer bulmaya başlamış ve katılım bankaları da kurulan sistemin bir parçası haline gelmiştir.

4.4.KATILIM BANKACILIĞINTÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL YAPISI ve GELİŞİMİ

Katılım bankacılığı, Türk bankacılık sektörünün içindemevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankalarıyla birlikte üçüncü bir çeşit olarak çalışmalarınıyürütmekteler. Katılım bankaları çalışmalarında klasik bankacılık sisteminin kullandığı yöntemlerinden yola çıkarakkendine özgü yöntemler geliştirerek, atıl olarak kalan fonları mali sisteme kazandırmayı başarmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik krizler, bilhassa bankacılık sektöründe önemli sorunların ortaya çıkmasına sebepolmuş ve hala da olmaktadır. Yaşanan krizlerden çok etkilenmeyen katılım bankaları böylelikle dikkat çekmiştir (Okumuş, 2005).

Faizden uzak çalışmalarını yürüten bankaların kullandığı teknikler, kurum ve kuruluşların kullanmış olduğu kredilerin güvenilirliğini yükselterek aktif niteliğini güçlendirmiş olmaktadır. Bundan dolayı yalnız faizsiz çalışma özelliği olmayıp bunun dışında bilançonun pasifindeki sorumlulukların riskini azaltması, aktifinde bulunan kredilerin güvenliğini ve kalitesini artırması faizsiz bankacılık modeli böylelikle ekonomik düzende yerini almış oldu (Türkmenoğlu, 2007: 64).

Bankacılık sistemi içerisinde faaliyet gösteren bankaların sayısı 2019 yılının Eylül ayından itibaren53 yükselmiştir. Bu bankaların türlerine göre dağılımı ise şu şekildedir; 34 adet Mevduat bankası, daha önceki dönemlerle aynı sayıda kalan13 adet Kalkınma ve Yatırım bankası ve son olarak Katılım bankaları sayılarını artırarak 6'ya yükseltmiştir. Bankacılık sisteminde çalışanların % 97'u Mevduat bankalarında, % 2'lik kısım Yatırım ve Kalkınma bankaları, Katılım bankaları ise %1'lik bir istihdam alanına sahiptir (TBB, 2019).

4.4.1. Banka Çalışan Sayısı

Tablo 8. Banka Çalışan Sayısı (Kişi):

	Eylül 2018	Aralık 2018	Eylül 2019
Mevduat bankaları	187.919	186.918	184.324
Kalkınma ve yatırım bankaları	5.424	5.395	5.183
Katılım bankaları	15.557	15.654	15.901
Toplam	208.900	207.967	205.408

Kaynak: TBB, 2019.

Banka çalışan sayısı, Eylül 2019 yılı itibariyle mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında toplamda 189.507 kişiye sahipken katılım bankalarının çalışan sayısı da eklendiğinde 205.408 çalışan ulaşmıştır. Ancak çalışan sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre bakıldığında katılım bankalarının çalışan sayısında sürekli bir artış yaşanırken diğer bankalarda 3.836 kişi (%2), 2018 yılının sonuna göre ise 2.806 kişilik bir azalma yaşanmıştır.

4.4.2. Bankaların Şube Sayısı

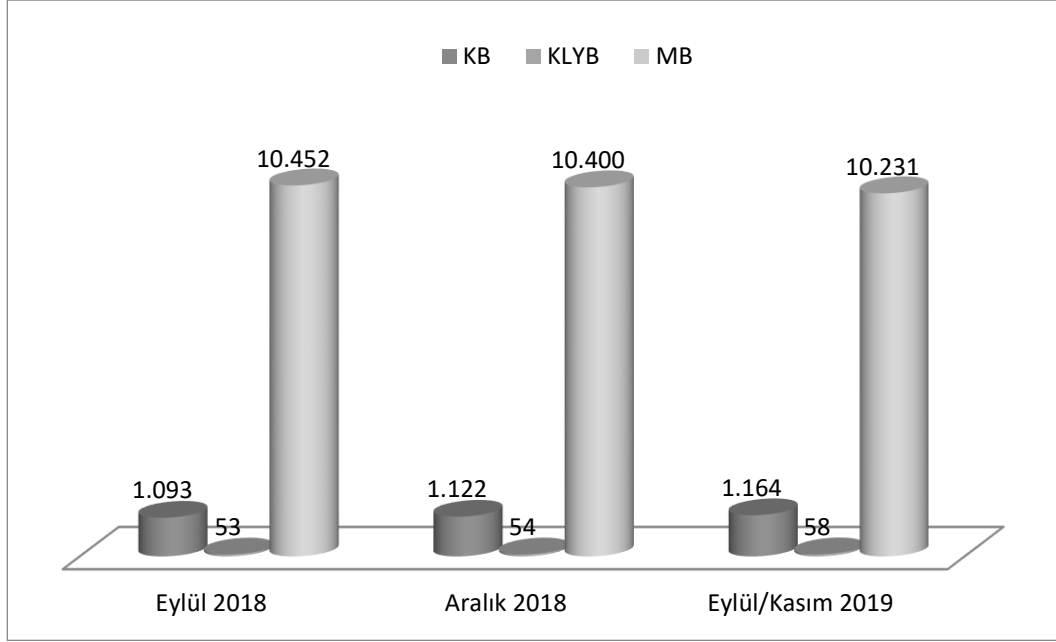
Eylül 2019 itibariyle mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 10.289 iken katılım bankalarıyla birlikte sayıları 11.453'e yükselmiştir.

Tablo 9. Şube Sayısı:

	Eylül 2018	Aralık 2018	Kasım2019
Mevduat bankaları	10.452	10.400	10.231
Kalkınma ve yatırım bankaları	53	54	58
Katılım bankaları	1.093	1.122	1.164
Toplam	11.598	11.576	11.453

Kaynak: TKBB ve TBB, 2019.

Grafik 6. Bankaların 2018-2019 Yıllarındaki Şube Sayıları

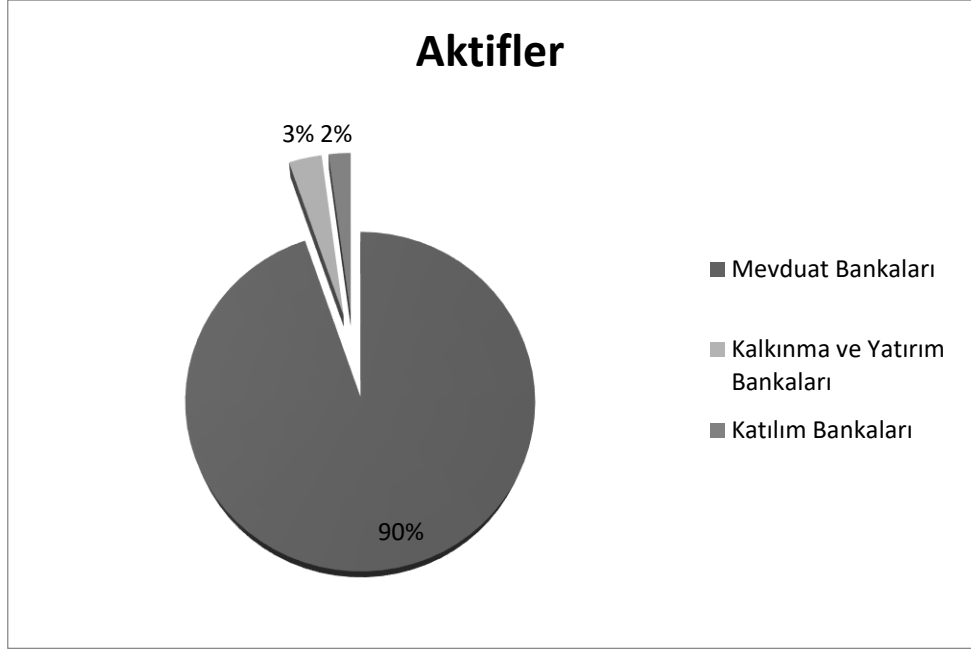

Kaynak: TKBB ve TBB, 2019.

Şube sayısı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 216 adet, 2018 yılının sonuna göre ise 165 adet azalmıştır. Büyümenin bu şekilde yavaşlamasının nedeni, şube dışı alternatif dağıtım kanallarının hızla gelişmesi, mobil bankacılık hizmetlerine olan talebin hızlayükselmesi ve bazı hizmetlerin destek hizmeti kuruluşlarından karşılanıyor olması; şube ve çalışan sayısını son derece etkilemektedir. Eylül 2019 dönemi itibariyle mevduat bankalarında banka başına ortalama şube sayısı 301 olmuştur.

Bankacılık sektöründe Kasım 2019 döneminin net olan kârı 46.611 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı ise % 18,63 olarak gerçekleşmiştir. En büyük fon kaynağı olan mevduat bankaları aktifleri 2018 yılının sonuna göre %20,5 yükselişle birlikte 2.453.745 milyon TL ile sektör içinde % 90'lık bir paya sahiptir. Kalkınma ve Yatırım bankaları ile Katılım bankalarının payı ise % 5'lik bir oran olmuştur. Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2019 yılında 4.355.069 milyon TL olmuş, bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında %12,6 (487.644 milyon TL) oranla artış yaşanmıştır(BDDK, 2019).

Grafik 7. Bankacılık Sektörünün Aktif Dağılımı

Kaynak: TBB, 2019.

Grafiğe bakıldığında zaman en büyük sahip olan mevduat bankaları sektör içerisinde çok önemli konumdadır. Ancak son yıllarda önemli gelişmeler gösteren katılım bankaları da sektör içindeki payını hızla artırmaya devam etmektedir.

Katılım bankacılığına bağlı işlemlerini yürüten bankanın, 2014 yılında TMSF'ye devredilmesinden kaynaklı kâr anlamında tam olarak hedeflenen bir rakama henüz ulaşamadı. Fakat 2015 yılında hızlı bir şekilde kendini toplayan katılım bankacılığı sektörü, 408 milyon TL rakamına hızla ulaşmıştır (TKBB, 2019).

4.4.3. Katılım Bankalarının Finansal Yapısı

Tablo 10. Toplanan Fon Miktarı (Milyon TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Değişim%	Bankacılık Sektörü	Değişim %
Aralık 2015	74.362	13,7%	1.250.016	18,3%
Aralık 2016	81.505	9,6%	1.459.269	16,7%
Aralık 2017	105.31	29,2%	1.719.149	17,8%
Aralık 2018	137.22	30,3%	2.051.166	19,3%
Kasım 2019	203.203	48,1%	2.465.209	20,2%

Kaynak: TKBB, 2019.

Tablo 11. Kullanılan Fon Miktarı (Milyon TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Değişim %	Bankacılık Sektörü	Değişim %
Aralık 2015	79.191	13,7%	1.513.969	18,3%
Aralık 2016	84.880	7,2%	1.773.745	17,2%
Aralık 2017	106.733	25,7%	2.145.479	21%
Aralık 2018	124.562	16,7%	2.465.582	14,9%
Kasım 2019	144.935	16,4%	2.688.709	9%

Kaynak: TKBB, 2019.

Tablo 12. Toplam Aktifler (Milyon TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Değişim %	Bankacılık Sektörü	Değişim %	KB Sektör Payı%
Aralık 2015	120.252	15,4%	2.357.522	18,2%	5,1%
Aralık 2016	132.874	10,5%	2.730.942	15,8%	4,9%
Aralık 2017	160.136	20,5%	3.257.819	19,3%	4,9%
Aralık 2018	206.806	29,1%	3.867.135	18,7%	5,3%
Kasım 2019	267.663	29,4%	4.355.069	12,6%	6,1%

Kaynak: TKBB, 2019.

Tablo 13. Net Kârları (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Değişim %	Bankacılık Sektörü	Değişim %	KB Sektör Payı%
Aralık 2015	405	14,4%	26.062	39,7%	1,6%
Aralık 2016	1.106	173,1%	37.532	44%	2,9%
Aralık 2017	1.583	43,1%	49.122	30,9%	3,2%
Aralık 2018	2.123	34,1%	53.522	9%	4%
Kasım 2019	2.346	5,8%	46.611	8,1%	5%

Kaynak: TKBB, 2019.

Yukarıdaki tablolar tek tek incelendiğinde Türkiye’de faaliyetlerini yürüten Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım, Türkiye Finans ve yakın zamanda kurulan Türkiye Emlak Katılım bankaları, bankacılık sektörü içinde toplanan fonlar, kullanılan fonlar, toplam aktif miktarını hızlı ve düzenli artışlarla net karlarını yükseltmeye devam etmektedir. Son beş yıla bakıldığı zaman katılım bankaları 2018 yılının sonunda bankacılık sektörü içerisinde 2.123 TL ile %4’lük bir paya sahip iken 2019 yılının kasım ayının sonunda da sektör içindeki miktarını 2.346 TL’ye yükselterek net karını da yine sektör içinde %5’e yükseltmiştir.

4.5.KATILIM BANKALARININ FAALİYETLERİNE YÖNELİK KAMUOYUNDA BELİREN BAZI ŞÜPHELER

Bir araya getirile fonları kıymetlendirmek ve ortaya çıkan kârı paylaşma bakımından mevduat bankalarından temeldefarklılaşan Katılım Bankacılığı, mevduat bankalarının vermiş olduğu tüm çalışmaları da yürütmektedir. Bu sunulan hizmetler şu şekilde sıralanabilir: Özel cari hesaplar, katılma hesapları, altın hesapları, çek ve senetlerin işleme konulması, kredi mevduat hesabının açılması, ihracat kredi mevduat hesaplarının ihbar ve doğrulanması, döviz ve menkul kıymetlerin alım satımının yapılması, Western Union, swift, kiralık kasa, vergi tahsilatı, hisse senedi alım satımı, sigorta, BES, yurtiçi ve yurtdışı havale ve transfer çalışmaları, kredi kartları, üye işyeri (pos), elektrik fatura tahsilatı, Telekomünikasyon faturaları ile yerel yönetimlerin su ve doğalgaz faturasının ödenmesi, sosyal güvenlik kurumu ve vergilerin tahsilatının

yapılması, çek, poliçe, bono, temettü belgesi, konşimento vs. keşide edilmesi, sıralama ve kabulünün yapılması gibi prosedürleri kapsamaktadır.

ÖFK modeli, hukukî değil ekonomik bağlamda üzerinde düşünülmesi ve kıymetlendirilmesi gerekli bir modeldir. Sistemin yararları ve sakıncaları şöyle sıralanabilir:

4.5.1. Sistemin Yararları

Katılım Bankacılığı sisteminin sağladığı yararlar:

- Elde olana kaynak fazlası ve bu kaynağı içte yatırma olanağı bulamayan ülkelerden Türkiye'ye fon gelmesi,
- Ortadoğu'nun yüksek petrol miktarına sahip ülkeler ile bu sistem sonucu artan mâli ilişkiler ve iç içe geçen menfaatlerden ötürü ticari ilişkilerdeki hareketlenme,
- Ekonomik sıkıntıçeken şirketlerin; belirli bir karşılığı olmayan, bedeli, kârdan verilecek oranla tahsil edilmesinde herhangi bir rizikonun bulunmadığı bir kaynağın tedarik imalatın canlandırılması ve imalatın maliyetinin düşürülmesi,
- Kuruluşlar ile, fondan yaralananlar arasındaki ilişkilerde kâr ve zarara dahil olmasının sonucunda bir kader ortaklığı oluşmaktadır.
- Faizle yürütülen geleneksel tasarruf kurumlarına manevi inançlar sonucunda akmayıp, mâli kurumlar dışında, altın, döviz, bina, arsa şeklinde veya yığın şeklinde gizlenen fonların ekonominin eline sunulması,
- Kalkınma dönemindeki Türkiye'de, belli projelerin daha kolaylaştırılmış bir şekilde finansmanını sağlamak,
- Katılım bankaları, fon toplama yönteminin yanında üretime dayalı finansman modelleriyle cari faiz oranlarını çeken bir özelliğe sahiplerdir.

4.5.2. Sistemin Güvenceleri

Katılım Bankacılığının ortaya çıkardığı temel güvenceler:

- Halkın özgürce verdiği dahil olma kararı,
- Bakanlar Kurulunca kurulmasına imkan sağlanması,
- Hesap açtırmak için getirilen 100.000 liralık taban,
- Kurumun fon kullanımına izin verirken parayı verdiği gerçek ve tüzel kişiler ile yaptığı kader birliği,
- Müsteşarlığın teklifi ile Bakanlar Kurulu'nun çalışmasını durdurma yetkisi,
- Kurumun, yapması gereken elektronik muhasebe yöntemi ile kâr ve zararını günlük veya haftalık belirleme zorunluluğu ve denetleme kolaylığı,
- Tasarruf yapan kişilerin kâr ve zarara katılma anlaşma düzenleme zorunluluğu ve bu anlaşmanın içeriğinin Merkez Bankası'nca belirlenmesi aktin metni içerisinde sahibinin gözüne çarpacak biçimde risklerin gösterilmiş olması,
- Fonların bir kısmının Merkez Bankası'nda bloke edilmesi,
- Fonları kullanılmasına izin verilirken imza edilecek kâr-zarara katılma yatırım anlaşmasının içeriğinin yine Merkez Bankası'nca belirlenmiş olması ve kurumun güvence isteme imkanının mevcut oluşu,
- Kurumların bilanço ve kâr-zarar hesapları ile katılma hesap ve fonlarının vaziyetlerinin kamuya ilan ile duyurulması zorunluluğu, Merkez Bankası'nın halk tarafından iyi ve doğru bir şekilde anlaşılması için yapacağı açıklamalar,
- Fonu yatıran, fonu kullanan ve fonu kullandıranın, kârlı amallara teveccüh etme zorunluluğunu getireceğine dikkat edilmeli.
- Katılım bankaları fon verdiği müşterilerini belirli sürelerde denetime tabi tuttukları için bir güven ortamı sağlamaktadır.
- Ekonomide çoğunluğu ve dinamik gücü oluşturan KOBİ'lerin finansmanında Katılım Bankalarının katkıları giderek artmaktadır. KOBİ'lerin ihtiyaç duyduğu fonların faizli kredi yerine, Katılım Bankaları tarafından ortaklık prensibi ile sağlanması bu kuruluşların daha güvenle çalışabilmesini sağlayacaktır.
- Tasarruf sahipleri, atıl kalan tasarruflarını hem kendileri hem toplum için en faydalı şekilde kullanma ve yatırım yöntemini gösterir. Bunun sonucunda

toplum içinde tefecilik, faiz gibi olumsuz durumların önü alınmış olacaktır (Sırım, 2013).

4.5.3. Sistemin İçinde Bulunan Eksiklikler

Katılım bankalarının finansal yapıya katkılarının yanında faaliyetlerini yürütürken ortaya çıkan ve tam olarak hedeflediklerine ulaşamadığı noktalar:

- Katılım bankalarının reel ekonomi içerisinde kâr ve zarar esaslarına göre kurulmuş olmasına rağmen fon kullandırma oranının kâr ve zarar alanında az olmuş olması katılım bankalarının Türkiye ekonomisinde beklenen gerçek katkıyı sağlayamamıştır.
- Türkiye’de faizsiz bankacılığın sisteminin, tam olarak İslâmî bankacılık şeklinde olduğunu söylemek çok doğru olmayacaktır. Bu kuruluşların hukukî ve ekonomik açıdan İslâm’a uygun çalışabilmesi için her koşulun sağlanması gerekmektedir. Ancak bu bankalar mevduat düzeninin yoğun olduğu bir sistem içerisinde işlem yapmaya çalışmaktalar. Bundan kaynaklanan nedenlerden dolayı sistemde kabul görebilmek için var olan kanunlara uyumlu faizli fon toplama ve fon kullandırma yöntemlerinden uzak kalarak bütün bankacılık faaliyetlerini yürüten bir sistem ile karşımıza çıkmışlardır.
- İslâmî yapıda oluşturulan fon kullandırma ve toplama yöntemleri globalleşen ekonomik yapıda tam olarak ihtiyaçlara cevap verememektedir. Önemli eksiklerden biri de hükümetlerin bütçe açıklarını kapatabilmek için artan kredi taleplerini veya bireylerin tüketici kredisi taleplerini tam anlamıyla bir kâr-zarar ortaklığı çeşidine ulaşılamamıştır. Bu nedenle Katılım Bankalarının ürün türünü ve sonuç olarak müşteri memnuniyetini düşürebilmektedir.
- Katılım Bankalarının kâr-zarar ortaklık esasına dayanarak nakdî kredi faaliyetlerinde faize yakın bir araç olan vadeli satış yönteminden yararlanmaları ve müşterilerine piyasa faiz miktarına yakın bir kâr payını oluşturmaları, ticari bankalarla aynı yönde gelişme gösterdiği algısı uyanarak katılım bankasına yönelik olumsuz bir durum meydana gelmektedir(Sırım,2013).
- Müslüman ekonomistlerden olan Tahir’in ifadesine göre, İslâmî bankacılık ve finans şekline uygun olan bir alan mevcut olmasına rağmen bilimsel bilgi

olarak destek çıkacak kaynaklar oldukça azdır. Bundan kaynaklı İslâmî iktisadın hızlı gelişmesinin önünde önemli bir engel olmaktadır (Khan, 2018).

- İslâmî iktisadın içinde bulunduğu bir diğer nokta, araştırmacıların ve akademisyenlerin birçok alanı ihmal ederek sadece İslâm bankacılığı, İslâm finansı ve zekât üzerinde araştırmalarını yoğunlaştırmaları alan hakkında bilgi edinmek isteyecek olan yabancı birinin İslâm iktisadının neredeyse bu üç konudan ibaret olduğu izlenimine kapılma ihtimalini ortaya koymaktadır.
- İslâmî iktisat sisteminin ilk olarak makroekonomik bir teorisinin olmayışı araştırmacı bireyler tarafından bir eksiklik olarak kabul edilmektedir.

SONUÇ

İslâm iktisadı alanında kendini gösteren katılım bankacılığı sisteminin teorik yapısı 1955'te Pakistanlı Muhammet Uzair tarafından oluşturulmuştur. İlk uygulamasına 1963 yılında Mısır'da rastlanmıştır. 1970'den sonra yaşanan ve ekonominin temelinde son derece önemli etkiye sahip olan enerji krizi, petrol fiyatlarında ve İslâm ülkelerinin gelir seviyesinde hızlı bir artış ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı ortaya çıkan sermaye fazlasını değerlendirebilmek için İslâmî kurallara dayanan, faizden uzak bir bankacılık sisteminin kurulmasına ihtiyaç giderek daha hissedilmeye başlanmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda kendini gösteren katılım bankacılığı, diğer adıyla faizsiz bankacılık sistemi son yıllarda hızlı bir gelişme trendi göstermiştir. Bu gelişmeler neticesinde sistemin piyasa ekonomisine önemli katkılar sağlandığına dair görüş ve kanaatler daha çok vurgulamaya başlamıştır. Katılım bankacılığı, faizden uzak, kâr/zarar sistemine dayalı finansal yapısıyla riskten uzak bir faaliyet yapısı gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanında hizmet birimlerinin iyileşmesi, katılım bankacılığına olan güveni daha da artırmaktadır.

Türkiye'de katılım bankaları, mudarebe ve müşareke işlemlerinin risklerinden dolayı, bu işlemlere oldukça tedbirli yaklaşmayı tercih etmektedir. Kredi riski yanında kaynak ve proje vadi içerisinde ortaya çıkan uyumsuzluktan dolayı yaşanan likidite riski ve finanse edilecek firmanın elde ettiği kârın kontrol edilmesinden doğan riskler en sık ortaya çıkan risklerdir. Bu riskleri en aza indirebilmek için Hazine Müsteşarlığı tarafından iyileştirilen "Melek Yatırımcılar" projesi alanında girişimcilere finansman sağlayacak olan yatırımcıların işlemlerden elde edecekleri gelirler, gelir vergisinden muaf tutulmaktadır. Bununla birlikte mudarebe ve müşareke yöntemleri için fon havuzları oluşturulması, yatırımcıların finanse ettikleri projelerin tüm riskini tek başlarına üstlenme sorununu belli miktarda ortadan kaldırmaktadır. Bunlara ek olarak, Kredi Garanti Fonu benzeri bir sistemin hayata geçirilmesi katılım bankalarının özkaynak finansmanının yönlendirilmesi hususunda önemli bir adım atılabilecektir.

Son zamanlarda önemli bir proje olarak çalışmaları devam eden İstanbul Finans Merkezinin hayata geçirilmesinin yanında Dünya Bankası tarafından

İstanbul'da faaliyetlerine başlayan Küresel İslâmî Finans Geliştirme Merkezi'nin Türkiye'de katılım bankacılığının gelişmesi ve derinleşmesinde önemli bir yer edinmesi hedeflenmektedir.

Türk Bankacılık Kanunuyla yaşanan uyumsuzlıktan dolayı çalışmalarında aksaklıklar yaşayan katılım bankacılığı sistemi, 2005 yılında yapılan 5411 sayılı kanun düzenlemesiyle sektör içindeki farklılıklardan kurtularak çalışmalarını daha hızlı ve güvenilir bir şekilde yürütmektedir.

Yapılan bu çalışma ile katılım bankacılığı alanındaki literatür çalışmalarına katkıda bulunmak hedeflenmekte; bu sistemin Türkiye'deki gelişim süreci boyunca bireylerde oluşan bilgi talebine bir nebze katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda fon kullandırma ve fon toplama yöntemlerinin daha da geliştirilmesi gerektiği, kâr payı ile faiz oranı hakkında ayrıntılı çalışmaların yürütülmesine büyük ihtiyaç duyulduğu, katılım bankacılığın makroekonomik bir altyapısı oluşturulmak suretiyle müşterilerine ve diğer bireylere bilgi sağlaması gerektiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçan, A. (1997).*Özel Finans Kurumlarının Türk Finans Sektöründeki Konumu ve Geleceği*, (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Akgüç, Ö.(1987). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akthiyamova, N., Panasyuk, M., ve Azitov, R. (2015). “The Distinctive Features of Teaching of Islamic Economics: Philosophy”, *Principles and Practice*, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 2334 – 2338.
- Altın, H. ve Caba, N. (2016). “Borsa İstanbul’da İşlem Gören Katılım Endekslerinin Performanslarının Değerlendirilmesi”, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 229-248.
- Arabacı, N. (2007). *Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi*, (Yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M.(2011). “Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 170-174.
- Asyraf, W. D. ve Nurdianawati, I. A. (2007). “Why do Malaysian Customers Patronise Islamic Banks”, *International Journal of Bank Marketing*, 25(3), 142-160.
- Aysan, A. F. ve Cattelan, V. (2017). *İslâm İktisadı ve Piyasa*, İstanbul: İktisat Yayınları, 6-7.
- Ayup, M. (2017). *İslâmî Finansı Anlamak*, İstanbul: İktisat Yayınları.
- Başar, H. (2000). *Bankalar Kanunu’nda Özel Finans Kurumları Değişikliğinin Kamuoyundaki Yansımaları*, İstanbul: Özel Finans Kurumları Birliği.
- Batır, T. E. (2016). *Türkiye’de Katılım Bankaları Ve Konvansiyonel Bankaların Kârlılık Belirleyicileri Ve Etkinlik Yönünden Karşılaştırılmaları*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- BDDK ve TKBB (2014). *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalışta Raporu*, Ankara.

- Berberoğlu, H. (2004). *Faizsiz Bankacılık Nakit Yönetimi*,(Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Cengiz, E. ve Radi B. (1989). “Banka Müşterilerinin İslâmî Bankalara Yönelik Tutumları, Davranışları ve Patronaj Faktörleri”, *Uluslararası Banka Pazarlama Dergisi*, 7(6), 31-37.
- Cihak, M. ve Hesse, H. (2010). “Islamic Banks and Financial Stability: An Empirical Analysis”, *Journal of Financial Services Research*, 38 (2-3), 95-113.
- Çelik, İ. (2017). “Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı”, *Injosos Al-Farabi International Journal On Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 384-385.
- Dikmen, S. (2019). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Döndüren, H.(2008).“Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-24.
- Ece N. (2011). “Dünya’da ve Türk Bankacılık Sektöründe İslâm Bankalarının Gelişimi”, *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-17.
- Ekrem, N. (2000).“Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları: Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler”, *Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*, İstanbul:Albaraka Türk Yayınları.
- El Khamlichı, A., Sarkar, K., Arourı, M. ve Teulon, F. (2014). “Are Islamic Equity Indices More Efficient than Their Conventional Counterparts? Evidence from Major Global Index Families.”, *The Journal of Applied Business Research*, 30(4): 1137-1150.
- Erdener, K. (1986). “How to Measure Your Bank’s Personality: Some Insights from Canada”, *International Journal of Bank Marketing*, 4(3), 54-68.
- Erdoğan, S., Gedikli, A. ve Yıldırım D. Ç. (2016). *İslâm Ekonomisi ve Finansı*, İstanbul: Umuttepe Yayınları.

- Ernst, Y. (2012). *World Islamic Banking Competitiveness Report 2012-2013: Growing Beyond: DNA of Successful Transformation*, Erns&Young, http://www.mifc.com/index.php?rp=ey_world_islamic_banking_competi (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Ersan, Ö. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği*, (Doktora Tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Faruk, A. (2010). “İslâmî Finans Sistemi İçerisinde İslâm Bankasının Yeri ve Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi”, *Mevzuat Dergisi*, <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/07a/01.htm> (Erişim Tarihi: 28.12.2019).
- Gait, A. ve Andrew,C. W. (2009).“Libyan Business Firm Attitudes towards Islamic Methods of Finance”, <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=91511411610010412109200603006402906605707805304601208211211407201012408900702612408612105700103401801909611507107302212209212201008606905901709609611401607708412704702809509809310101706509500111909612607011601311002100011411119065120087123099102089&EXT=pdf> (Erişim Tarihi: 20.12.2019)
- Gerrard, P. ve Cunningham, J. B. (1997), “Islamic Banking: A Study in Singapore”, *International Journal of Bank Marketing*, 15(6), 204-216.
- Ghulam, A. B., Haroon, ve Zahit, A. A. (2010). “Determinants of Customer Satisfaction and Bank Selection in Pakistan”, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 2(6), 536-554.
- Günel, V. (1984). *Özel Finans Kavramları*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Gürler, E. B. (2017). *İslâm İktisadı ve Piyasa*, İstanbul: İktisat Yayınları,

- Hanudin, Â. (2008). “Choice Criteria for Islamic Home Financing: Empirical Investigation Among Malaysian Bank Customers”, *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 1(3), 256-274.
- Haron, S.,Norafifah, A. ve Planisek, L. S. (1994). “Müslüman ve Müslüman Olmayan Müşterilerin Banka Patronaj Faktörleri”, *Uluslararası Banka Pazarlama Dergisi*, 12(1), 32-40.
- Hazıroğlu, T. (2016). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi”,*İslâm Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 2 (1), 119-132.
- Hussein, S. ve Hussein, O. (1992). *The Implication of Islamic Beliefs and Practice on Islamic Financial Institutions in the UK*,(Doktora Tezi), Loughborough Üniversitesi,Loughborough.
- Işık, N. (2014). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması”, *Bankacılar Dergisi*, 91, 75-85.
- Kahf, M. (2003). “İslâmî Bankacılık ve Kalkınma: Alternatif Bir Bankacılık mı?”,(Çev. Mustafa Acar), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 16 (4), 547-562.
- Karakaya, A.ve Karamustafa, O. (2004). “Bankalarda Teknoloji Yoğun Finansal Ürünlerin Kullanılmasında Müşteri Özelliklerinin Rolü”, *Active Bankacılık ve FinansDergisi*, 38. 1-6.
- Karakoç, S. (2013). *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karamar, H. (2012). *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Katılım Endeksi, (2019). <http://www.katilimendeksi.org/> (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- Khan, F. M.(1994). “Comparative Economics of Some Islamic Financing Techniques”, *Islamic Economic Studies*, 2(1). 47-89.
- Kocaoğlu, K. G. (2006). *İslâmî Bankalar ve İslâmî Finans Kurumları Çalışma Notları*, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcum17.doc, (Erişim Tarihi: 17.08.2006).
- Koçdoğan, A., Güney, N. ve Durmuş, A. (2015). “Türkiye’de İslâm İktisadı ve Finansı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13(25-26), 75-138.
- Kunho, L., ve Shakir, U. (2011).“Customers Attitude Toward Islamic Banking in Pakistan”,*International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 4(2), 131-145.

- Kuveyt Türk Bankası, (2019). http://www.kuveytturk.com.tr/Hakkimizda_Tarihce.aspx(Erişim Tarihi: 12.10.2019).
- Marimuthu, M., Chan, W. J., Lim, G., Low, P. ve Tan, Y. P. (2010). “Islamic Banking: Selection Criteria and Implications”, *Global Journal of Human Social Science*, 10(4), 52-62.
- Naser, K., Jamal, A. ve Khalid, K. (1999). “İslâm Bankacılığı: Ürdün'de Müşteri Memnuniyeti ve Tercihlerinin İncelenmesi”, *Uluslararası Banka Pazarlama Dergisi*, 17(3), 135-151.
- Okumuş, H. Ş.(2005). “Türkiye'de Faizsiz Bankacılık: Müşteri Memnuniyeti ve Banka Seçim Kriterlerinin İncelenmesi”, *Ekonomik İş birliği Dergisi*, 26(4), 51-86.
- Othman, A. ve Owen L. (2012). “Adopting and Measuring Customer Service Quality (SQ) in Islamic Banks: A Case Study in Kuwait Finance House”, *International Journal of Islamic Financial Services*, 3(1), 1-26.
- Özsoy, İ. (1994). *Faiz ve Problemleri*, İzmir.
- Özsoy, İ. ve Yabancı, F. (2001). *Türkiye'nin Yükselen Sektörü: Katılım Bankacılığı*, İstanbul.
- Özulucan, A. ve Devran H. (2009). “Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Parlakkaya, R. (2011). “Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(3), 397-405.
- Pehlivan, P. (2016). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2148-3043.
- Pehlivan, P. (2016). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 31, 296-324.
- Resmi Gazete, (2019).<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190227-6.htm> (Erişim tarihi: 21.11.2019).

- Saad A. M. ve Almosawi, M. (1998). “İslâm Bankası Müşterilerinin Bankacılık Davranışları: Perspektifler ve Etkileri”, *Uluslararası Banka Pazarlama Dergisi*, 16(7), 299-313.
- Saraç, M. (2016). “A Brief Report on Islamic Economics and Finance Education in Turkey”, *Symposium of Islamic Finance Education, 11th International Islamic Economics and Finance Conference*, Malaysia, Kuala Lumpur, 11-13 October.
- Sarı, B. (2010). “Türkiye’de Faizden Uzak Bankacılık Modelinde Müşteri Memnuniyeti ve Banka Tercihleri Üzerine bir Uygulama”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Suiçmez, S. (2002). “Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tabakoğlu, A. (2005). *İslâm İktisadî Metodolojisi, İslâmî İlimlerde Metodoloji*(Usul Meselesi, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Tanaydı, Y. (2016). *Türk Katılım Bankacılığının Kurumsal Performansı ve Sürdürülebilir Rekabetteki Strateji Hedefleri; Türkiye Uygulama Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tenekeci, M. (2017). “Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği”, (Yüksek Lisans Projesi), KTO Karatay Üniversitesi, Konya.
- Thomas, A.(2017). *Ribayı Anlamak: İslâm İktisadında Faiz*,(Çvr. Zeynep H. Orhan) İstanbul: İktisat Yayınları.
- TKBB, (2019). <https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/2017-2018-faaliyet-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).
- TKBB, (2019). <https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> (Erişim Tarihi: 25.11.2019).
- TKBB, (2019). Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapısı, [http://www.tkbb.org.tr/documents/tezler/Katilim Bankaciligi ve Turkiyede ki Finansal Yapi.pdf](http://www.tkbb.org.tr/documents/tezler/Katilim_Bankaciligi_ve_Turkiyede_ki_Finansal_Yapi.pdf)(Erişim Tarihi: 19.09.2019).
- TKBB, (2019). www.tkbb.org.tr/index.php?option=com-content&task=blogcategory&id=75&(Erişim tarihi: 15 Kasım 2019).
- TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM-FINANS-SAYI-9.pdf>(Erişim Tarihi: 17.10.2019).

- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Türk Emlak Katılım Bankası, (2019). <https://www.emlakbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/hakkimizda/tarihce>(Erişim tarihi: 21.11.2019).
- Türkiye Finans, (2019).<http://www.turkiyefinans.com.tr/hakkimizda/tarihce.aspx>, (Erişim Tarihi: 12.10.2019).
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*,(Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Uçar, M.(1993). *Türkiye'de-Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, İstanbul: Faysal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Sırım, V. (2013). “Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı ve Beklentiler”, *Hak-İş Emek ve Toplum Dergisi*,2(3), 185-200.
- Yılmaz, H. N. (2010). *Türkiye’de Katılım Bankaları Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyeti: Türkiye Finans Katılım Bankası Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yurttadur, M. (2017). “Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 89-117.
- Zainuddin, Y.,Jahya, N. ve Ramayah, T. (2004).“Perception of Islamic Banking Does It Differ among Users and Non-users”, *Jurnal Manajement and Bussines*, 6(3), 221-232.
- Zaim, S. (2000). “İktisadi ve Sosyal Kalkınmada Özel Finans Kurumlarının Yeri”, *Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını*, 38, 249-253.

ÖZGEÇMİŞ

Cemile ÇİMEN 25.11.1993 Iğdır doğumludur. İlköğrenimini Iğdır'da ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlamış olan Cemile ÇİMEN, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden 2016 yılında mezun olmuştur. Yüksek lisans öğrenimini 2018 yılında, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümünde, "İslâmî İktisat Perspektifinde Faizsiz Bankacılığın Gelişim Süreci ve Finansal Yapısı" adlı çalışmayı yürütmektedir. Halen Namık Kemal Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmekte olan Cemile Çimen'in araştırma alanları; faizsiz bankacılık, katılım bankacılığı, finansal istikrar, katılım endeksleri ve tasarruftur.

EKLER

Katılım 30 Endeksinin Hisse Şirketleri

HİSSE KODU	HİSSE ADI	HİSSE KODU	HİSSE ADI
AKSUE	Aksu Enerji	KARTN	Kartonsan
ALBRK	Albaraka Türk	KERTV	Kerevitaş
ALCTL	Alcatel Lucent Teletaş	KFEIN	Kafein Yazılım
ALKIM	Alkim Kimya	KONYA	Konya Çimento
BANVT	Banvit	KRSTL	Kristal Kola
BIMAS	Bim Mağazalar	LOGO	Logo Yazılım
BUCIM	Bursa Çimento	MAVI	Mavi Giyim
CEMTS	Çemtaş	PAGYO	Panora GMYO
EGEEN	Ege Endüstri	PETUN	Pınar Et Ve Un
FORMT	Formet Çelik Kapı	POLHO	Polisan Holding
FROTO	Ford Otosan	SELEC	Selçuk Ecza Deposu
GENTS	Gentaş	SMART	Smartiks Yazılım
HLGYO	Halk GMYO	TATGD	Tat Gıda
IHEVA	İhlas Ev Aletleri	VESBE	Vestel Beyaz Eşya
ISDMR	İskenderun Demir Çelik	YATAS	Yataş

Kaynak: Katılım endeksi, 2019.

1 Ocak 2020 tarihinden itibaren KATLM 30 da bulunan şirketler. Gözden geçirilme süresi üç ayda bir yapılmaktadır.

Katılım 50 Endeksinin Hisse Şirketleri

HİSSE KODU	HİSSE ADI	HİSSE KODU	HİSSE ADI
AGYO	Atakule GMYO	JANTS	Jantsa Jant Sanayi
AKSUE	Aksu Enerji	KARTN	Kartonsan
ALBRK	Albaraka Türk	KERTV	Kerevitaş Gıda
ALCAR	Alarko Carrier	KFEIN	Kafein Yazılım
ALCTL	Alcatel Lucent Teletaş	KNFRT	Konfrut Gıda
ALKA	Alkim Kağıt	KONYA	Konya Çimento
ALKIM	Alkim Kimya	KRONT	Kron Telekomünikasyon
ASLAN	Aslan Çimento	KRSTL	Kristal Kola
ATEKS	Akın Tekstil	KUTPO	Kütahya Porselen
BANVT	Banvit	LOGO	Logo Yazılım
BFREN	Bosch Fren Sistemleri	MAVI	Mavi Giyim
BIMAS	Bim Mağazalar	ORGE	Orge Enerji Elektrik
BUCIM	Bursa Çimento	PAGYO	Panora GMYO
CEMTS	Çemtaş	PEGYO	Pera GMYO
DENCM	Denizli Cam	PETUN	Pınar Et Ve Un
EGEEN	Ege Endüstri	POLHO	Polisan Holding
EGSER	Ege Seramik	RTALB	RTA Laboratuvarları

FMIZP	F-M İzmit Piston	SANKO	Sanko Pazarlama
FONET	Fonet Bilgi Teknolojileri	SELEC	Selçuk Ecza Deposu
FORMT	Formet Çelik Kapı	SMART	Smartiks Yazılım
FROTO	Ford Otosan	TATGD	Tat Gıda
GENTS	Gentaş	ULUSE	Ulusoy Elektrik
HLGYO	Halk GMYO	VESBE	Vestel Beyaz Eşya
IHEVA	İhlas Ev Aletleri	YATAS	Yataş
ISDMR	İskenderun Demir Çelik	YKSLN	Yükselen Çelik

Kaynak: Katılım endeksi, 2019.

1 Ocak 2020 tarihinden itibaren KAT 50 de bulunan şirketler. Gözden geçirilme süresi üç ayda bir yapılır.

Katılım Model Portföy Endeksi

HİSSE KODU	HİSSE ADI
ALBRK	Albaraka Türk
ALCTL	Alcatel Lucent Teletaş
ALKIM	Alkim Kimya
BANVT	Banvit
EGEEN	Ege Endüstri
ISDMR	İskenderun Demir Çelik
KERVT	Kerevitaş Gıda
KFEIN	Kafein Yazılım
KNFRT	Konfrut Gıda
MAVI	Mavi Giyim
ORGE	Orge Enerji Elektrik
PETUN	Pınar Et Ve Un
SELEC	Selçuk Ecza Deposu

Kaynak: Katılım endeksi, 2019.

8 Ocak 2020 tarihinden itibaren KATMP de bulunan şirketler. Katılım model portföyendeksinin tarihindeki değişikliğinin temel sebebi on beş günde bir gözden geçirilmesinden dolayıdır.

Ziraat Portföy Katılım Endeksi

HİSSE KODU	HİSSE ADI	HİSSE KODU	HİSSE ADI
ACSEL	Aciselsan Acipayam Seluloz	GENTS	Gentaş
ADANA	Adana Cimento (A)	HLGYO	Halk GMYO
AGYO	Atakule G.M.Y.O.	ISDMR	İskenderun Demir Çelik
AKSUE	Aksu Enerji	JANTS	Jantsa Jant
ALBRK	Albaraka Turk Katilim Bankasi	KARTN	Kartonsan
ALCAR	Alarko Carrier	KERVT	Kerevitas Gıda
ALCTL	Alcatel Teletaş	KFEIN	Kafein Yazilim Hiz.
ALKA	Alkim Kağıt	KNFRT	Konfrut Gıda
ALKIM	Alkim Kimya	KONYA	Konya Cimento
ASELS	Aselsan	KRONT	Kron Telekomunikasyon
ASLAN	Aslan Cimento	KRSTL	Kristal Kola
ATEKS	Akin Tekstil	KUTPO	Kutahya Porselen
BANVT	Banvit	LOGO	Logo Yazilim
BFREN	Bosch Fren Sistemleri	MAVI	Mavi Giyim
BIMAS	Bim Birlesik Magazalar	MERKO	Merko Gıda
BLCYT	Bilici Yatırım	MRDIN	Mardin Cimento
BUCIM	Bursa Cimento	NIBAS	Nigbas Nigde Beton
CEMTS	Cemtas	ORGE	Orge Enerji
CUSAN	Çuhadaroğlu Metal	PAGYO	Panora GMYO
DENCM	Denizli Cam	PETUN	Pınar Entegre Et ve Un
DESPC	Despec Bilgisayar	PKART	Plastik Kart
DITAS	Ditaş Doğan	POLHO	Polisan Holding
ECILC	Eczacibasi Ilac	PRKAB	Türk Prysmian Kablo
EGEEN	Ege Endustri	SANKO	Sanko Pazarlama

EGSER	Ege Seramik	SELEC	Selcuk Ecza Deposu
ERBOS	Erbosan	SMART	Smartiks Yazılım
EREGL	Eregli Demir Celik	TATGD	Tat Gıda
ERSU	Ersu Gıda	TUKAS	Tukaş
ESCOM	Escort Computer	ULUSE	Ulusoy Elektrik
FLAP	Flap Kongre Toplantı Hizmetleri	UNYEC	Unye Cimento
FMIZP	F-M Izmit Piston	VERUS	Verusa Holding
FONET	Fonet Bilgi Teknolojileri	VESBE	Vestel Beyaz Eşya
FORMT	Formet Celik Kapi Sanayi	YATAS	Yatas
FROTO	Ford Otosan	YKGYO	Yapi Kredi Koray G.M.Y.O.
GEDZA	Gediz Ambalaj	YKSLN	Yükselen Çelik

Kaynak: Ziraat portföy endeksi, 2019.

2 Ocak 2020 tarihi itibarıyla ZPY Katılım Endeksinde bulunan şirketler. Endeksin gözden geçirilme süreci üç ayda bir yapılmaktadır.